

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 6.

Måndagen den 22 januari, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 16 innevarande januari.

§ 2.

Sedan Kungl. Maj:t i skrivelse till riksdagen den 17 i denna månad åskat, att särskilda deputerade måtte, jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen, av riksdagen utväljas för att med Konungen överlägga, företogs nu, enligt därom av kammaren den 19 dennes fattat beslut, val av deputerade.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 92 med partibeteckningen »socialdemokratiska gruppen», 79 med partibeteckningen »lantmanna- och borgarepartiet» samt 40 med partibeteckningen »liberala samlingspartiet».

Av de med partibeteckningen »socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo 75 valsedlar

såsom första namn herr *Branting*,
» andra » *Thorsson* och
» tredje » *Rydén* i Malmö.

De med partibeteckningen »lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Lindman* och
» andra » *Andersson* i Skivarp.

De med partibeteckningen »liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Edén*.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 6.

herr *Branting*,
» *Lindman*,
» *Thorsson*,
» *Edén*,
» *Andersson* i Skivarp och
» *Rydén* i Malmö.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren, att under rättelse om valet skulle genom utdrag av protokollet meddelas riksdagens kanslideputerade med anmodan till dem att låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till skrivelse till Konungen med anmälan om det verkställda valet.

§ 3.

Justerades protokollsutdrag angående det i nästföregående paragraf omförmälda valet och vad kammaren i sammanhang därmed beslutat.

§ 4.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov.

Därvid anförde

Hans excellens herr statsministern Hammarskjöld: Herr talman, mina herrar! Den diskussion, som plägar anknyta sig till remissen av statsverkspropositionen, kan i år väntas få ett särskilt stort intresse.

Detta intresse beror emellertid icke därpå, att de föreliggande omständigheterna giva regeringen anledning till några nya eller uppseendeväckande uttalanden. Man torde ej heller böra förutsätta, att sådana skola behöva framkallas av vad från annat håll under debatten förekommer.

Regeringens allmänna ståndpunkt är alltjämt densamma på såväl det utrikespolitiska som det inrikespolitiska området, i både rent politiska och ekonomiska frågor. Denna hållning är väl bekant, icke blott genom upprepade uttryckliga förklaringar, utan även i följd av grundsatsernas långvariga tillämpning på ständigt nya och oftast allt mera prövande och maktpåliggande frågor. Det skulle näppeligen vare sig leda till större klarhet eller medföra andra fördelar för vårt land, om vi nu sökte giva nya uttryck åt vad alla, både inom och utom landet, redan veta, eller åtminstone böra veta, om våra avsikter och strävanden.

Att emellertid tillämpningsfrågorna bliva allt mera vanskliga, när det gäller att efter bästa förmåga trygga rikets sanna välfärd och dess innebyggares berättigade intressen, det har redan antytts och ligger för övrigt i öppen dag för envar. Ovedersägligt är

även, att man ofta endast har valet mellan faror och svarigheter, eller åtminstone endast mellan större och mindre, men dock alltid betydliga, svårigheter. För att blott nämna ett exempel, men det närmast liggande, kan ingen med lätt hjärta medverka till så djupt ingripande och i olika avseenden så betungande åtgärder som brödregeringen, men ett ännu tyngre ansvar än för dennas genomförande hade det dock varit att, såsom förhållandena nu ligga och med vad vi nu kunna veta om framtiden, underlåta densamma.

I alla frågor, utrikes eller inrikes, stora eller små, är riktlinjen, och bör den vara, att icke något göres eller underlåtes för att gynna den ena eller den andra, av undfallenhet för den enas eller den andras önskningsar och yrkanden, men att allt sker för Sveriges lands och folks väl, med de medel, som härför prövas direkt eller indirekt verksamma.

Riksdagen har givetvis både rätt och plikt att med regeringen dela bekymren, omsorgerna och ansvaret. Det önskvärda samarbetet bör vara så mycket mera möjligt och genomförbart, som det, såvitt vi känna, mellan regering och riksdag råder principiell överensstämmelse i avseende å de väsentliga syftena för den innevarande kristidens svenska politik. Om vad jag nyss kallade tillämpningsfrågorna kunna naturligtvis — ja, måste naturligtvis — råda många och stundom vitt skilda meningar. Det kan sägas, att i så ömtåliga och invecklade frågor, som det här på skilda områden gäller, är det oftast omöjligt att finna lösningar, vilka för alla framstå såsom de enda rätta. Vad man framför allt väntar av denna remissdebatt, är att folkets valda representanter från skilda landsändar skola begagna tillfället att främja en god utgång genom att uttala sin mening om vad som bör ske, vilken mening bäst grundas genom skärskadande av vad som skett.

Bland de talrika — för att icke säga tallösa — beslut och åtgärder, som snart sagt dagligen påkallats, finnas givetvis många, som uppfordra till kritik, icke blott därför att de strida mot vissa aspekter eller intressen, utan av mera allmängiltiga grunder. Är en sådan kritik av beskaffenhet att giva verklig ledning, så att gjorda misstag kunna rättas eller nya undvikas, kan den endast vara välkommen. Välkomna äro även alla nya uppslag, som kunna lända till lättnad och gagn för framtiden. Men vi måste, icke för vår skull, utan i det allmännas intresse, förbehålla oss att noggrant och sakligt pröva både kritiska anmärkningar och positiva förslag, från vilket håll de än må komma. Vi önska icke, att någon av riksdagens fraktioner skall framför andra göras ansvarig för vad vi kunna anses fela eller försumma, och vi kunna därför ej heller åtaga oss att blint följa vare sig den enes eller den andres råd och anvisningar.

Åtskilliga aktuella frågor, särskilt av utrikespolitisk innebörd, äro av den beskaffenhet, att de icke kunna lämpligen diskuteras under en offentlig debatt, utan endast med de nyss på Konungens inbjudan utsedda särskilda deputerade. Till dessa ämnen höra särskilt vissa pågående underhandlingar. Andra frågor åter torde

*itemiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

bäst lösas under mera formlösa och oofficiella förhandlingar med ledamöter av riksdagen.

Jag började med att yttra, att regeringen åtminstone för ögonblicket saknar anledning till några nya eller uppseendeväckande förklaringar. Men vi hava ansett det riktigt och gott att redan från början giva till känna, i vilken anda vi, så länge det är oss möjligt, skola upptaga de anmärkningar och erinringar, som komma att mot oss riktas under denna remissdebatt. Om någon finner förhållandena kräva, att han uttalar sig i annan eller längre gående syftning, än som härmed är förenligt, lär han ej sakna utvägar att göra sig förstådd, både i denna sal och utanför densamma.

Herr Edén: Herr talman, mina herrar! Det uttalande, varmed hans excellens statsministern nyss inledde denna remissdebatt, utgör utan tvivel ett mycket ovanligt fall i den praxis, som utvecklat sig vid motsvarande tillfällen under nu mer än hundra år. Det torde dock vara ursäktligt, om jag från min sida icke kan finna någon anledning att anknyta de reflektioner, som jag vid detta tillfälle ämnat göra, till det uttalandet. Än mindre kan jag för min del vara överens med herr statsministern därom, att det är på honom det ankommer att angiva vad man väntar av denna remissdebatt. Det lär väl ändock vara icke regeringens utan svenska folkets sak att genom de skilda stämmor, varöver det har att förfoga, ge uttryck för vad man väntar av remissdebatten. Och om det, som svenska folket väntar i mer eller mindre grad skulle vara något annat än vad regeringen väntar — då komma vi icke att rätta oss efter regeringens förväntan. I denna sal stå vi såsom det svenska folkets representanter och icke i någon annan egenskap.

Årets trontal börjar med allvarliga ord om den tunga tid, i vilken vi ha samlats, om det som också vårt folk, fastän vi stå utanför den stora världsstriden, fått lida av den, om de svårigheter, som följa av denna strid, svårigheter, vilka ökats ju längre den varat. De högtidliga orden på rikssalen ha förvisso sin motsvarighet i det som kännes och tänkes i riksförsamlingen och inom hela vårt land. Tidens djupa allvar, för att åter begagna ett ord ur trontalet, gör sig verkligen kännbart på ett sätt, som är så handgripligt, att ingen längre lär stå oberörd därav. De som kanske icke sett eller förstätt vad världskriget fört med sig av vådor för vår yttre ställning, de känna åtminstone nu som aldrig tillföre detta krigs verkningar på vårt inre liv: dyrtiden, bristen på livets enklaste nödtorft, frågan om det dagliga brödet i en så bokstavig mening, att vi väl icke haft den över oss på sådant sätt under en mansålder eller mera. Jag tror, att Sveriges riksdag själv förnimmar allvaret och ansvaret i detta läge icke mindre starkt än Sveriges regering, och i den ansvarskänslan är det vi gå till den första granskningen av den politik, varmed regeringen nu möter riksdagen.

På en punkt, och denna må gärna betecknas såsom den främsta

och förnämsta, är det utan tvivel med allmän tillfredsställelse, som vi mottagit den allmänna riktlinje trontalet har angivit. När det stora målet i Sveriges förhållande till de kämpande maktgrupperna alltjämt förklaras vara det att trygga rikets frihet och självbestämningsrätt och bevara dess neutralitet, då kan man förvisso bestyrka, vad trontalet också säger, nämligen att för detta mål finnes anslutning från hela landet.

Det var ännu för ett år sedan, när riksdagen då möttes, nödvändigt att tillbakavisa en agitation, som direkt eller indirekt sökte undergräva var neutralitetspolitik. Jag är förvissad att det i dag icke är behövt att riva upp den i föl så brännande frågan om aktivismen, icke ens med hänsyn därtill att det nästan ser ut, som om just nu gjordes en del försök att få upp något slags efterklang av rörelsen från i föl och anknyta den efterklangen till ett annat ord i trontalet, det som rör Ålandsfrågan. När nu i rikssalen framhölls regeringens bemödanden att bringa Ålandsfrågan till en sådan lösning, som Sveriges livsintressen kräva, och när därjämte där erinrades om det enhälliga stödet av uttalanden i rikslagen i våras — då måste det bli förfärande, som de göra sig, vilka nu försöka utmynta dessa ord för en agitation i samma anda som den, som förekom för ett år sedan. Man behöver gent emot de försöken endast att erinra därom, att icke blott i trontalet punkten om Ålandsfrågan står sida vid sida med principförklaringen om en politik för Sveriges frihet, självbestämningsrätt och bevarande av sin neutralitet, utan också vid det minnesvärda riksdagssammanträdet den 17 maj i våras tillvaratagandet av Sveriges rätt och intressen ifråga om Åland ställdes i fullkomlig samklang med vår vilja att bevara sträng och opartisk neutralitet. Detta bör vara nog för att avvända varje misstanke, varje misstolkning i en så ömtålig sak.

Jag för min del skall över huvud taget icke nu gå djupare in vare sig på detta spörsmål eller på de utrikespolitiska spörsmålen i allmänhet än vad som redan skett genom konstaterande av en verklig anslutning till de allmänna principer, som regeringen på nytt har tillkännagivet. Det är icke regeringen obekant, att vissa drag i utförandet av de principerna ha varit föremål för betydligt delade meningar i den offentliga diskussionen. Det är icke heller obekant, vilken synnerlig vikt mina meningsfränder och jag och ofantligt stora lager av Sveriges befolkning fästa vid de i trontalet omnämnda handelspolitiska förhandlingarna och på deras syfte »att säkerställa tillförseeln av viktiga förnödenheter» — naturligtvis, såsom trontalet uttrycker det, »utan åsidosättande av andra väsentliga» — jag betonar *väsentliga* — »intressen». Detta sistnämnda ärende ligger åtminstone för närvarande i ett läge, som icke inbjuder till en offentlig diskussion i detta ögonblick, däri ger jag herr statsministern fullkomligt rätt. Och vad meningsskiljaktigheterna om enskildheter i regeringens utrikespolitiska verksamhet angår, så behöva de icke i denna stund hindra ett erkännande från min och mina meningsfränders sida åt själva de stora riktlinjer,

*Henriks av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

som regeringen sökt följa, och de mödor den har nedlagt på deras förverkligande.

Men om sålunda detta erkännande ges på det utrikespolitiska området, så måste den politik, som regeringen framlägger för riksdagen i trontalet och statsverkspropositionen, i andra avseenden framkalla så mycket mera allvarliga bekymmer och bestämda gensagor.

Den dyrtid vi kämpade med redan för ett år sedan har skärpts och skärpes oupphörligen vecka efter vecka, dag efter dag, och knappast någonsin har denna skärpning fortgått mera våldsamt än under den sista tiden. Dyrtiden hotar att trycka väldiga samhällslager fullständigt till marken. Prisstegringen och bristen bli allt värre och värre, och vårt land har — därom har redan erinrats av herr statministern — lagts under en ransonerings av de viktigaste bland alla födoämnen, en ransonerings, om vilken, såvitt jag vet, Sverige hittills står alldeles ensamt bland alla neutrala länder. Allt detta medan jobberiet florerar och förmögenheter inhöstas av dem som göra sig sin vinst genom att hejdlöst utnyttja spekulationens många möjligheter. Denna livsmedelspolitik och den inre ekonomiska politik, som lett till detta resultat, lär icke kunna undgå en allvarlig granskning i dag, även om man skulle nödgas medgiva, och det gör jag, att det i det ögonblicket, då den sista stränga åtgärden företogs, den nog var nödvändig. Kvar står de ansvarsfulla frågorna: *hur* hade den blivit nödvändig? — och när den nu sattes i verket, har detta skett på ett klokt och riktigt sätt?

Jag skall emellertid lämna dessa frågor åt andra ledamöter av kammaren och i stället taga upp ett par andra, i och för sig betydelsefulla spörsmål. Jag skall granska några drag i regeringens statsverksproposition och i det sätt, varpå regeringen i dessa hårda tider gestaltat sitt samarbete med riksdagen.

1917 års statsverksproposition är enastående redan i sina summor. I runt tal 480 miljoner kronor är dess slutsiffra; fjolårets stannade vid 414 — en stegring sålunda på ett enda år av 66 miljoner kronor. Och ändock är denna slutsumma nu som i fjol på intet sätt fullständig, eller, rättare sagt, ännu mindre fullständig än i fjol. Nu som då har regeringen utanför budgeten placerat utgifterna till direkta neutralitetskostnader. De beräknades i fjol till 60 miljoner kronor utom det, som då lyfts på lilla kreditivet, 15 miljoner. Tänker man sig vare sig att denna fjolårets summa skall upptagas i år eller att motsvarande utgifter — ty regeringen för sin del tycks beräkna motsvarande utgifter också för detta år — där upptagas, så är man redan uppe i en faktisk slutpost på utgiftssidan av över 550 miljoner kronor, alltså långt utöver den halva miljard, som ännu för ett par år sedan säkerligen ingen hade kunnat drömma om skulle ligga tillnärmelsevis så nära.

Men dessutom förebådas ytterligare anslagskrav, man får utan tvivel antaga betydliga sådana, till nya extra ordinarie försvarsanstalter. Vidare tillkomma de obetäckta utgifterna för 1915 års

neutralitetskostnader, som i 1917 års riksstat stå under tillfälliga låne-medel, och som nu skola definitivt finansieras. Yttermera de förskott, som av förra riksdagen anvisades till krigsmateriel — det bekanta åttamiljonersanslaget. Och finansministern nämner slutligen ännu andra förskott, man vet icke rätt vilka, som för- anletts av krigstidens särskilda förhållanden. Slutsumman undan- drager sig, såsom redan av dessa sista omnämnanden framgår, varje som helst beräkning. Men så mycket är visst, att den kom- mer att gå upp till belopp, som för våra förhållanden måste be- traktas såsom rent svindlande — även efter de senaste årens hård- ningar i fråga om budgetens stegring.

Redan i denna lilla översikt har framstått också ett annat drag än summornas storlek, vilket är enastående i 1917 års stats- verksproposition, nämligen de vaga uppgifter, som där förekom- ma på en hel rad av de viktigaste punkterna, och som icke lämna någon verklig ledning angående poster, som väl åtminstone delvis vid denna tid borde ha kunnat någorlunda beräknas. Den egen- domligheten återkommer också på sina platser inom själva bud- geten. Vi ha utanför huvudtitlarna ett förslag om krigstidshjälp m. m., utfört med 16 miljoner kronor, vi ha åtgärder i prisregle- rande syfte, 24 miljoner kronor, båda delarne rätt och slätt ru- briker, om vilkas verkliga innehåll ej finnes mera än mycket all- männa antydningar — luckan fylles blott till en bråkdel av den specialproposition, som i lördags avlämnades angående en sjättedel av utgifterna för prisreglering, fyra miljoner kronor till prisregle- ring för gödningsämnen åt jordbruket. Inom huvudtitlarna möter på en hel rad av punkter samma förhållande. Jag skall icke trötta med en uppräknig; jag skall bara erinra om att så för- håller det sig i regel med samtliga de tillfälliga löneförbättringar, som bebådas, och som mestadels äro uppförda endast med klump- summor under hänvisande till kommande kungliga propositioner. Det kunde tilläggas mycket annat om den egendomliga ofull- ständigheten och oklarheten i denna statsregleringspropositions utgiftssida. Man kunde nämna, huru på fjärde huvudtiteln före- komma väldiga öknings på redan förut så stora anslag som an- slaget till arméns mathållning och furageringsanslaget, i fråga om vilka öknings utredningen till på köpet giver uppenbart vid handen, att icke ens de begärda höjningarna motsvara den redan konstaterade höjningen i de *faktiska* kostnaderna. På dessa vik- tiga anslagstitlar ser själva statförslaget alltså *icke* någon ledning för bedömandet av det verkliga läget. Jag skall i alla fall, som sagt, icke uppehålla mig härvid, utan nöjer mig med att blott fastslå, att utgiftssidan i budgeten i mycket väsentliga punkter, nämligen de, som egentligen äro nya och av vikt, upp- tager en rad av rubriker med klumpsummor, mer eller mindre åtföljda av antydningar om blivande propositioner, men icke utgör i dessa stycken något verkligt förslag till stat.

Vänder man sig till inkomstsidan, blir intrycket detsamma. I själva budgeten möter krigskonjunkturskatten, beräknad för 1918

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

till 30 miljoner. Det är tredje året som denna skatt föreslås, men några anvisningar om hur den skall läggas, och huru den beräknats, finner man icke. Det talas om nya inkomster av skattemedel till ett belopp av 18 miljoner kronor; om innebörden därav får man icke veta mera, än vad som möjligen kan ligga i ett par ord på en annan punkt i finansministerns ytterst korta uttalande, nämligen att härmed skulle avses »höjda skatter och avgifter». Man frågar sig: Är det alltså meningen, att detta skall syfta på endast de nu bestående »skatterna och avgifterna», eller gäller det också nya, och i så fall vilka? Man stannar helt och hållet i ovisshet om svaret. Och alldeles utanför budgeten ligger liksom på utgiftssidan alla de belopp, som behövas för tackning av neutralitetsutgifter och förskott, vare sig beviljade eller andra av mig förut omnämnda. I avseende å allt detta hänvisas till en blivande slutlig finansiering, i vilken skall ingå — det är det enda man får veta — en väsentlig skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten »försåvitt denna ålagges mera bärkraftiga samhällslager», under viss, kortare tid.

Det har icke varit min mening att här upptaga någon realdiskussion om vare sig den ena eller andra av budgetens mera markanta poster. Delvis är detta omöjligt på grund av det skick, vari de blivit framlagda, delvis torde de väl komma att från annat håll belysas. Jag skall icke heller upptaga den frågan, om det över huvud taget är möjligt att på de vägar, som nu ha antytts, komma till en verklig finansiering. Det undandraget sig ännu varje prövning. Vad jag för min del nu vill framhålla, det är, att den statsverksproposition, som vi fått mottaga, den är i de väsentliga delarne — och som väsentliga måste man ju i ett sådant dokument räkna de nya punkterna — icke någon statsverksproposition. Den är icke någon finansplan. På springande punkter är den ej mer än ett skelett. Eller kanske man kunde använda en annan bild, som ger dess karaktär ännu mera tydligt. Man brukar inom administrationen, när man skickar in ett visst dokument med en omslutande remisskrivelse, som bara innehåller ett omnämnande av själva översändandet, kalla denna senare remisskrivelse för en »kapprock». Det förefaller mig, som om 1917 års statsverksproposition i grunden vore en kapprock — men huvudhandlingen saknas.

Det anmärktes redan i fjol, att ett dylikt förfarande på intet sätt står i överensstämmelse utan tvärtom står i strid med grundlagens tydliga och uttryckliga stadgande, att Kungl. Maj:t skall för riksdagen låta »uppvisa statsverkets tillstånd i alla dess delar, till inkomster och utgifter, fordringar och skulder». Man har också påpekat i pressen, att det är ett underligt sammanträffande, då en dylik statsverksproposition avlättes till samma riksdag, till vilken regeringen också förebådar en proposition angående låtnader i riksdagens arbete. Om det är något, som har försvarat och alltmera försvärat riksdagens arbete, så är det just det förhållandet, att det dokument, som måste vara fullständigt grundläggande för hela

det arbetet, nämligen statsverkspropositionen, kommer fram i ofullständigt och otillfredsställande skick. Gång på gång har det betonats från riksdagens sida, att statsverkspropositionen måste göras fullständigare, om riksdagen skall inom rimlig tid och på ett tillbörligt sätt kunna utföra sitt värv att granska den. Nu senast har detta ytterligare understrukits av den kommitté, som utarbetat ett förslag till nyss omnämnda lättnader i riksdagens arbete — sådant nu det förslaget kunde bli under de förhållanden, under vilka det tillkom. Jag kan kanske få tillägga, att i den kommittén fanns icke mer än en mening därom, att i själva verket grundlagen eftertryckligt och självklart hade avsett, att statsverkspropositionen skulle vara fullständig. Och så kommer svaret på önskningarna och förväntningarna i den form det nu har kommit!

Jag förnekar ingalunda, att regeringen har haft synnerligen svåra förhållanden att arbeta med vid uppgörandet av statsverkspropositionen — exceptionella må de gärna kallas. Men icke ens dessa förhållanden äro tillräckliga att förklara ett så exemplöst frångående av sunda principer för budgetsplanen och en så exemplös oklarhet i anvisningarna om var de blivande behoven, de som ännu icke ha blivit tillgodosedda, skola täckas. Man kan icke undgå den reflektionen, att här måste finnas något fel i själva systemet, i själva arbetssättet. Och man kan icke heller undgå att ställa det hela i samband med den karaktäristik som det nuvarande regeringssystemet har fått i det bevingade ordet om »systemet försent». Sällan har det varit så slående, hur det systemet verkar som i 1917 års statsverksproposition.

Jag har antytt, huru detta budgetsförslag måste genom sin ofullständighet, sin oklarhet och sin obestämdhet få mycket led samma följder för hela denna riksdags arbete. Det ger varken överblick över eller verklig inblick i statsregleringens reella läge; det kommer att försvåra riksdagens utövande av sin konstitutionella rätt och plikt på just det område, som sedan statsskickets början har varit det grundläggande; det kommer att högeligen allvarligt återverka på hela det allmänna läget vid hela denna riksdag. Och det står på så sätt i det intimaste sammanhang med den andra stora fråga, som jag i denna debatt ville beröra, frågan om samarbetet mellan regeringen och riksdagen i allmänhet.

Jag hade för ett år sedan, vid föregående riksdags remissdebatt, tillfälle att framhålla, huru oundgängligen nödvändigt det är för vårt lands styrka i detta världskrigs påfrestningar, att ett verkligt förtroendefullt samarbete förefinnes mellan regering och riksdag. Jag framhöll då, huru betänkligt det måste bli för detta samarbete, att regeringen under det då nyss gångna året — 1915 — i åtskilliga stycken hade gått över gränserna för de omfattande fullmakter, som regeringen dock fått under krigstiden, och givit sig in på områden, där riksdagen icke kunde och icke kan eftergiva sin egen konstitutionella rätt att ovillkorligen fordra sin medverkan. Ett samarbete, som skall ge den rätta behållningen och den rätta styrkan, ett sådant samarbete kan, sade jag då, endast förverkligas

*Remiss av
statsverks-
propositionen*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

genom riksdagens fria, fullmyndiga och självständiga samverkan med regeringen. Och när vid det tillfället regeringen just hade äskat och riksdagen nyss hade valt ett s. k. hemligt utskott, så fann jag angeläget att betona, dels att en sådan strängt begränsad och utav tystnadsplikt fullständigt bunden krets knappast kunde vara tillräcklig att ensam förverkliga en tillfredsställande samverkan mellan regering och riksdag i ömtåliga, för offentligheten icke avsedda frågor, dels också att, vad själva det hemliga utskottet angick, dess värde måste i hög grad bero därpå, att dessa riksdagens förtroendemän verkligen finge, såsom grundlagen uttryckligen säger, *överlägga* om de stora frågor, som för dem framlades, att de finge möjlighet att bilda sig ett omdöme i dessa frågor under sådana förhållanden, att deras ord och mening kunde få någon reel betydelse. Gång på gång ha dessa synpunkter sedan kommit fram igen uti uttalanden från mina meningsfränder både inom och utom riksdagen och från mig själv. Men huru ha de önskemålen blivit uppfyllda?

Med det mest allvarliga beklagande måste i dag sägas ut, att den anda, som i viktiga stycken från regeringens sida har satt sin prägel på förhållandet till riksdagen även under året 1916, icke blott har begränsat och tunnadt ut det praktiska samarbetet med riksdagen på ett sätt, som lett till besvikelse och misstämning, utan också tagit sig uttryck i nya regeringshandlingar, som vi icke kunna betrakta annorlunda än som ett fortgående på den väg, där riksdagens konstitutionella rätt trädes för nära.

Det är allbekant, vilket uppseende som väcktes, när regeringen på hösten 1914 inkallade värnpliktiga icke för neutralitetsvakt utan för en särskild utbildning till reservbefäl av högre och lägre grader. I följande års konstitutionsutskott enades vänsterpartiernas samtliga ledamöter därom, att på denna punkt måste göras anmärkning, då den paragraf i värnpliktslagen, som regeringen hade åberopat sasom grund för denna inkallelse, nämligen § 28, alldeles uppenbart icke var avsedd och icke kunde vara avsedd att giva regeringen en dylik befogenhet. Utskottets högerhalva ville icke biträda anmärkningen, men t. o. m. den talare, som från dess sida uppträdde i andra kammaren vid den korta debatten i frågan, fann sig i sitt försvar för regeringen böra medgiva, att § 28 i värnpliktslagen »icke precis från början inriktat sig» på ett fall sådant som det föreliggande, och att det »kunde varit skäl för Kungl. Maj:t att, om omständigheterna därtill föranlett, höra riksdagen». Hans försvar för regeringsåtgärden gick därpå ut, att paragrafens formulering var så vid, att regeringens åtgärd »kunde falla» därunder — han tycks själv ha medgivit, att därför erfordrades en mycket stark pressning — samt framförallt att regeringsbeslutet på egen hand var föranlett av vad man kunde kalla praktiska skäl var föranlett därav, att det skulle vara olämpligt att på hösten 1914 för behandlingen av denna fråga gå till ett extra sammankallande av riksdagen. Jag har ingen alls anledning att upptaga någon diskussion om detta försvar. Men det torde jag ha rätt att

säga, att efter vad som passerat kunde man ha haft skäl att vänta att någon dylik regeringshandling på egen hand icke vidare skulle ha upprepats.

*Remiss av
statsverks-
propositionen*
(Forts.)

Nu har lika fullt detta skett. Och det har skett under förhållanden, som synas markera, att allt som sades i riksdagen 1915 fullständigt satts åsido. Omedelbart efter det att 1916 års riksdag faktiskt, ehuru icke formellt, slutat sitt arbete i mitten av juni månad, kom Kungl. Maj:ts order om inkallande av nya kategorier värnpliktiga till reservbefälsutbildning. Nu som 1914 tog sig regeringen alltså rätt att på egen hand ålägga stora skär av unga män icke en tjänst »för rikets försvar», som värnpliktslagen talar om, utan en särskild utbildning till nya poster, som värnpliktslagen icke medgiver. Nu som då var hela ordern så lagd, bl. a. genom den orimligt korta fristen emellan inkallelseorderens datum och inställeldagen och de mer än hårda villkoren för frikallelse, att själva åtgärden dessutom praktiskt sett efter allt att döma ledde till fullkomligt onödigt ojämnhet och beklagliga personliga hårdheter för en hel del av de inkallade, så att det redan ur den synpunkten är mer än tydligt, hur behövlig en granskning i riksdagen av hela saken skulle ha varit. Och den här gången måste det förefalla, som om regeringen rent av bara väntat på tiden för riksdagsarbetets upphörande för att ostörd av riksdagen handla ensam. Jag vet visserligen, att krigsministern i uttalanden i tidoingar har sökt framföra samma förklaring som hans försvarare i denna kammare prövade år 1915 för 1914 års inkallelse, den förklaringen nämligen, att frågan icke hunnit förberedas, så att den kunde föreläggas riksdagen, innan densamma åtskildes. Men jag erinrar, att den ministeriella förklaringen möttes i pressen — och detta ifrån det mest utpräglade högerhåll — av det påståendet, att ett förslag i ärendet i själva verket avgivits mycket långt i förväg, så att något sådant dröjsmål icke hade varit behövt och det påståendet har mig veterligt icke blivit bestritt. För övrigt är det ju i sig själv en orimlighet, att då världskriget höll på att fullborda sitt andra år, behovet av ökat värnpliktsbefäl skulle ännu en gång ha framträtt så alldeles plötsligt, att det icke hade varit möjligt att precisera detsamma, förr än just vid den tidpunkt, då 1916 års riksdag var färdig att sluta sitt arbete.

Här föreligger dess värre ett faktum, som synes oförtydligt visa, att riksdagens konstitutionellt erforderliga medverkan för andra gången blivit skjuten åt sidan på ett i hög grad ömtåligt område, och det med berätt mod, trots den bestämda gensaga, som riktades mot det första fallet, och utan de, om man så vill för mildrande omständigheter, som man då sökte framdraga till förklaring.

Det finnes anledning att befara även andra anmärkningsvärda utvidgningar av regeringens myndighet på riksdagens bekostnad. I följd framhålls från riksdagens vänsterpartier gång på gång, att om även regeringen i dessa tider måste få till sitt förfogande stora summor för extra ordinära ändamål och erhålla en viss diskretio-

Itemiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

när myndighet vid deras användning, så äger dock riksdagen ensam rätt att anvisa dessa medel. Det gällde då bland annat den beryktade rekvisitionen av 50 milj. kronor från riksgäldskontoret för neutralitetskostnader, vilken företogs utan riksdagens bemyndigande, och en del förskottsvis gjorda utanordningar under fjärde huvudtiteln, också utan riksdagens bemyndigande. Huruvida något dylikt sedermera skett, vet man icke. Men man nödgas fråga, om icke i stället ett förskottsväsende nu kommit till användning på annat håll och i former, som göra den användningen lika betänklig, om ej mera.

Den, som följt verksamheten inom de stora organisationerna för reglering av vår livsmedelstillgång, har säkerligen måst undra, varifrån medlen till de dryga kostnaderna dels för organisationerna och dels för förläggande av deras verksamhet med erforderligt rörelsekapital månde ha kommit. Den nyss utgivna grå boken upplyser kort och gott, att genom en rad av regeringsbeslut vissa summor ställts till förfogande för livsmedelskommissionen och folkhushållningskommissionen. Det är uppenbart, att en del utgått av tonnageavgifter och de anslag riksdagen beviljat exempelvis till lindrande av den mindre bemedlade befolkningens levnadsvillkor — om dem är det icke alls tal nu. Men de andra — varifrån komma dessa anvisningar? Det gäller stora summor, stora även i nuvarande tider. Den största posten till livsmedelskommissionen går på 10 milj. kronor, och folkhushållningskommissionen har intill den dag, då grå bokens redogörelse slutar, fått 30 milj. Hur har denna finansiering kunnat ske?

Man svarar naturligtvis: på förskottsvägen. Det må då först och främst anmärkas, att även om nu här använts former av förskott, så blir väl detta ändå en utsträckning av förskottsförfarandet, som måste betecknas såsom mer än märklig, allra helst nu, när man just är i färd med att på enhällig framställning av föregående års riksdag försöka utarbета förslag och metoder till avskaffande av hela denna olyckliga anomali i svensk finansstyrelse. Här fanns dock ännu i höst den utväg att låta riksdagen samlas för att anvisa de medel, som vore behöfliga. Varför anlätades icke den utvägen? Voro icke frågorna nog ingripande i svenska folkets liv för att påkalla det?

I själva verket lär det förresten icke vara fråga endast om förskott av statsmedel, åtminstone icke till livsmedelskommissionen. Det har för mig uppgivits från sådana håll, som böra känna till saken, att till en början — i vilken utsträckning kan jag icke säga — finansieringen av livsmedelskommissionens arbete för livsmedelsregleringen skett på helt annat sätt. Den har skett, säges det, genom uppläggande i enskilda banker av kreditiv, stående till vederbörande kommissions förfogande och naturligtvis tagna i någon form på statens ansvar. Är detta förhållandet, då frågas, hur ett dylikt förfarande överensstämmer med den uttryckliga bestämmelsen i § 76 regeringsformen, att Konungen icke utan riksdagens samtycke kan göra lån eller riket med ny gäld belasta.

»Ty kreditiv, tagna på detta sätt, auktoriserade av Kungl. Maj:t och ställda under dess ansvar, äro endast en form av lån. Har Kungl. Maj:t iklätt sig ansvaret för dem eller givit bemyndigande till att upptaga dem, då har Kungl. Maj:t på egen hand »gjort lån» och »riket med ny gäld belastat.»

Detta faktum förändras icke därav, att det tyckes vara fråga om förlagskreditiv, avsedda att återbetalas av inflytande medel. Det blir en serie stora affärer å statens vägnar, om man så vill. Men varje affär har sin risk, dessa affärer ha det också, och den risken har salunda statskassan iklätts utan riksdagens hörande i någon form. Jag skall icke gå in på den finansiella sidan av denna sak eller frågan, om en dylik väg för penninganskaffning över huvud taget kan anses på minsta sätt påkallad eller för staten tillrädig, fastän sannerligen härom vore mycket att säga. Jag skall hålla mig till det faktum att, såvitt tillgängliga uppgifter äro riktiga, här återigen föreligger ett fall, då Kungl. Maj:t gått riksdagens uttryckligen grundlagsfästa rätt på statsfinansernas område helt enkelt förbi, och detta utan att man kan för ett sådant förfarande finna någon skälig förklaring. Vart det skulle kunna leda, om sådant finge ske utan att påtalas, att Kungl. Maj:t genom underordnade myndigheter, här för övrigt genom extra ordinarie kommissioner, som Kungl. Maj:t för tillfället tillskapat, kunde i kreditivform uppnegotiera dylika medel utan riksdagens samtycke — vart det skulle leda och till vilka överskådliga konsekvenser ett dylikt prejudikat skulle kunna användas, behöver icke i denna församling utvecklas. Och hur ett dylikt förfarande ter sig, om det betraktas ur den synpunkt, som jag först anlade, när jag talade om själva andan i samarbetet med riksdagen, det antar jag, att kammaren själv väl känner.

I det sammanhanget ännu en sida av samma sak. Frånsett finansieringen av de stora livsmedelsregleringarna — måste man icke säga sig, att när nu faktiskt, såsom det väl för övrigt lär komma till uttryck och till starka uttryck, gissar jag, längre fram i denna debatt, denna stora mjöl- och brödregering upprör sinnen på de mest skilda håll, i synnerhet bland den jordbrukande och arbetande befolkningen, när sålunda vida folklager stå bittert knotande, nästan hotande emot regleringens genomförande, och när i synnerhet vissa punkter i densamma befunnits vara efter allt att döma i hög grad olämpligt avfattade — måste man icke säga sig, att det också ur dessa synpunkter visar sig som ett svårt missgrepp, att också denna ofantligt stora sak blivit handlagd utan samråd med riksdagen? Ty som ett dylikt samråd kan jag verkligen icke på något sätt betrakta de föredragningar, som, när saken i realiteten var avgjord och planen utarbetad, i sista stund skedde i det föregående hemliga utskottet. (De föredragningarna ha redan omnämnts i tidningarna, och jag röjer alltså icke någon hemlighet, när jag omnämner dem nu.) Att ransoneringen av det dagliga brödet salunda blivit rätt och slätt ett regeringspåbud, det är utan tvivel formellt inrymligt inom de fullmakter rege-

*Itemis av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Hemiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

ringen fått. I det avseendet gör jag ingen anmärkning. Men det tillvägagående har, fruktar jag, först och främst föranlett praktiska misstag vid utförandet, som dragit med sig synnerligen allvarsamma verkningar ute i bygderna, i synnerhet i vissa bygder, och som kanhända kunnat undvikas eller förminska därigenom att man i tid anlitat den erfarenhet och den insikt från olika trakter och olika samhällsklasser, som finnes företrädd i riksdagen. Förfarandet har vidare berövat denna oerhört ingripande åtgärd det stöd och den lugnande inverkan på den allmänna meningen, som hade kunnat förväntas, om riksdagen i någon form varit tagen till råds. Det har alltså försvärat den i och för sig nog svåra situationen.

I viss mån förhåller det sig på samma sätt i fråga om handelspolitiken. Det är, såsom jag redan sagt, icke min mening att nu ingå på dessa reella spørsmål — de äro alldeles för ömtåliga just i denna stund. Icke heller skall jag på något sätt underkänna de synnerliga svårigheter, som regeringen haft att kämpa med, eller de syften, som den fullföljt. Men jag måste erinra, att också på detta område förutsattes dock vid antagandet av krigshandelslagen i våras ett samarbete, och jag frågar, var det samarbetet blivit av. I motiveringen till riksdagens skrivelse om krigshandelslagen förutsatte riksdagen på »grundad anledning», som det heter, att regeringen skulle vid lagens tillämpning upprätthålla intim kännning med erfarenheten och sakkunskapen inom näringslivet. Och riksdagen fann sig kunna antaga — jag citerar även nu — »att ett antal för vårt näringsliv representativa personer inkallas till rådplägnings såväl vid den nya ordningens igångsättande som ock tid efter annan sedermera för att med sin erfarenhet bidra till belysningen av spørsmål av mera allmän räckvidd och avsevärd betydelse».

Det är icke mycket känt om sådana rådplägningar, men man tar nog icke miste, om man uttalar den förmodan, att de blivit så sparsamma och skett under sådana förhållanden i övrigt, att de knappast kunna hava fyllt den uppgift, som var avsedd med desamma. Samma riksdagsskrivelse uttalade dessutom en förvissning därom, att regeringen skulle låta sig angeläget vara att även på detta maktpåliggande område »upprätthålla önskvärd kontakt med riksdagen». Jag nödgas för min del säga att, såvitt jag känner, någon dylik kontakt icke har förefunnits.

Till sist samarbete på det utrikespolitiska området. Att detta samarbete så gott som uteslutande begränsats till det hemliga utskottet, det känna vi alla. De önskingar och förväntningar, som för ett år sedan uttalades i riksdagen om också andra medel t. ex. framställningar till riksdagen i dess helhet inom slutna dörrar av därför lämpade sakförhållanden, de önskingarna och förväntningarna ha som bekant ej lett till mer än ett enda sammanträde med mycket magra meddelanden i en mycket begränsad fråga, medan i andra länder — jag talar nu icke om de krigförande utan om de neutrala, bl. a. om våra nordiska grannländer — regerin-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

garna funnit angeläget vara att åtminstone då och då giva hela folkrepresentationen meddelanden om viktiga sakförhållanden i denna svåra tid. Så har den svenska riksdagen praktiskt sett ställts och stått fullkomligt utanför kännedom om vart utrikespolitiska läge. Vad det hemliga utskottet beträffar, förbjuder mig den tystnadsplikt grundlagen stadgar självfallet att säga något om vad där förekommit. Det kunde, inom parentes sagt, ifrågasättas, om icke de medlemmar av statsrådet, som där hava varit verksamma, själva nu börjat finna, att denna tystnadsplikt rörande alla meddelanden i utskottet utan undantag motverkar en viktig del av ändamålet med hela delegationen, som väl ändock bl. a. skulle vara, att de deputerade kunde hjälpa till att undanröja missförstånd och avvisa oriktiga föreställningar, som i dessa tider växa upp som svampar ur jorden, och om ej regeringen kunde finna lämpligt att för framtiden, för de fall, som den själv må bestämma, lossa så mycket på tystnadsplikten, som för dylikt syfte erfordras. Den saken skall jag emellertid icke diskutera här. Vad det gäller, det är ju det hemliga utskottets eget samarbete med regeringen. Jag förbryter mig icke på något sätt mot tystnadsplikten, men jag fullgör min skyldighet såsom förutvarande och ånyo vald medlem av denna delegation, när jag måste uttala, att icke heller ifråga om denna delegations verksamhet de förhoppningar blivit uppfyllda, som uttalades för ett år sedan.

Det var, som jag nämnde nyss, ingalunda några överdrivna medgivanden, som då förväntades, det var endast att utskottet skulle komma att verkligen *överbägga* om de viktiga ärenden, som bleve förelagda, att det skulle få tillfälle att bilda sig ett omdöme och uttala det under sådana förhållanden, att detta omdöme kunde få någon *reell* betydelse i frågorna. Så har det *icke* blivit. Jag sade i fjol, och jag upprepar nu, att det alldeles icke är min mening, att de deputerade skola falla regeringen i ämbetet. Den och den ensam tillhör ledningen och med ledningen huvudparten av ansvaret. Men om de deputerade reduceras till att i stort sett mottaga meddelanden om fullbordade fakta, då stämmer detta illa med grundlagens bud om deras uppgift, och då måste de själva känna, att de ej kunna verka så, som det skulle åligga dem i egenskap av riksdagens förtroendemän. Då förlorar också på denna riksviktiga punkt samarbetet sitt viktigaste innehåll och sin avsedda verkan.

Mina herrar, i tröstalet är inflikad en maning att inför tidens djupa allvar låta inbördes skiljaktigheter vila och en varning för inre oenighet. Törhända skola försök göras att framställa vad jag nu har anfört som ett missaktande av denna maning och varning. Jag avvisar varje sådant försök. Det trängande behovet av enighet, de gemensamma förpliktelseerna, det tunga, samfälliga ansvaret i detta världskrigets tredje år, detta allt känner jag så starkt som någon och tror mig ha visat det. Men den känslan kan och får icke tysta kritiken över en statsverksproposition, som i så hög grad som den nu förelagda synes strida mot sunda principer, även

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

om man tar hänsyn till krigstidens svåra förhållanden, och den känslan kan ännu mindre få kväva anmärkningarna mot sådana drag i regeringens ledning, som icke äro förenliga med ett gott samarbete med riksdagen. Detta samarbete, det är just medlet för den enighet, vartill manas, och det enda möjliga medlet. Vill man målet, då får man vilja det medlet. Vill man åt Sveriges folk bereda en sådan styrka, som verkligen samlar alla dess krafter till att gemensamt kämpa igenom denna tidens nöd, då finnes ingen annan grund att bygga på än den, som lagd är i ett århundrades utveckling och som sänker sina rötter djupt i hela det svenska folkets historia och nedärvda lynne, den grund som består i folkrepresentationens fulla konstitutionella rätt och i dess verkliga meddelaktighet i ansvaret för det, som i landets stora livsfrågor göres.

Herr Rydén i Malmö: Herr talman, mina herrar: Jag skall börja med att liksom den föregående talaren säga några ord om statsverkspropositionen.

Den är ägnad att i många avseenden ingiva betänkligheter, icke bara genom den stora totalsumman av nära en halv miljard kronor, utan framför allt genom den ofantliga ökningen av anslagen under fjärde och femte huvudtitlarna, en ökning, som icke uppgår till mindre under ett enda år än 25 miljoner kronor i runt tal, en ökning, som medför, att ensamt kostnaderna för försvaret i statsverkspropositionen, neutralitetskostnaderna oberäknade, uppgår till högre belopp än vad hela den svenska statsbudgeten gjorde för 20 år sedan. Det är icke underligt, när på detta sätt de huvudtitlar, som ej tillgodose några som helst produktiva ändamål, få på detta sätt svälla ut i det orimliga, icke underligt säger jag, att inför den summa regeringen beräknat på den provisoriska huvudtiteln för dyrtidens bekämpande och framför allt exempelvis för astadkommande av krigstidshjälp för våra lägst avlönade statstjänare, detta belopp kommer att te sig så pass knappt, att det icke lämnar utrymme för några förhoppningar om att man avser att från regeringens sida komma med förslag, som i detta avseende komma att bli effektiva.

Men den föreliggande statsverkspropositionen väcker framför allt min betänksamhet genom vad den inte innehåller. Det är ju så, att det är icke en finansplan vi hava fått, utan det är ett fragment av finansplan, en trasa av finansplan, som förelägges riksdagen i detta ögonblick. Hur skall det bli möjligt för oss, som skola sitta och närmast behandla budgetens reglering, att över huvud taget kunna bedöma rikets finanser, när man undanhåller oss hela den stora, stora del, berörande statshushållningen, som går in under rubriken *förskott*. Det lovas, att det skall komma någon gång sedermera ett förslag att finansiera neutralitetskostnaderna. Det är emellertid ej tillfredsställande härmed. Det är icke möjligt för en enskild riksdagsman att annat än rent summariskt kalkylera, hur mycket nu i detta ögonblick löper ute på förskott, och jag vågar följaktligen icke säga, att den siffra, jag kal-

kylerat fram, stämmer på miljonen eller ens på tio miljoner. Men jag för min del har kommit till det resultatet, att här måste i detta ögonblick ungefär löpa 200 miljoner kronor på förskott ut på fullständigt lösa boliner. Det är sålunda utöver den synliga statsbudget, vi här hava framför oss och över vilken riksdagen beslutar, en osynlig statshushållning, en statshushållning nummer två, om jag så får säga, som till största delen utövas utan riksdagens hörande och vid sidan av riksdagen. Vart skall det bära hän, om man får fortsätta på detta sätt med att bevilja hundratals miljoner utom den ordinarie budgeten utan att tillfråga riksdagen i stora stycken om dess användning? Vart går det med ordning och reda i statsfinanserna till slut, om man får fortsätta att halla på på detta sätt?

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Jag skall också, liksom den ärade föregående talaren, fästa mig litet vid *finansieringen av livsmedelsinköpen*. Jag vill därvid först rulla upp för kammaren den bakgrund, mot vilken regeringens åtgöranden i detta stycke böra ses. Vi minnas alla, vilken uppmärksamhet och vilken förbittring det väckte, när man fick reda på att regeringen under 1915 års riksdag, medan riksdagen var samlad, tagit sig före att utan riksdagens hörande utfärda befallning om en kredit av 50 miljoner kronor för täckande av neutralitetskostnaderna. Frågan togs upp i riksdagen i flera motioner, och bankoutskottet, till vilket riksdagen sedermera anslöt sig, gjorde ett principuttalande, som jag vill ställa som bakgrund för de åtgärder regeringen nu företagit sig. Riksdagen uttalade då bestämt, att kassaförstärkningsrätten ej bör få användas för stora miljonbelopp och för ändamål, varom Kungl. Maj:t icke inhämtat riksdagens samtycke. Hur har regeringen nu handlat? Jo, Kungl. Maj:t har på egen hand på olika sätt förskaffat sig medel. Vad jag nu anför är också en summa, som är framkalkylerad, därför att regeringen icke ger några siffror. Den är framkalkylerad genom en mängd uppgifter, som kunnat inhämtas från olika håll, och jag reserverar mig sålunda för summans tillförlitlighet på miljonen, men den är ungefärlig. Såvitt jag kan finna, har exempelvis i detta ögonblick statskontoret blivit anbefallt att utanordna 60 miljoner kronor ungefär i förskott för nyss nämnda ändamål.

Men jag kan icke underlåta att något stanna vid de uppgifter den föregående ärade talaren lämnade om sättet att *skaffa pennningar i strid mot grundlagens uttryckliga bud*. Det kreditiv av 20 miljoner kronor, som i Centralbanken och Sydsvenska kreditaktiebolaget upplagts för folkhushållningskommissionens räkning, läser icke regeringen kunna bestrida. Den föregående talaren pekade på den konstitutionella innebörden i ett sådant förfarande. Jag skall icke upprepa, vad han i detta avseende anförde. Jag vill bara säga, att så långt jag känner, har man aldrig sett motsvarighet till sådant förfaringssätt från någon regerings sida.

Vart skall det bära hän, mina herrar, om man tillämpar den ordningen, att man later ämbetsverk vid sidan av riksstat öppna kredit hos enskilda banker med eller utan Kungl. Maj:ts officiella

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

garanti men i vart fall i samförstånd med regeringen? Vart skall det bära hän? Det blir ju en fullständig upplösning av allt vad sund finanshushållning heter. Jag skall emellertid fullständiga de uppgifter som här lämnats, genom att nämna, att det för mig från finansiellt initierade kretser har meddelats, att i verkligheten regeringen icke ens haft för avsikt att inskränka krediten till detta belopp, 20 miljoner kronor. Det uppgives med bestämdhet — och jag skulle icke anföra detta i debatten, om jag hade anledning tro, att jag vore fel underrättad — det uppgives med bestämdhet, att regeringen hade för avsikt att låta denna kredit ökas ut med belopp avsevärt större än det jag nyss talade om, och att ett fortgående på den inslagna vägen kom att hejdas endast därigenom, att de enskilda banker, som skulle lämna detta kreditiv, måste gå till riksbanken för att söka diskontering av de anvisningar, som utställdes, varigenom riksbanksfullmäktige fingo tillfälle att stoppa företaget. Jag anhåller för min del vördsamt, att det valda bankoutskottet måtte lägga fram handlingarna i detta ärende, vilka det torde bli möjligt att taga del av i riksbanksfullmäktiges protokoll, så att riksdagen blir i tillfälle att övertyga sig om vad som skett. Det är icke tu tal om att ett sådant sätt att hushålla med statens medel och ordna statens finanser — utom det konstitutionellt förkastliga däri — måste medföra att staten förlorar, då dess organ lånar upp pengar mot 5 $\frac{1}{2}$ % ränta i enskilda banker. Jag är övertygad, att denna sak, som ordnades under en tid, när riksdagen utan vidare kunde hava sammankallats, skulle ha kunnat ordnas utan alla svårigheter och med enbart riksbanken som förlagsgivare.

Men jag har ännu icke uttömt det, om jag så får säga, uppseendeväckande i det sätt, varpå den nu sittande regeringen handhar rikets finanser. Det är ännu värre saker, mina herrar, som jag för min del anser mig böra föra fram i denna överläggning.

Det uppgives med bestämdhet, att det har börjat praktiseras den ordningen, att *kungl. brev* med befallningar om utbetalande av kreditiv för såväl militära anskaffningar som inköp av livsmedel *beläggas med hemlig stämpel*. Jag frågar: vart tänker man komma med detta? Grundlagsenligt är riksdagen den allena anslagsbeviljande myndigheten i Sverige. Nu ha vi en regering, som anser sig kunna sköta den saken själv. Statsmedel användas för ändamål, som riksdagen aldrig prövat, och så sätter man hemlig stämpel på alltsammans och förhindrar därmed riksdagen och dess utskott och organ att komma en sådan hushållning på spåren. Det är ju fullkomligt ryska förhållanden detta, och man har icke kunnat tro, att det skulle kunna vara möjligt, att något sådant kunde förekomma i Sverige. Den anda, som talar ur sådana gärningar, det är densamma, som vi fingo en liten nyans av i herr statsministerns högdragna anförande i kammaren nyss, densamma, som hela tiden spårades under fjolåret under riksdagens förhandlingar, då man oavbrutet måste slåss och kämpa för riksdagens elementäraste rättighet, nämligen rätten att bestämma över statens ut-

gifter. Det är uppenbart, att herr statsministern — ty att det är hans vilja som är den bestämmande tvivlar jag icke på — har en helt annan uppfattning om riksdagens och Kungl. Maj:ts makt, än svensk grundlag ger hemul åt. De försök att knuffa undan riksdagen från den ställning, som tillförsäkras den i svenskt stats-skick, de försöken är det riksdagens plikt att tillbakavisa och om-intetgöra, varhelst man än möter dem. Det är *denna* riksdags skyldighet såsom det var den förras att med allvar upptaga striden mot och för framtiden omöjliggöra ett sådant förfaringssätt, som jag tillåtit mig här i denna debatt beröra.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag skall liksom den föregående talaren i detta sammanhang också säga några ord om *samarbetet med riksdagen*. När jag hade tillfälle att se, vilka svarigheter det under fjolåret mötte för riksdagen att åstadkomma den lilla avart av samarbete, som kom till stånd — riksdagen fick gång på gång bokstavligen pressa sig till det ena efter det andra — aldrig drömde jag likväl då, att när ett hemligt utskott, när särskilda deputerade begärdes för att, såsom det heter i grundlagen, »med Konungen överlägga», aldrig drömde jag, att den form av samarbete, som regeringen då var med om att etablera, skulle få en sådan karaktär, som det verkligen fick. Jag röjer ju icke mer än vad som stått i varenda svensk tidning, när jag säger, att under långa tider, under månader, då ytterst viktiga regeringsbeslut fattades och regeringshandlingar vidtogos, hemliga utskottet veterligen icke var sammankallat. Det gick så långt, att jag för min del och professor Edén sågo oss nödsakade att offentligen påtala detta sakförhållande, vilket omsider medförde, att hemliga utskottet återigen började sammanträda någon gång. Man ser, hur i krigförande länder det arbetas på att försöka samla folket, riksdagen och regeringen till samarbete, man ser, hur till och med i ett land som Tyskland, som varit styrt efter principer, i så många stycken avvikande från våra svenska, tvingat sig fram genom den ökade maktställning, som budgetutskottet fått, former för samarbete. Man ser, huru i Danmark, som dock har en parlamentarisk regering, kraven på samarbete medfört, att ministären fått en utökning, som berett de partier, som icke voro representerade i regeringen, tillfälle att deltaga i regeringen. Man ser, hur i Norge, som dock har en rent parlamentarisk regering, buret upp av en stor majoritet i stortinget, man dock har gått in för att göra samarbetet med riksdagen mera intimt och grundligt, då man ju där just nu i dagarna tillsatt ett särskilt utskott, riksdagens särskilda förtroendemän, med vilka regeringen har att rådpläga. Såvitt jag kan se, finns det icke något land i Europa, som dras med sådana förhållanden som vi få göra i detta avseende mer än Ryssland, men icke ens ryska duman finner sig i sådana självhärskarfasoner utan att åtminstone protestera, låt vara att protesterna ännu icke förmått framtinga någon ändring. Efter min uppfattning skulle det vara en verklig vanära för den svenska riksdagen, om den funne sig i

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

den roll av betydelselösa marionetter, som herr statsministern tydligen avser att tilldela densamma.

Jag har därmed behandlat er del av vad jag ansett mig böra säga och skall närmast komma in på ett annat ämne, som den föregående talaren icke alls berörde och som jag skulle vilja rubricera med *anarkien i statsförvaltningen*.

Det har under den nuvarande regeringschefens styrelse utbildat sig ett sätt att handskas med den röda stämpeln, med *den hemliga stämpeln*, som jag för min del aldrig sett maken till. I fortsättningen av denna riksdag torde jag få anledning att exemplifiera de missbruk, som i detta avseende förekommit. Jag skall här endast erinra därom, att man nu för tiden hemligstämplar snart sagt allting, som rör regering-handlingar. Jag nämnde nyss, hur man hemligstämplar kungl. brev om anvisningar till statskontoret. Och jag skulle vilja säga, att varhelst man än vill söka tränga in i någon angelägenhet, som rör riksstyrelsen så stöter man mot denna mur av hemligstämplade handlingar. Under den nuvarande regimen ha ämbetsverken börjat använda den hemliga stämpeln så oerhört friskt, att man kan fråga sig, om de inte snart använda lika mycket rött bläck som svart. Man har funnit på att stämpla hemligt icke bara sådant, där det kan motiveras av innehållet med hänsyn till rikets säkerhet, utan jag uttalar bestämt det påståendet, att man även hemligstämplar saker och ting uteslutande därför, att det skulle vara obehagligt att få dem offentliggjorda, emedan de röra personer, som skulle kommit i svår och brydsam belägenhet, ifall vissa handlingar hade varit offentliga.

Jag skulle också vilja säga en annan sak om hur den nuvarande regimen hotar att införa anarki i vår statsförvaltning. Jag skulle nämligen vilja påtala den försummelse, som man kan spåra överallt, att skaffa dugliga, kraftiga chefer för en del av våra verk. Jag kan icke påminna mig, att vi på länge haft en sådan flock överåriga landshövdingar, som vi ha i detta ögonblick i Sverige. Men jag skall icke sysselsätta mig därmed. Är det rimligt, att man håller chefsplatser i centrala ämbetsverk besatta med gamla män, som för länge sedan överskridit pensionsaldern? Vi känna ju alla till, att exempelvis inom tullverket den gamle chefen länge önskat avgå. Verket har därtill i långa tider ansetts som svagt skött. Varför ger man då inte detta verk en duglig och kraftig chef?

Jag får nog tillfälle under denna riksdag att taga upp en hel del saker, som röra detta förvaltningsområde. Jag skall därför icke ge mig in därpå nu, men lovar återkomma, ifall här icke blir någon ändring.

Jag vill nu särskilt påpeka ytterligare en sak. Hur är det möjligt, mina herrar, att regeringen kan låta en så oerhört viktig post som ministerposten i Berlin stå obesatt? Här skötes i detta ögonblick hos en av stormakterna, hos ett bland de krigförande länderna den svenska diplomatiens angelägenheter av en ung man,

i *chargé d'affaires* ställning. Varför sätter man icke till en beskickningschef? Jag endast frågar, det kan ju vara intressant att få höra orsaken härtill.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

I detta sammanhang skall jag beträffande anarkin i förvaltningen be att få påpeka några förhållanden inom särskilt ett förvaltningsområde, som jag kommit att få litet kännedom om. Det gäller det förvaltningsområde, som förestås av herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet. Om regeringen hade kännedom om, hur man inom detta stora förvaltningsområde tänker och resonerar om den regim, som där är rådande, så undrar jag, om den skulle låta åtskilligt av vad som sker få passera. Jag fäster mig naturligtvis därvidlag icke vid sådana saker, som när det talas om att en nära anförvant till departementschefen, som vid krigsutbrottet var kapten vid kustartilleriet, nu är kommandant vid en fästning och står i mycket nära tur att bli regementschef. Jag fäster mig icke därvid, ty man får väl antaga, att grundlagens föreskrift om skicklighet och förtjänst såsom enda befordringsgrund vid utnämningar i detta fall kommit i tillämpning. Men vad skall man säga om ett förhållande sadant som detta?

Under den senaste tiden ha en hel del av våra yngre marin-ingenjörsmännen inlagt avskedsansökningar, och regeringen — eller vederbörande, vem som har ansvaret ger jag mig icke in på — har i allmänhet icke beviljat dessa avskedsansökningar. Två undantag ha dock förekommit. I båda fallen har det gällt unga ingenjöraspiranter, de duktigaste i sina årskurser, som fått avsked för att gå till Eriksbergs varv i Göteborg, som äges av en man, som är skeppsredare och heter Dan Broström. Ni kan förstå, mina herrar, vilket intryck detta skall göra inom det förvaltningsområde, som det här gäller. Ursäkt mig, mina herrar regeringsmedlemmar, men det är icke för mycket om jag säger, att det snart börjar bli så, att man inom flottan med saknad börjar tänka på den tid, då den nuvarande sjöministerns företrädare förde regementet, ty sådana förebråelser, som man nu riktar mot den nuvarande departementschefen ansåg man sig aldrig hava anledning att rikta mot hans föregångare.

Slutligen kan jag, beträffande det kapitel, vilket jag här rubricerat som anarki inom statsförvaltningen, icke underlåta att något uppehålla mig vid ännu en sak.

Det är, och har i alla tider varit självbärskareväldets sätt att omgiva sig med en grupp av oansvariga rådgivare. Jag ger uttryck åt en mycket vitt utbredd uppfattning inom den svenska statsförvaltningen, när jag säger, att man där anser att aldrig förr har gunstlingssystemet florerat så, som det gör under den nuvarande regimen. Det är faktiskt så, att vid många tillfällen ligger kanhända själva avgörandet av viktiga frågor icke inom statsrådsberedningen, utan i en krets, där statsministern tillsammans med en grupp av personer utom regeringen, för vilka han har sitt särskilda förtroende, fattar det avgörande beslutet. Ja, det har gått så långt, att man till och med inom utrikesdepartementet gör sig

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

den frågan, huruvida den faktiska ledningen vilar hos departementschefen eller hos en underordnad tjänsteman därstädes. Ja, mina herrar, när det även har gått så långt att förordningar, som äro beslutade och ligga färdigtryckta att skickas ut i landet till efterföljd, stoppas på ett bud av statsministern och icke bli utfärdade, då är det icke underligt, om det börjar knaka till och med i en så fast murad byggnad som i vår genom århundraden hoptimrade svenska statsförvaltning.

Jag vill nu beröra en annan sak, som helt naturligt kommer att i hög grad ge sin färg åt denna riksdag, nämligen frågan om *dyrtiden och livsmedelspolitiken*. Det är därvidlag min önskan i år liksom i fjol att betona, att jag med denna min kritik icke närmast riktar mig mot den medlem av statsrådet, som formellt bär ansvaret. Vi veta alltför väl, vilka svårigheter han har att dragas med på grund av det rådande systemet. När vi se en regeringshandling, som innebär ett utslag av rättvisa, så kunna vi oftast tillskriva det jordbruksministerns förtjänst. När jag ger detta erkännande, får det dock icke dölja det stora avstånd, som skiljer hans åsikter från den uppfattning jag representerar. Den kritik jag riktar mot regeringens livsmedels- och dyrtidspolitik, den riktar jag mot den man, som jag vet bär det närmaste ansvaret inom Kungl. Maj:ts regering, nämligen herr statsministern, och i någon mån även mot de båda män utom regeringen, som jag anser vara i hög grad medansvariga, nämligen de båda ordförandena i statens handels- och industrikommissioner, herrar Trolle och Lindman.

Jag gjorde i fjol en rad anmärkningar mot den livsmedelspolitik, som regeringen då följde. Dessa anmärkningar riktade sig först och främst mot organisationen av de organ, som handhåva statens livsmedelspolitik. Mina anmärkningar riktade sig vidare mot hela den exportpolitik, som regeringen fört, då den icke tillämpat den enda sunda och riktiga regeln i detta fall, som jag tillät mig erinra om, nämligen den, att landets eget behov av livsmedel först måste tillgodoses, innan man tillåter export till andra länder. Mina anmärkningar riktade sig även mot de principer regeringen följt vid prisregleringen. Jag tillät mig därvidlag framhålla såsom den riktiga grundläggande principen, att producenten skall hava sina produktionskostnader fullt betäckta samt därjämte en skälig produktionsvinst, men därutöver icke en ockrare- eller krigsvinst.

Regeringen tog ingen hänsyn till de anmärkningar, som jag då tillät mig framställa. Den dag, som i dag är, består statens livsmedelskommission alltjämt av en landshövding, två generaldirektörer, en överdirektör och en mängd byråer, som handhåva olika delar av arbetet. Jag framhåller ännu en gång detta: det är orimligt, att man, när världskriget drar ut år efter år, låter den mera provisoriska organisation, som man inrättat med tanke på ett världskrig på några veckor eller månader, kvarstå oförändrad. Vi kräva här från den meningsriktning jag tillhör —

och jag vet, att denna även omfattas av stora lager utom vårt parti — vi kräva, säger jag, en omorganisation av statens livsmedelskommission, och vi kräva en omorganisation av statens handels- och industrikommissioner.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Är det fasoner, att man har en handelskommission, där det icke finnes en enda representant från de stora folklager, som direkt beröras av handels- och livsmedelspolitiken. I handelskommissionen, som utövar ett så stort inflytande på livsmedelspolitiken, finnes icke en enda människa, som står i en arbetares eller i en bondes ställning, utan där sitta endast stora affärsmän med förre utrikesministern, nuvarande landshövdingen Trolle, som ordförande. I statens industrikommission sitta alla våra största bolagsmän och bruksdisponenter under apiral Lindmans ledning, men ingen representant för de stora folklagen. Är det reson i att upprätthålla en organisation av så viktig beskaffenhet, som är så ensidigt sammansatt, och som därför måste bli så orättvis som den faktiskt har varit.

Vi kräva också — och den stora dyrtidskongressen, som varit samlad här i Stockholm, har även framfört detta krav — att regeringen beträffande sin exportpolitik iakttaga det, att jordbrukets produkter endast få exporteras eller ingå i det allmänna handelsutbytet för såvitt detta är absolut oundgängligen behövt. Vi se nu, mina herrar, följderna av den livsmedelspolitik jag påtalade vid fjolårets remissdebatt! Vi ha nu ont om mjölk och ont om smör. Varför? Jo, därför att regeringen icke år 1915 satte stopp för den ohejdade exporten av kött och levande nötboskap, utan lät denna fortgå ända därhän, att man i de specifika exportdistrikten kom ner till en minskning av 14 % i den ordinära kreatursstammen. En av anledningarna — jag vill icke säga den enda — till att det är ont om mjölk och smör här i landet är just den, att kreatursstammen på detta sätt fick orimligt nedbringas. En annan anledning härtill, som också sammanhänger med regeringens livsmedelspolitik under det gångna året, är den, att regeringen icke i tid vidtog åtgärder för att säkerställa lantbrukarnes behov av kraftfoder. Mjölproduktionen är i så hög grad beroende av kreaturens utfodring med kraftfoder, särskilt oljekakor, att mjölproduktionen, vad man än sätter i stället för kraftfoder, avsevärt går ner, när sådant saknas. I Danmark har regeringen varit förutseende och förskaffat åt landet dess behov av kraftfodermedel i tid, medan vi här i landet för sent fullgjort den plikt, som härvidlag ålåg oss. Det finnes också andra anledningar till den knappa tillgången på mjölk och smör, varom jag talade, men jag kan ej fördjupa mig i detaljerna här.

Vi kräva vidare från den sida, som jag representerar, att man vid prisregleringar skall iakttaga rättvisa åt alla håll. Vi begära icke, att någon människa skall producera något med förlust, vi ha begärt, att producenterna skola ha produktionskostnaderna ersatta och därutöver skälig vinst, men vi protestera mot, att man skall få jobba i livsmedel och få oskäliga vinster på detta.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Detta krav på rättvisa beträffande prisregleringarna omfattar icke endast, att vi önska en prisreglering av livsmedlen, det är minst lika viktigt, att det icke underlåtes något, som kan göras för att nedbringa jordbrukets produktionskostnader, icke för att skaffa jordbrukarna oskäligen vinster, utan för, att de skola kunna leverera sina produkter till så mycket billigare pris. Det måste göras allt, vad som kan göras i detta avseende. Staten har plikt att använda den ställning, densamma intager, för att till billigt pris anskaffa såväl gödningsmedel som fodermedel och andra importartiklar, av vilka lantbrukarna för produktionen äro beroende.

Vi kräva också, och icke minst är detta av betydelse i detta ögonblick, att regeringen i sin prispolitik följer rimliga principer, när det gäller industrien. Det framgår allt klarare och klarare, när nu uppgifter om de stora bolagens verksamhet under det gångna året börja föreligga i bokslut, berättelser och rapporter, hur oerhört den svenska industrien och vissa därmed sammanhängande näringar skott sig på det svenska folkets bekostnad under det gångna året. Här få bönder och andra betala för trä, järn, maskiner o. s. v. priser, i vilka ingå ofantligt stora rena krigskonjunkturvinster. Jag vill icke vara med om orättvisa på något håll, och därför säger jag för min personliga del, att lantbrukarna ha rätt, när de kräva, att den svenska industrien icke skall få obegränsat utnyttja krigskonjunkturerna till skada icke blott för den svenska konsumtionen i allmänhet utan även för det svenska jordbruket. Det är en orättfärdig politik att tillåta, att en grupp av människor får inom det egna landet utnyttja krigskonjunkturerna fullt ut och skaffa sig oskäligen vinster.

Och jag vill säga herrarna av regeringen, att, om Ni sitta kvar på edra platser om något år — vilket jag hoppas icke må vara fallet — om det skulle inträffa, kommer det svenska folket att sätta herrarna på de anklagades bänk, när bostadsfrågan kommer att på ett annat sätt än hittills varit fallet bli brännande. då all byggnadsverksamhet har avstannat på grund av, att man icke har gjort något effektivt för att tillföra den svenska marknaden billiga byggnadsmaterialier. Bostadsnöd existerar redan i en hel rad av svenska stadssamhällen och t. o. m. ute på landsbygden. Jag vill ej vara i excellensen Hammarskjölds kläder om några år, då en massa människor ej har tak över huvudet, och de kunna härleda detta till den brist på omtanke och framsynthet, som präglat det sätt, varpå regeringen handhade tillgodoseendet av behovet av sådana materialier, som erfordras för bostäders byggande.

Jag vill även säga ett par ord om brödransoreringen. Jag har sett i tidningarna, att högerpressen försöker utnyttja brödransoreringens vedermödor mot socialdemokrater och liberaler. Aldrig i mitt liv har jag sett en modigare press än denna högerpress, som tror, att det skall gå in i det svenska folkets hjärnor, att det är dessa partier, som bära ansvaret för det hela. Jag är fullkomligt övertygad om att vid den tidpunkt, när brödransone-

ringen beslöts, fanns ingen möjlighet att undgå densamma, om vi ej skulle ställa vårt svenska folk inför öppen hungersnöd i maj eller juni månad på grund av den ringa mängd, som fanns i landet av brödsädesspannmål. Som det då var, fanns ingen annan väg vid den tiden att tillgripa än ransoneringsprincipen. Och jag vill erinra t. ex. Stockholms Dagblad, som försökt kasta det över på vänstern, om tidningen ej minnes, att den var en av de första, som starkt betonade nödvändigheten att tillgripa ransonering beträffande bröd. Men när vårt folk nu har att underkasta sig brödransoneringens vedermödor, då tror jag, att jag utan att vara orättvis kan säga det, att de vedermödorna kunde ha varit mindre, om regeringen i tid hade vidtagit åtgärder för att skaffa landet bröd, om den i tid hade gjort vad göras kunde. Om man icke hade trott på uppgifter om en lysande skörd, och om man icke trott på, att kriget skulle snart taga slut, hade man nog kunnat tillföra landet ett avsevärt kvantum utöver det man nu har fått in och ännu kan få in. Men därom vill jag icke nu uttala varken klander eller annat, men vad som däremot är odisputabelt, det är, att landets egen skörd icke har blivit på det sättet tillgodogjord för människornas behov, som kunde ha skett. Man dröjde allt för länge med att utfärda förbud mot utfodring av brödspannmål. Och när den åtgärden kom, var den icke effektiv. Det enda effektiva hade varit att gå den väg, regeringen sedan blev tvungen att gå, nämligen att beslagtaga för statens räkning behöfliga kvantiteter av årets skörd. Man har invänt mot detta, att det ej vore möjligt att beslagtaga växande gröda. Må så vara, men det är alldeles säkert orätt att påstå, att man ej skulle kunna beslagtaga redan inbärgad gröda. Man ser i dagstidningarna, vad England ansett sig behöva vidtaga för åtgärder för att få garantier för ett fullt utnyttjande av landets egna tillgångar av födoämnen. När man ser detta, så må man verkligen säga: vad är det för svårigheter vi skulle ha haft, om man sett till att i tid beslagtaga den svenska skörden, mot vad de få underkasta sig i England. Hade man i tid åstadkommit ett tillvaratagande av landets egen tillgång på brödsäd, hade, även om ransonering måst tillgripas, varom jag icke tilltror mig att fälla något omdöme, i vart fall funnits avsevärt rikligare tillgång, så att ransonerna ej blivit så små, som de äro. I förbigående vill jag säga, att, finnes det någon möjlighet, bör man i all rimlighets namn giva de rent kroppsarbetande klasserna, vilken ställning och funktion de än hava i samfundet, en så pass stor utökning av brödransonen, även om man måste blanda in mera korn eller t. o. m. havre i brödet, så att ej den svenska arbetsklassen ställes på sådan kost, att dess produktionsförmåga kommer att väsentligen nedsättas.

Ett genomgående fel i regeringens livsmedelspolitik vill jag till slut patala i detta sammanhang, och det är det vacklande, den obeslutsamhet, som utmärkt denna politik. Skall man kunna tänka sig något annat, än att man skall åstadkomma till slut en fullkomlig förvildning i rättsuppfattningen hos stora lager av folket,

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

när man sköter en sak så, som regeringen gjort exempelvis i fråga om maximipriset på spannmål? Här fastslår man först ett maximipris på spannmål. De små jordbrukarna, som äro lojala och laglydiga, de tröska sin spannmål och sälja för det först fastställda maximipriset. Så komma de stora lantbrukarna och spannmåls-handlande, som köpa på lager. De stora lantbrukarna kanske icke kunna tröska inom utsatt tid, och en stor del vill icke tröska, därför att de spekulera i regeringens vankelmod och obeslutsamhet. Och så infrias alla deras högtflygande förhoppningar, då regeringen efter någon månad fastställer en tröskningspremie, som gör, att de stora jordbrukarna få ett högre maximipris på förnödenheterna än andra. Om vi framdeles bliva tvungna att övergå till ett kraftigare statsingripande, hur skola statsmakterna då kunna begära respekt för sina åtgärder, när man, då fråga var om maximiprisregleringen, salunda sett, att de, som väntade och icke voro lojala, fingo mera betalt för sin spannmål än de, som voro lojala. Det är klart, att det leder till en förvildning i människornas rätts-åskådning, när t. o. m. de laglydigaste frestas att avvika från laglydnadens väg.

Regeringen har misslyckats i sin livsmedelspolitik. Det är i stort sett det resultat, till vilket man kommer, och jag tycker därför, att det är litet för pretentiöst, när man från regeringsbanken begär, att få giva folkrepresentationen anvisningar om vad den får säga och icke säga.

Man skulle väl snarare vilja ställa hela vårt folk och riksdagen inför allvaret i den situation, som föreligger för kommande år. Om vi redan nu ha ett svårt år, som vi nu kunna överblicka, vad tror ni, mina herrar, att vi få lida nästa år, om kriget kommer att fortsättas, såsom allt tyder på, om vägarna över havet bli stängda, och vi bli hänvisade till egen produktion av spannmål? Här föreligga från landet uttalanden, som tyda på, att de arealer, som äro besädda med brödspannmål, äro avsevärt mindre i år än något föregående år. Den dyrtidskongress, som sammanträdde här, gick in till regeringen med anhållan, att denna skulle undersöka saken och skaffa in faktiska uppgifter i detta avseende, och det underförstådda låg i detta uttalande, att, om det visade sig, att dessa uppgifter om minskningen av de med brödspannmål besädda arealerna vore riktiga, de kraftigaste åtgärder från det allmännas sida måste vidtagas för att rädda vad som räddas kan och öka ut tillgången av brödspannmål för nästa år. Jag har icke sett något som helst resultat av denna vädjan. Kanske har man satt hemlig stämpel även på denna sak eller icke offentliggjort den, så att man icke får reda på hur det verkligen förhåller sig, och riksdagen alltså icke kommer att ha de nödvändiga uppgifterna att grunda sin mening på, när det gäller att fatta beslut i det syfte jag här talat om. Här har ju avlämnats en proposition, som syftar i denna riktning, nämligen att skaffa billigare gödningsämnen. Jag har icke hunnit studera den, och för min del anser jag, att en av de viktigaste angelägenheterna är att få en rik

kvävegödning tillförd de redan besädda arealerna. Men det får icke vara nog med detta. Det är ju visserligen sant, att vårsäden, vårrågen och vårvetet, giver icke samma avkastning som höstsäden, men när det gäller att för ett stundande år hålla hungersnöden ute från Sverige, så får enligt min uppfattning varken riksdagen eller regeringen draga sig för att se till, att man ökar ut de arealer, som i vår besås med brödspannmål, så långt som det är möjligt. Men då är det väl nödvändigt, att man tillser, att det utsäde som finns i landet, icke nu får förmålas till mjöl samt konsumeras, och det blir väl nödvändigt att även vidtaga andra statsåtgärder för att i det avseendet stimulera lantbrukarna till att odla brödspannmål i vår i en sådan utsträckning, att vi icke till nästa år komma att stå inför den rena hungersnöden.

Det är ju regeringen, på vars administrativa förfogande allt detta vilar. Riksdagen är ur stånd att vidtaga annat än de allmänna lagstiftningsåtgärderna. Hela den verkställande makten ligger hos regeringen. Ifall regeringen i det avseendet underlåter att göra vad som göras kan, så får den för detta bära ett stort ansvar och ett ansvar, som kommer att utkrävas.

Trontalet, som ordar om de allvarsfyllda tider, i vilka vårt land och folk befinna sig, har icke ett enda ord av det glädjande budskap, som det skulle inneburit, om man ställt i utsikt, att ett annat av de lidanden och tunga bördor, som vårt folk är underkastat i dessa tider, hade kunnat lindras, nämligen ifråga om de *militära inkallelserna*. Regeringen kommer naturligtvis att hänvisa till, att den beträffande neutralitetsvakten måste bära ansvaret, att det är ensamt den, som kan överblicka vad som är erforderligt. Men jag skulle ändå vilja säga det — såsom också framhölls i fjolårets remissdebatt — att efter min uppfattning denna neutralitetsvakt är och måste vara alltför betungande. Den måste vara för stor. Här äro gjorda dispositioner, posteringar och förläggningar av den beskaffenhet, att de utmana det sunda förnuftet. Och det kan väl i all rimlighets namn icke ingå i planerna för en neutralitetsvakt, att man gör detta. Om herrarna visste — och det veta förmodligen de flesta inom regeringen — huru ofantligt många hem, som ödeläggas i dessa tider genom mobiliseringens bördor, genom att hushåldet under månader ryckes bort från arbetet och familjen och i lyckligaste fall får ett litet familjeunderstöd av den beskaffenhet, att det i dessa dyra tider icke på långt när förslår, om herrarna hade kännedom om — som jag vet att litet var av kamraterna i kammaren kunna vittna om från sin omgivning — de verkliga lidanden mobiliseringen innebär för svenska familjefäder och svenska hem, så skulle man se till, om det icke vore möjligt att göra inskränkningar i detta. Jag betraktar det som en av de viktigaste uppgifter, vilka påvila det parti jag har äran tillhöra att under den nu började riksdagen i det avseendet kräva och försöka genomföra avsevärda nedsättningar i mobiliseringens omfattning.

Herr talman! Jag har i mitt anförande hitintills icke berört något utrikespolitiskt spörsmål; jag kommer ej heller att göra

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

det i fortsättningen. Ingen må härav draga den slutsatsen, att vi från den sida jag tillhör ändrat uppfattning om vissa utrikespolitiska åtgärder, som vi under det gangna året måst på det skarpaste klandra såsom ägnade att skada Sveriges ställning, då det gällit att upprätthålla en åt alla sidor *opartisk neutralitetspolitik*. Om från vårt håll idag ej rullas upp en stor utrikespolitisk debatt, beror det uteslutande därpå, att de i trontalet omnämnda förhandlingarna med vissa främmande makter för närvarande torde befinna sig på en sådan ståndpunkt, att det framstår såsom en plikt för envar att ej just nu inför ett lyssnande Europa diskutera så ömtåliga frågor som dem, vilka i detta sammanhang skulle komma under allmän debatt.

Trontalet ställer till riksdagen en maning att vara enig, att »låta inbördes skiljaktigheter vila». Jag kan i förbigående ej tillbakahålla den anmärkningen, att den maningen får en något skörande klang inför det sakförhållandet, att regeringen själv, som bär ansvaret för trontalets avfattning, i nästan samma andedrag anmäler sin avsikt att för årets riksdag framlägga en så i högsta måtto splittrande fråga som den om nya arbetsavtalslagar. Det kan icke vara regeringen obekant, att den svenska arbetareklassen med stor samfällighet reser sig mot dessa lagstiftningsplaner. Kvinnornas krav på att äntligen erhålla en medborgarrätt i eget land, som deras systrar i våra grannland förvärvat, och som över hela världen synes vara på väg till ett snart förverkligande, det kravet avvisar regeringen under en erinran om plikten att ej framföra partiskiljande frågor, ehuru väl knappast någon lagstiftningshandling skulle vara så ägnad att verkligen samla nationen som den, genom vilken *hela vårt folk komme att känna sig som medborgerligt fullmyndigt*. Avslaget på kvinnornas begäran å ena sidan, avsikterna å andra att emot arbetarnes vilja genomtruffa lagar, som så djupt beröra deras viktigaste livsintressen, sådana ståndpunkter ha intet med enighetssträvanden att göra. Det är i stället rena krassa högerpolitiken, och det verkar närmast osmakligt, när en regering med sådana tendenser dubbar sig till den fosterländska enighetens upphöjda riddare.

Vi socialdemokrater ha ej vägrat fosterlandet vår tribut, då enighet efter vår övertygelse varit nödvändig och stått att vinna utan uppgivande av det fundamentala i vår åskådning. När världskriget utbröt, kom den första signalen till samling från vårt partis ordförande, och den socialdemokratiska partikongress, som just i krigsutbrottets ögonblick samlades i Stockholm, undansköt hela den inrikespolitiska uppgörelse med borggårdskuppens regering, som eljest låg så självklar — allt för att ej lägga stenar i vägen för den enighet, som omsorgen om fosterlandets fred och välfärd då krävde. Vi ha i fortsättningen sökt undvika att skapa konflikter, så långt vi kunnat utan att svika plikten mot de folklager, som valt oss till sina ombud i riksförsamlingen.

Men huru har regeringen — i detta fall personifierad i herr statsministern — motsvarat *sin* plikt att medverka till vårt folks samling?

I detta fall tala gärningarna för sig själva.

I svåra tider mer än någonsin behövs alla goda krafter samverka till rikets nytta. Ett förtroendefullt samarbete mellan regering och riksdag är en källa till styrka inåt och utåt. Det har icke minst visat sig under de skakande påfrestningar, som Europas krigförande stater i dessa tider få känna av. Sveriges nuvarande statsminister kunde ha skaffat riket styrkan av ett sådant förtroendefullt samarbete. Men han har i stället lett det till en djupgående söndring. Hela det sätt, varpå han visat sig uppfatta riksdagens ställning i svenskt statsliv, är oförenligt med vår grundlags både anda och bokstav, än mer med hävdvunnen svensk askådnings. Gång efter annan har riksdagen måst väpna sig till värn för sina mest elementära rättigheter. De övergrepp gentemot riksdagens anslagsmakt, som vi även i år få att beivra, tala bättre än ord om vilken avgrund som skiljer herr statsministern från vår uppfattning om riksdagens rätt och makt.

Och vad har gjorts för samarbetet mellan regering och riksdag? Huru har inte vartenda litet tillmötesgående från herr statsministerns sida måst formligen pressas fram. När regeringen använt den form för samverkan med riksdagen, som vår grundlag närmast anvisar, nämligen av riksdagen valda särskilda deputerade, så vet hela landet, att denna samverkan under långa tider varit av den beskaffenheten, att det skulle vara en blodig ironi att om förhandlingarna använda grundlagens uttryck *överläggningar*, ett dåligt skämt att kalla samarbetet lojalt eller förtroendefullt.

I en sådan ställning kan inte, *får* inte riksdagen finna sig.

Och huru skulle det vara tänkbart att enighet upprätthålles inför det inrikespolitiska vanstyre, som gör sig allt bredare framför allt genom regeringschefens hela sätt att handhava sin ställning.

Huru skall man kunna begära, att de svenska arbetarne och löntagarne skola stillatigande finna sig i en livsmedelspolitik, så uppenbart orättvis mot dem som särskilt den, där man kunnat spåra herr statsministerns vilja såsom den avgörande? Huru skall man kunna vänta sig, att Sveriges arbetare och bönder skola finna rättvisa i en sådan regim, som den herrarna Hammarskjöld, Lindman och Trolle tillåtits utöva, då den svenska industrien fått till rena utplundringen utnyttja krigskonjunkturerna även inom det egna landet? Och när nu de folklager, som bära det hårdaste kroppsliga arbetet, genom brödransoneringens knapphet ställas inför hunger och nöd, då begär man det övermänskliga, om man fordrar att de skola i undergivenhet böja sig inför visheten i de rådslag, som försummade att i tid genom import säkra landets behov av bröd och som alltför sent räddade årets skörd av brödspannmål från att till en avsevärd del konsumeras av svinen.

Nej, mina herrar, man begär det orimliga, när man pockar på enighet kring ett sådant regemente. Det parti, jag har äran tillhöra, skall helt visst icke undandraga sig sin medverkan till vårt folks samling i en svår och brydsam tid, när oundgängliga förut-

Remiss av
av statsverks-
propositionen.

(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sättningar härför äro för handen. Det grundläggande härvid är en omläggning av den inre politiken till förtroenderfull samverkan med riksdagen, till ordning och reda i finanser och förvaltning, till rättvisa i livsmedelspolitiken samt till en effektiv lindring i de fattiga klassernas betryck.

För en sådan politik står i främsta rummet statsministerns person hindrande. Till hans vilja eller förmåga att på en sådan väg medverka till nationens samling kunna vi ej, med hänsyn till de gjorda erfarenheterna, numera hysa det ringaste förtroende. Någon enighet kring honom och hans politik är följaktligen icke vidare att förvänta.

På de håll, där man av hjärtat önskar en inre enighet, för vars betydelse i dessa allvarstygda tider vi lika litet nu som förut under världskrisen kunna vara okänsliga, måste man därför klargöra för sig, att den enigheten, för så vitt på oss beror, ej kan vinnas utan en sådan ändring i hela den inrikespolitiska kursen, som den, varom jag nyss talade.

Vi socialdemokrater skulle svika plikterna mot egen övertygelse, mot hela vår stora valmanskår och mot vårt land, om vi nu utan strid till det yttersta fölle till föga inför den reaktionära politik, som hotar representationens makt och rätt och som bragt nöd och elände in i många tusen hem i detta land.

Ett sådant svek komma vi icke att begå.

Herr vice talmannen, som under herr Rydén i Malmö yttrande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ord till

Herr Lindman, som anförde: Herr vice talman, mina herrar! Jag ber för min del att först få ingå på någon kritik av den finansplan, som föreligger i den kungl. statsverkspropositionen. Då man granskar den där gjorda uppställningen över inkomster och utgifter, måste man finna, att det hade varit önskvärt, att den varit mera fullständig och företett mera klarhet, än vad nu synes vara fallet. Visserligen är propositionen i sin helhet mycket vidlyftig, men det kan icke nekas, att man har svårt att ur densamma få fram en klar bild av de förhållanden, som där vidröras. Vi se, att statsverkspropositionen slutar på en summa av 480 miljoner kronor, men vi få även veta, att vi ha att emotse en statsverksproposition till, jag skulle vilja kalla den ett förslag till riksstat nr 2, och det kan ifrågasättas, om det varit lyckligt att ordna saken på detta sätt. Det är ju givetvis icke bra att approximera utgifterna i ett förslag till riksstat, men det är i alla fall bättre att göra det än att alldeles utelämna dem, ty statsverkspropositionen bör i alla fall giva en så fullständig bild, som det överhuvudtaget är möjligt att lämna vid det tillfälle då den uppgöres. Vissa poster kunna naturligtvis icke alltid därvidlag fixeras vid tillfället för uppgörandet, men de borde då naturligt-

vis hellre upptagas med approximativa siffror än alldeles utelämnas.

*Itemias ar
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Nu få vi veta t. ex. i denna statsverksproposition, att vissa kanske betydande utgifter äro att emotse utöver dem, som upptagas i förslaget till riksstat, men vi få icke veta beloppen, och vi få icke veta vari de komma att bestå. Vi få veta, att de skola åtminstone delvis täckas genom en skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten. Men allt detta kommer att upptagas i det som jag tillät mig kalla för riksstaten nr 2. Däremot omtalas i det föreliggande förslaget till riksstat, en skatt på 18 miljoner kronor, vilken skall utgå på ett sätt, som man icke får erfara. Den är emellertid intagen i riksstaten, och det är ju en fördel så tillvida. Klart är, att man icke kan tala om, vilka objekt som avses eller huru den skall läggas, då utredningen därom icke är färdig. Men man skulle dock vilja säga, att det hade varit önskvärt, att denna utredning kunde ha varit klar, så att det hela kunnat intagas i förslaget till riksstat.

Kostnaderna för neutralitetsvakten och därmed sammanhängande saker äro också här rätt svåra att överblicka.

Jag erkänner att det i år naturligtvis är mer än vanligt förordat med ofantligt stora svårigheter att kunna få allt detta i ordning, men att det dock varit önskvärt om en bättre överblick över samtliga nu berörda förhållanden kunnat vinnas.

Men, herr talman, då denna kungl. propositionen remitteras till utskott plägar man ju också ha rätt — åtminstone har det varit brukligt — att göra en del uttalanden i stora viktiga frågor, som stå på dagordningen, även om de icke alldeles direkt hänföra sig till statsverkspropositionen. För min del skulle jag vilja med herr talmannens tillstånd begagna mig av detta för att få göra några uttalanden, som då direkt skulle komma att anknyta sig till det allvarliga läge i vilket vi och vårt land för närvarande befinna oss.

Det är ju klart numera, att vi icke stå inför något omedelbart slut på kriget, även om man kan tänka sig, att freden kan komma fortare än vad man kanske tror. Kriget kommer att fortsätta tills vidare, det är för alla klart. Det är också klart, att vid det förhållandet de krigförande makterna komma att i högre grad än hittills inrikta sig på att söka taga till vara sina egna intressen, allt naturligen i avsikt att kunna besegra sina motståndare. Kriget kommer att taga sig våldsammare uttryck än förut, och de väldigaste ansträngningar komma utan tvivel att göras för att nå målet: segern.

Jag antager, att man heller icke tar fel, om man utgår därifrån, att de neutrala länderna under dessa förhållanden komma att bli utsatta för en kanske än hänsynslösare behandling än förut, och att de komma att från de krigförande makternas sida slita mycket ont. För ett neutralt land som Sverige finnes då icke något annat att göra än att i sitt handlande söka se till sitt eget intresse. Vi göra väl därvid icke någonting annat än det som är både vår

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

rätt och vår plikt, vår plikt mot oss själva för nutid och framtid. Såsom ett av de få länder, som icke indragits i krigets malström, äro vi dock på alla sidor omgivna av de kämpande makterna. Vårt läge blir naturligtvis därigenom svårt. De krigförande komma att i sina bemödanden icke akta på de neutralas rättigheter. Men det är vår plikt att själva söka se till och tillvarataga dessa rättigheter. Därför kan icke någon klandra oss.

Men då vi akta på dessa våra intressen, så framstå de för oss som frågor av olika vikt och betydelse. En fråga kan vara viktigare än andra, även om dessa äro i och för sig mycket betydelsefulla. Den fråga, som förtjänar den största uppmärksamheten rör Sveriges ställning för framtiden. Att vårt land kommer att genomgå den nuvarande krisen oförsvagat och med fullt bibehållen självständighet, är och måste vara det förnämsta målet, det oeftergivliga målet för våra strävanden. Vårt handlande måste vara sådant, att Sverige i *intet* hänseende *efter* kriget kan komma att intaga en i minsta mån försämrad ställning som stat utan med fullt bibehållande av alla sina rättigheter och detsamma tillkommande förmåner stå lika starkt och tryggt som *före* kriget. Med tillfredsställelse kan man emottaga Kungl. Maj:ts uttalande i årets trontal i detta hänseende, med fogande härtill av den förvissningen att varje åtgärd i sådant hänseende må ske med fullt iakttagande av Sveriges neutralitetsförpliktelser.

Detta mål kan vinnas allenast genom ett oavlåtligt iakttagande av vårt lands rätt och ett kraftigt hävdande av dess vitala intressen. Möjligheten att nå målet förminskas genom svaghet och eftergift av vår rätt. Att taga detta i fast ögonsikte är och måste vara det förnämsta och viktigaste för oss i nuvarande läge. Vid sidan därav bliva övriga frågor — de som röra stundens och dagens förhållanden — mindre viktiga, även om de för vår tillvaro äro av nog så stor betydelse.

Vår ställning i folkrättsligt hänseende är tvivelsutan stark. Lika visst är ett beklagligt faktum att denna ej till fullo respekterats under nu pågående blodiga kamp om hela folks vara eller icke vara. Det bör och kan likvisst icke hindra oss att hävda rättens suveräna makt så långt vår förmåga räcker och ej förlora tillförsikten om dess slutliga seger, även om vi någon gång funnit med våra intressen förenligt att böja oss för ett våld, som kampens bitterhet kan förklara, men aldrig urskulda. Ett frivilligt avstående av vår rätt betyder en svag ställning, då den som avstår från rättens hävdande alltid befinner sig på ett sluttande plan.

Eftergifter på ett håll framkalla krav på eftergifter på andra håll. — Ställningen försvagas. — Sverige har hittills, ej utan framgång, lyckats hävda sin standpunkt i detta avseende. Det går ej att avvika däriifrån, utan att vi måste sjunka i vårt eget och andras omdöme. Det är av utomordentlig vikt att hålla vårt näringsliv uppe, och att vår tillförsel från andra neutrala länder får fortgå orubbad och ostörd, men härför kan ej vår ställning som ett självständigt och neutralt land få rubbas.

Genom ett frånträdande av hittills följda principer riskera vi att träda ur den ställning, vartill neutraliteten förpliktar oss.

Ett dylikt förfarande har träffande karakteriserats sålunda i ett annat neutralt land där man formenat att utrikesledningen gjort för stora eftergifter — jag uttalar mig härvid alls ej om det landets politik, således ej om uttalandet där skett med rätt eller orätt — nämligen att denna ledning betett sig som en av hungriga vargar förföljd vägförande, som kastat ut det ena efter det andra till vargflocken, till dess han ej haft något mer att kasta ut. Nu funnes ej något mer att kasta ut ur släden, men vargarnas röda, hungriga gap hade han fortfarande inpå sig. Den som gjorde uttalandet slutade med att säga, att det vore att hoppas, att de som åkte i släden skulle komma från färden med livet.

Hittills ha vi lyckats undvika den sålunda skisserade situationen. Ingen som följt den har det bättre än vi, kanske snarare tvärtom. Skälet varför jag talar därom har varit för att framhålla vådorna av en sådan politik och fördelen av den som följts av oss.

Vi få icke inrätta oss sålunda, ty därigenom förbättra vi ej vårt läge, utan tvärtom försämrar det. Och vårt läge är redan förut allvarligt nog. De svårigheter som uppstått därigenom äro betydande, de ha trängt sig på oss på ett sätt, som var oönskat och som ingen kunde tro skola komma att följa för en neutral stat.

Genom den försvarade tillförseln av en mängd råmaterialier och födoämnen, särskilt från neutrala länder, har följden blivit nedläggande eller inställande av driften för en del industrier och en hotande förknappning på en rad av sådana livsmedel som vi varit vana att införa från neutrala länder. Det är vår rätt att säga ifrån att oss vållats stora och oförtjänta svårigheter på detta sätt. Följden har blivit nödtvånget att införa kontingentering för vissa produkter, främst då beträffande brödsäd. Inför den tvingande nödvändighet som förelåg fanns ingen annan utväg. Min tro är den att läget kunnat vara bättre i detta hänseende, om man ej tilltagit maximiprisen på den svenska brödsäden för lågt. Det var oberättigat att i september sänka maximiprisen på råg och vete. De borde i stället blivit höjda. Då man hanterar ett så ömtåligt instrument måste det ske med oerhörd försiktighet, ty verkningarna gå över hela landet, beröra varje jordbrukare, och man vet ej, om de kunna åstadkomma en skada på visst sätt som är större än den nytta man avser att vinna på annat sätt. Därtill kommer den olägenhet som uppstått genom rubbningarna av maximiprisen; den ovan anförda sänkningen i september följdes av en ny förändring, en höjning i november, tre olika maximipris således på mycket kort tid. Det borde varit tydligt, att då maximiprisen på spannmål sattes så lågt och, som nyss nämnts, sänktes än mer i september månad, under det att fodermedel — i fodervärde jämnställda med dem — kostade lantmännen vida mer, så skulle verkningarna därav ej utebliva.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Men då maximiprispolitiken följts, hade som en oundgänglig konsekvens bort därav följa, att mjöl- och brödkontingenteringen kommit långt tidigare. Det låter ju helt naturligt att säga, att i den dyrtid, som råder, är det ej rätt att tala om för höga pris. Prisen kunna ej bli nog låga för de konsumerande, särskilt för de mindre bemedlade klasserna, löntagare med små löner o. s. v., men dessa kunna och måste hjälpas på annat sätt. Kungl. Maj:t har anvisat ett, som gäller för dess löntagare och pensionärer, genom att för dyrtidshjälp och höjda pensioner föresla riksdagen att bevilja 16 milj. kronor. Det är nödvändigt att i den rådande dyrtiden hjälpa dem som mest lida därav. Kungl. Maj:t har förelagt ett annat anslag, som väl är att antaga skall hjälpa sådana samhällsklasser, som ej äro statstjänare men som även lida av dyrtiden. Det är ej min mening att säga, att dessa klasser skulle stå inför betydligt stegrade priser på livets nödtorft, utan att de hade ökade inkomster, som kunnat hjälpa dem genom svårigheterna. Nej, men jag har den uppfattningen, att då vi, såsom beträffande brödsåden, äro hänvisade dels till införsel och dels till egen produktion och då den förnämnda av kända orsaker ej kan hållas obegränsad, är det nödvändigt att öka den egna produktionen.

För landet i stort sett är *tillgången* på dylika varor det förnämsta. *Priset* måste vara det sekundära, det kan hjälpas på annat sätt, men nedgången i produktionen skulle för alla bli farlig, ja, *ohjälplig*.

På höjandet därav måste därför, efter min mening, arbetet inriktas. Sveriges lantbrukare hava för visso en samhällsuppgift att fylla av viktigaste slag. De skola förse landet med dess livsförnödenheter, bröd, kött, smör m. m. Det är nödvändigt att i en tid, då deras samhällsfunktion mer än någonsin kräves för landets väl, hjälpa dem i deras arbete härmed. — Alla beräkningar om jordbrukets stora förtjänster äro säkerligen överdrivna. Man måste därvid taga hänsyn till de olika möjligheterna för olika landsändar, olika jord, olika förutsättningar av alla slag. Vad som går för en går ej för en annan.

Bland de åtgärder, som främst äro av nöden i detta hänseende, är ökningen av produktionen. Detta har av mig framhållits vid förliden riksdag. Det tränger sig nu fram med förnyad styrka. Men nu gäller det att för *detta* är söka göra något, så att vi ej komma i ett än sämre läge till nästa vinter. Nyodling ingår ej i ett sådant program. Ökning av den redan brukade jordens avkastning är för ögonblicket det viktigasta. Trenne kraftiga hävstänger kunna hjälpa saken: billigare fodermedel, billigare konstgödselmedel, garanti för prisen å brödsäd.

Då brödsåden är knapp måste den i högsta grad tagas i anspråk för folkets behov, men då måste ock fodermedel stå till buds för kreaturens utfodring. Kungl. Maj:t har ock utfärdat bestämmelser om försäljning av majs och oljekakor för billigare pris. — I den Kungl. propositionen föreligger ju ock ett förslag att använda ett större belopp att motverka dyrtiden. Det är att hoppas, att

här skall användas ett betydande belopp att hjälpa lantmännen att erhålla verkligt billigare fodermedel, ty det är ju ytterst viktigt, ej blott att kretursstammen han hållas uppe utan även att avkastningen av densamma ej får nedgå.

Jordens avkastning kan snabbast ökas för tillfället genom användning i högre grad av gödningsämnen. De höga pris som råda härå försvåra användningen därav. Det är alldeles nödvändigt att billigare gödningsämnen ställas till lantmännens förfogande. Det kan ske genom att taga en större summa av den krigskonjunktursskatt, som 1916 steg till så mycket mer än beräknat var. Denna skatt utgår förnämligast från industrien och handeln, och på detta sätt skulle dessa näringsgrenar vara med och betala ersättning till jordbrukaren för att bereda honom tillfälle att erhålla dessa för honom och för oss alla så viktiga fodermedel och gödningsämnen. Kungl. Maj:t avser ju ett belopp av 24 milj. kronor för att nedbringa prisen å en del viktiga förnödenheter. Då prisen på jordbrukets produkter genom maximipris begränsats, är det ej mer än rätt och billigt att jordbrukaren erhåller hjälp på annat sätt till inköp av sina viktigaste förnödenheter, och detta ej blott för sin egen skull utan för det helas väl. Det torde nämligen vara mera angeläget att anbringa en summa för producerande av spannmål i landet genom en säkert ökad skörd än genom ett åstadkommande av en osäker import. En särskild kungl. proposition har nu ock kommit i detta avseende. Det är angeläget att den erhåller skyndsam behandling, på det att åtgärder må snarast kunna vidtagas, ty annars blir det för sent.

Om jordbrukaren ej vet, vilket pris han kommer att få för sin vara, men vet, att utgifterna för dess framställande äro höga och säkra, så uppmuntrar detta ej till ökad produktion. Visshet är för honom av nöden även beträffande inkomstsidan. Han kan ej klandras härför; saken är helt naturlig. Men det är av vikt för hela vårt folk, att i första hand odling av brödsäd sker å tillräckligt stor areal. Härför äro de av mig omnämnda minimiprisen erforderliga, och den saken har för övrigt helt nyligen framhallits även av livsmedelskommissionen.

Statsingripande är en vanskelig sak, därför att man ej kan överskåda alla de verkningar som följa av en åtgärd. Det är ej min mening att klandra, utan jag har velat och detta i motsats mot den föregående talaren icke på ett personligt utan på ett rent sakligt sätt framlägga mina bekymmer i denna fråga. Om den höstsädda arealen minskats mot förr, till följd av vidtagna åtgärder och vidriga väderleksförhållanden, då måste detta avhjälpas, och hjälpen kan ej fås annat än på det sätt jag tagit mig friheten anföra. Brödsädsregleringen är en ömtålig sak liksom maximiprisen. Vårt land har så olika förhållanden på olika orter. Norrland är mycket olikt andra delar av landet. Den tillfälliga skogsarbetaren i Norrland, och särskilt den, som ej kan i sitt hem utrusta sig med proviant, har större behov än varje annan av mjöl, som jämte fläsk är hans huvudsakligaste föda. För honom

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

räcker ej ransonen, ej ens med tilläggskort. Om maximiprisen på havre hotar skogsavverkningen, vilket betyder en stor skada ej blott för vår handelsbalans, viktigare än någonsin i dessa tider, men även för den jordbrukande befolkningen, som i ålder härur hämtar sin förnämsta inkomst. Det är min mening att båda dessa förhållanden kräva den allvarligaste uppmärksamhet.

Redan den omständigheten att vi här tala om dessa förhållanden visar oss allvaret i vårt läge. Det kan ej vara ur vägen att se tillbaka på några årtiondens åtgärder för höjande av spannmålsodlingen. Det kan ej förnekas, att de som genom sin politik bidragit till att främja odlandet av brödsäd inom landet nu fått rätt, och man gör sig ofrivilligt den frågan, huru det nu skulle varit ställt för oss, om denna av mängen fördömda politik, härutinnan ej fått göra sig gällande. Ett byggande på en obegränsad tillförsel av brödsäd från främmande länder kunde ju alltid äga rum, hette det, gent emot detta, men nu visar det sig, att omständigheter kunna komma av sådan art, att allenast den kan känna sig trygg inom egna gränser, som där har möjlighet att livnära sig av eget lands odling.

Den nuvarande brydsamma tiden lär oss även något för framtiden. Jag har framhållit det förut i denna kammare, att det är ett maktpåliggande arbete att lägga sig största möjliga vinn om jordbrukets avkastning. Det ären riksviktig angelägenhet att främja uppodlingen av sådana marker som kunna bära skördar och att öka avkastningen, genom den mest rationella drift, att jordens avkastning måste bli en sak, som vi — trots allt som gjorts — kraftigare än hittills måste ägna oss åt. Bättre brukningsmetoder, bättre dikning, kraftigare gödsling, rotfruktsodling, rationellare kreaturskötsel och mycket annat måste få större rum på vårt arbetsprogram — ej blott för den enskilde jordbrukarens skull utan för landets skull.

Ingen kan förneka det framåtskridande som ägt rum — men för mycket kan aldrig göras. Kanske hade vårt läge varit mindre oroande, om vi kunnat göra än mera. Nu måste vi göra det bästa under existerande förhållanden.

Tiden manar oss ock till något annat, nämligen att ej dölja för Sveriges folk allvaret i vårt läge. Stora massor leva nu, som om ingen fara finnes. Penningbegäret hotar att taga överhand hos mängen över den rätta arbetsglädjen. Nöjeslystnad och överdåd gripa omkring sig och förkväva den sunda förströelsen. Och detta mitt under ett världskrig. Tryckande nöd härskar på andra håll. Vårt folk måste bringas till insikt om, att i denna djupt allvarsamma tid gäller den gamla regeln mer än någonsin, att plikttroget, ihärdigt arbete är det enda, varpå medborgares och lands lycka kan verkligt klippfast grundas.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, yttrade

Herr Hamilton: Herr talman! Näst bevarandet av vår neut-

*Itemis av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

stabilitet torde livsmedelsfrågan vara den för oss viktigaste, den, åt vilken vi främst böra ägna vår uppmärksamhet. De åtgärder, som hittills vidtagits med avseende å densamma, hava icke varit tillfylllestgörande. En stor del av vårt folk står på grund av brödransoneringen nära svältgränsen, och bristen på fodermedel gör, att produktionen av mjölk och smör, kött och fläsk nedgått. Förgäves söker man i regeringens livsmedelspolitik efter den framsynthet, det förutseende, som är nödvändigt för den statsman som har att leda ett folks öden. Att döma av de åtgärder, som regeringen nödgats vidtaga för att få brödsäden att räcka till, synes importen av brödsäd icke hava skett i rätt tid och icke heller i tillräcklig mängd, och man kan även ifrågasätta, huruvida icke exporten av lantmannavaror pågått alltför länge. Produktionen inom landet har förlamats, utan att man nått det mål, som regeringen uppställt för sin livsmedelspolitik, nämligen nedbringande av livsmedelspriserna.

Man får väl antaga, att då brödransoneringen infördes, skedde detta i en tid, då det var fullkomligt nödvändigt, men man framställer likväl det spörsmålet: hava alla åtgärder vidtagits, som kunnat föranleda till, att denna så förhatliga, så djupt i den mänskliga friheten ingripande åtgärd kunnat undvikas? Brödransoneringen är orättvis, därför att den verkar så ojämnt. För de förmögna, som äro i tillfälle att förskaffa sig bättre näringsmedel än bröd, räcker det mer än väl, men för de fattiga och i synnerhet för arbetarklassen, jordbruksarbetare och skogsarbetare, som huvudsakligen leva av bröd och som äro hänvisade till matsäckens förråd, för dem är brödransonen närmast att anse som en svältkost.

Da regeringen fattade det kloka beslutet att förbjuda utfodring till kreaturen av brödsäd, borde den också hava ställt till lantmannens förfogande fodermedel till pris understigande maximipriset för råg, och därvid borde den också hava tagit i betraktande fraktkostnaderna. Så gjorde den icke, och i närvarande stund saknas fodermedel, kreatursbesättningarna ställas på svältkur, och landet är i saknad av smör och mjölk.

Ett också utmärkande drag för regeringens livsmedelspolitik har varit bristen på stabilitet. Jag skall be att få anföra blott ett exempel. Man åsatte maximipris på potatismjöl och ett mycket lågt sådant pris. När väl lantmännen, i synnerhet de mindre bärkraftiga bland dem, som i allmänhet måste sälja sina produkter så fort som möjligt, hade slutsålt sin potatis, då höjdes priset, och slutligen när stärkelsefabrikerna höllo på att sluta med sin tillverkning och när såväl potatismjölet som matpotatisen blivit uppköpta av mellanhänder, upphävdes maximipriset, med påföljd att priset på mjöl och potatis tredubblades. Resultatet blev, att lantmännen med den dåliga årsskörden icke fingo sina odlingskostnader täckta och att de nu stå tveksamma, huruvida de skola våga att nästa år odla potatis eller de skola sälja utsädet till högt pris, och att konsumenterna få betala höga priser på såväl potatismjöl som potatis samt att vinsten stannat i jobbarhänder.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

Jag har icke försport några vidare högljudda klagomål från lantmannahåll över de åsatta maximiprisen. Lantmännen veta mer än väl, att de hava sina plikter mot fosterlandet att söka bidraga till att lindra dyrtiden för konsumenterna. Men däremot hava berättigade klagomål framställts, därför att det är jordbrukarna som ensamma nära nog få bära bördan av livsmedelsregleringen. Man har åsatt brödsäd maximipris motsvarande två tredjedelar av importprisen på spannmål, men å andra sidan har man låtit industrien fritt få tillgodogöra sig de fördelar som krigskonjunkturerna berett den. Med andra ord, medan lantmännen själva få relativt lågt betalt för sina egna varor, få de betala höga priser för sina behov av kläder, skodon, kaffe, maskiner o. s. v., och det är tydligt, att detta ökar produktionskostnaderna för lantmannavaror. De skulle måhända hava burit detta med jämnmod, om målet vunnits, nämligen låga pris på livsförnödenheter. Men så har icke varit förhållandet. Priset på mjöl är nära nog lika högt, som det skulle hava varit, om man lagt importpriset till grund för spannmålsprisen, och vad brödet beträffar så tager man i detta ögonblick vilket pris som helst. Man har satt maximipris på råvaror, men på den vara som konsumenterna skola ha har man uraktlåtit att sätta maximipris. När nu regeringens livsmedelspolitik gått ut på att nedbringa priserna för konsumenterna, men detta icke skett, så måste man väl finna, att denna livsmedelspolitik är misslyckad. Jag tror icke, att det i längden går för sig att pressa ned priserna på vissa varor under produktionskostnaderna, medan andra varor få lov att stiga hur högt som helst. Det är en politik, som hämnar sig själv. Jag tror därför, att man måste uppbjuda alla sina strävanden för att öka produktionen av livsmedel inom landet. Och vad konsumenterna beträffar, så måste staten träda hjälpende emellan, och det finnes tillfälle därtill genom att beskatta de stora krigskonjunkturvinster inom handel och industri, som hittills icke i ringaste mån bidragit att lindra nöden bland lidande medmänniskor.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på att producenterna av lantmannavaror — om man kanske undantar några tusentals större agrarer, som genom sitt beklagliga beteende, genom sina oförståndiga och oförsvarliga uttalanden ställt lantmannaklassen i en oriktig och ofördelaktig dager — bestå huvudsakligen av vad vi kalla för småfolk. Statistiken säger ju oss, att medeltalet av deras åkerareal belöper sig till allenast 8 å 10 hektar, och oaktat den jordbruksidkande befolkningen utgör i det närmaste hälften av Sveriges hela befolkning, uppgår dess beskattningsbara inkomst allenast till en åttondel eller till en tiondedel av hela landets inkomst. Detta är också något, som vi fått bekräftelse på av krigskonjunkturskattens verkningar. Den har nämligen icke drabbat lantmännen, i huvudsak av det skälet, att lantmännen icke inneha de stora förmögenheterna och icke heller ha de stora inkomsterna, som kunna nås av denna skatt. Dessa lantbrukare stå nu tveksamma inför den hittillsvarande vacklande livsmedelspolitiken, tvek-

samma, huruvida de skola våga anskaffa dyra utsädesvaror och anskaffa gödningsämnen till höga priser för att öka landets livsmedelsproduktion. Å ena sidan anse de detta vara sin plikt, och de vilja gärna göra sin plikt, men å andra sidan veta de inte, om icke genom ett regeringsbeslut nästkommande höst, när skörden föres ut i marknaden, sådana maximipriser kunna äsättas, att de icke få sina kostnader täckta. I allmänhet äro dessa lantmän skuldbelastat folk. De ha inteckningar i sina egendomar till höga belopp, och därför iakttaga de en viss försiktighet. Vill man därför söka få tillräckligt med livsmedel i landet och förmå lantmännen att anstränga sig till det yttersta och därvidlag göra sin plikt, ty det är deras plikt, då bör man redan i nuvarande stund fastställa prisen på den blivande skörden av spannmål och även av potatis. Därigenom kan man få mer av dessa produkter än annars. Därför torde det väl vara nödvändigt, att man ser till att importen bedrives i sådan omfattning, att tillräckligt med bröd finnes at vårt svenska folk.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Man har sagt, att orsaken till att livsmedelspolitiken icke varit sådan den borde vara är, att vissa byråer och kommissioner fått för mycken frihet att sköta sig själva och att ansvaret skulle ligga hos dem. Jag antar, att regeringen känner ett dylikt tal förnärmande emot sig. Det är ju regeringen, som beslutar, och det är regeringen, som bär ansvaret, och jag förmodar, att det också kommer att förklaras, att så är, när någon regeringsmedlem får ordet efter mig.

Medan jag har ordet, ber jag få vända mig till våra båda krigsministrar med en vördsam förfrågan, huruvida man inte skulle kunna minska mobiliseringen av de äldre årsklasserna. Jag tror, att även detta skulle bidra till att öka produktionen i landet och bidra till att vi finge mer ved huggen i våra skogar. De äldre årsklasserna bestå av folk, som äro familjefäder. Vanligen äro barnen i dessa familjer helt unga, och vad småbrukare- och även vad hantverkarefamiljerna beträffar, är familjefadern där den enda manliga kraften, som kan sköta egendomen eller hantverket. Skulle man kunna permittera sådana årsklasser eller inkalla dem i mindre stor utsträckning, skulle man säkerligen även därigenom göra mycket för en ökad livsmedelsproduktion i landet.

Jag vet väl, att bördan är rätt stor för dem som ha hand om landets angelägenheter, och jag vill inte lägga sten på denna börda, men jag har ansett mig skyldig i alla fall att framhålla de synpunkter jag nu gjort gällande, och jag gör det under den förhoppningen, att regeringen ville ta dem i beaktande, så att den hädanefter komme att föra en livsmedelspolitik, som är sådan, att svenska folket får tillräckligt med bröd att äta, och att den även genom bidrag av statsmedel skall lindra nöden, som är svår bland en stor del av landets konsumenter.

Herr Nilsson i Bonarp: Herr talman, mina herrar! Det är inte utan tvekan jag vågar påkalla uppmärksamheten i denna

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

riksdagens morgonstund, men jag har likväl ansett mig nu böra säga några ord. Jag skall begränsa mig till allenast några uttalanden rörande det s. k. dyrtidsproblemet.

Alla känna vi, att dyrtidstrycket framkallat många och stora bekymmer bland de folklager, som äro hänvisade att köpa sina förnödenheter. I många hem, där inkomsten förut nått och jämt har räckt till för anskaffandet av dessa nödvändighetsvaror, blev ställningen svår och bekymmersam i följd av de prishöjningar, som ha ägt rum på alla varor. Stämningen blir då bitter, och det är klart, att den kan komma att vända sig mot dem, som förmenas vara anledningen till de rådande förhållandena. Man pekar härvid gärna på producenterna under förmenande, att dessa tillskansa sig obehöriga vinster på grund av det rådande tillståndet. Det är naturligtvis ledsamt, om motsatsförhållandet mellan producenter och konsumenter skall på grund härav bli skärpt. Ett motsatsförhållande mellan dessa båda kategorier av folket har ju alltid funnits och kommer tydligen alltid att finnas, ty deras intressen äro ju så väsentligt konträra. När det är producentens strävan att få goda priser för de varor han producerar, ligger det lika mycket i konsumentens intresse att köpa samma varor för så billigt pris som möjligt. Det är således endast att beklaga, om dessa motsättningar skulle ytterligare bli skärpta. Ofta är det för övrigt så, att det är mellanbänderna, som äro i tillfälle att mycket bättre utnyttja vinstchanserna än producenterna. Jag tror mig kunna visa det något längre fram.

Innan jag nu går något närmare in på det ämne, jag tänkt säga några ord i, vill jag söka att besvara några erinringar, som herr Rydén gjorde i sitt anförande. Han påstod nämligen bland annat, att orsaken till det nu rådande betrycket var i ganska hög grad, att regeringen hade försummat att sätta stopp för kreatursexporten vid en tidigare tidpunkt eller genast, då denna dyrtid visade sina verkningar. Jag kan för min del inte dela herr Rydéns uppfattning i denna del, jag vill nämligen erinra därom, att både åren 1914 och 1915 gävo en särdeles knapp skörd. Hade då ett förbud för export kommit att utfärdas, är det sannolikt, att det skulle ha haft till närmaste följd en svältfödning av kreatur, och mjölkproduktionen skulle därigenom icke ens ha kunnat hållas uppe i den omfattning, som blev fallet därigenom, att en del övertaliga och mindervärdiga djur blevo utgallrade. Det skulle ha verkat raka motsatsen till vad herr Rydén antydde eller för sin del trodde, och det skulle ha gjort det även beträffande köttproduktionen, ty det är klart, att om man inte har tillräckligt med foder att tillgodose kreatursstammen med, går mycket förlorat till underhållsfoder och det blir för litet produktionsfoder. Det är således antagligt att, i stället för att vara till gagn, skulle en sådan åtgärd, om regeringen då vidtagit den, varit till skada.

Nu gör man mångenstädes gällande, att jordbrukarna ha berett sig otillbörliga vinster. Jag vill visst inte påstå annat än att jordbrukare i enstaka fall, och kanske många fall, ha gjort sig

betydliga vinster. Men jag tror, att man i stort sett dock överdriver härvidlag. Om man studerar Statistisk årsbok för 1916, finner man, att antalet brukningsdelar intill 2 hektar utgjorde 79,738, och antalet brukningsdelar med 2 hektar intill 20 hektar 199,912, summa brukningsdelar 279,650, brukade av ägarna själva. Antalet brukningsdelar, som innehades utav arrendatorer och liknande, av nu angiven areal utgjorde 39,794, summa inalles 319,444. Innehavarna av detta stora antal brukningsdelar utgöras till övervägande del, som vi finna av siffrorna, av småbönder, småbrukare och småarrendatorer, och det är väl ingen ens i denna kammare, som vill göra gällande, att dessa ha kunnat bereda sig några fördelar av nu rådande dyrtid. Förhållandena ställa sig väl i allmänhet så, att produktion och konsumtion taga ut varandra, att det är möjligt för dessa brukare att producera förnödenheter för familjens behov, men att det blir föga över till avsaln. Uppenbart är sålunda, att dessa småbrukare i stället för att ha något gagn av de högre priserna lida av prisförhöjningen — åtminstone är det fallet med de allra lägst ställda — enär de äro hänvisade till att köpa en hel del förnödenheter till de ökade priserna.

Vi komma sedan till den grupp av jordbrukare, som innehar jordbruk med en areal överstigande 20 hektar. I förhållande till antalet förut nämnda är denna grupp försvinnande liten och uppgår i runt tal till 36,000. Om man nu säger, att dessa ha gjort en betydande vinst, vilket — såsom jag nyss antydde — jag ingalunda vill bestrida kan hava varit fallet, vill jag dock härtill anmärka, att de förskaffa sig denna vinst oftast genom försäljning av kreatur, kanske någon gång genom försäljning av sitt inneliggande lager, men genom en försäljning av kreatur av en överralig besättning, som utan skada kunnat realiseras. Vid sådant förhållande är den sålunda uppkomna vinsten att betrakta såsom en realisationsvinst; och sannolikt är, att, då vederbörande jordbrukare under nuvarande dyra tider ånyo skola rekrytera sin kreatursbesättning för att bringa den upp till erforderlig höjd, går en hel del av denna vinst förlorad. Man måste också — såsom jag för en stund sedan erinrat — taga i betraktande, att skörderesultaten åren 1914 och 1915 varit särdeles kläna. Jag skall icke närmare ingå på detta förhållande. Det ligger så långt tillbaka i tiden, att det vore ändamålslost att nu närmare tala om det. Förlidet år, 1916, gav visserligen en mycket riklig höskörd — i våra trakter kan den t. o. m. betecknas som övermåttan riklig. Däremot var vårsädesskörden allenast medelmåttig och vintersädesskörden kan betecknas såsom under medelmåttan. Väl såg den mycket lysande och präktig ut, så länge den stod på fältet — då företedde den en ståtlig anblick — men det visade sig vid tröskningen, att resultatet icke på långa vägar svarade mot förväntningarna, och det kan man väl förstå. Såden hade under detta våta år vuxit och blivit hög på strå, men kärnbildningen hade blivit sämre, och resultatet var, att utbytet i detta fall blivit mycket mindre än man väntat.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Som känt är. lämnade sockerbetorna i södra delarna av landet en skörd. som var betydligt under medelmåttan. och med potatisen var det samma förhållande. Den var ännu sämre för övrigt, då den till stor del skadades av frosten, i följd varav röta kom i lagret och vållade ytterligare högst betydande förluster, så att en stor del av den varan gick förlorad. Nu är det visserligen sant, att genom höjda priser denna förlust i någon mån kompenserrats, men i alla fall har det icke varit något lysande skörderesultat under dessa år, så att detta har naturligtvis bidragit till en minskning i möjligheterna att göra någon vinst på grund av de nu rådande dyra tiderna. Kom så härtill, att den särskilt svåra och ihållande nederbörden beredde svårigheter vid bärgningen; och särskilt vid upptagningen av rotfrukterna har densamma ytterligare försvärats genom det ideliga regnandet, varigenom även upptagningen av betor och potatis blivit i väsentlig mån fördyrad. Jag menar således, att om man tager hänsyn till dessa ogynnsamma förhållanden och vidare tager i betraktande beträffande alla dessa varor, som lantmännen behöver köpa — varor av allehanda slag, som jag icke närmare skall gå in på då det blivit av flera föregående talare berört — huru priset på t. ex. artificiella gödningsämnen stigit med mer än dubbla värdet och överhuvudtaget alla förnödenheter, som behöva köpas — och jordbrukaren behöver icke allenast artificiella gödningsämnen och fodervaror utan han behöver naturligtvis också köpa kläder och skodon och för driften maskiner och järnvaror, vilket allt stigit i pris — förstår man lätt, huru han haft det. Det säger sig själft, att det därför är svårt för en utomstående, som icke är jordbrukare, att bilda sig en föreställning om det verkliga nettot. Jag tror således, att den allmänna uppfattningen borde något justeras. Jag tror, att den då skulle komma att gå i den riktningen, att jordbrukarna i själva verket icke gjort så betydande vinster, ehuru — såsom jag förut antytt — jag icke vill bestrida, att i enstaka fall så kunnat ske.

Vad som här är att märka är att på många andra håll vinsterna ha varit betydligt större än hos jordbrukarne, och detta bör naturligtvis icke förbises, liksom icke heller, att denna näring under ett tiotal år fått dragas med ganska ogynnsamma konjunkturer. Jag måste därför säga herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att det kändes ganska bittert för lantmännen att så gott som ensamma få bära ansvaret för födan åt landets befolkning till mer eller mindre godtyckligt stipulerade priser, under det industrier, bankväsende och köpenskap gått så gott som alldeles fria. Vad som för lantmännen framstår såsom en gåta är, att, då maximipriser nödvändigtvis behövde sättas, man icke, såsom flera talare här förordat, slog in på den vägen att genast sätta maximipris på mjöl. Den uppfattningen är i jordbrukskretsar allmänt rådande, att genom ett sådant förfarande, som man här begagnat sig av, kvarnarna blivit obehörigen gynnade. Det må härmed förhålla sig hur som helst, men det är i jordbrukskretsar en allmän uppfattning. Konsumenterna hava naturligtvis endast in-

tresse av att priserna på mjöl och bröd maximeras. Såsom det nu har blivit, har maximiprissättningen på spannmål verkat till skada för producenterna utan något motsvarande gagn för konsumenterna, och därför måste man beteckna denna åtgärd såsom icke så särdeles lämplig vid dess första genomförande. Det är mycket möjligt, att, därest maximipris icke blivit satt på spannmålen en eventuell konkurrens mellan kvarnarna möjligen skulle berett jordbrukarna något högre priser på deras spannmål än vad de nu fått nöja sig med. Utom denna prisreglering, som ju icke bör betraktas såsom det primära, är det väsentliga, såsom en föregående talare nyss antydde, just höjandet av produktionen. Därom äro vi alla eniga, och det måste naturligtvis göras vad göras kan i det hänseendet. Men det är icke uteslutet att på det sätt, maximipriserna anordnats, ha de verkat ganska ogynnsamt på lantmännen i det hänseendet. Det hade varit gynnsammare, om såsom sagt maximipris från början hade satts på mjölet.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Ja, det hade varit min mening att något närmare gå in på åtskilliga detaljer, som röra denna fråga, men jag skall icke göra mig skyldig till något upprepande. Flere föregående talare ha nämligen berört denna sak, och jag har därför icke anledning att göra det. Jag nämnde nyss, att bördorna voro ojämnt fördelade, och så vitt jag känner det, sakna vi nödigt statistisk material för ett bedömande av vad de olika näringarna förtjänat eller förlorat under krisen. Däremot har nyligen offentliggjorts en statistik angående järnmalmsfabrikationen under krisen. Det visar sig, att järnindustrien haft mycket lysande konjunkturer, så att icke allena omsättningen stigit oerhört, utan även priserna samtidigt hållit jämna steg därmed. Då kan man fråga sig: varför begagnar icke staten sig av sin rätt att i stället utfä något av dessa industriernas merförtjänst? Utom rederinäringen, som i fjol drabbades av en beskattning, är det endast landets modernäring — vilken ju icke är landets huvudnäring numera — som så gott som ensam får bära bördorna. I dessa tider, då industrien suger åt sig alla armar, som så väl behövas för jordbrukets drivande, är det alldeles orimligt, att denna senare näring skall ensam bära bördorna även för industriens arbetare och tillhandahålla dem kompensationsvaror och bröd till priser, som bestämts på sätt som skett. Jag vågar därför försäkra, att det är icke av avund eller egoistiska skäl, som jag vågat yrka på en jämnare fördelning av kristidens bördor. Vi lantmän vilja gärna åtaga oss att göra vad som i det hänseendet bör på oss ankomma och vad som skäligen kan åligga vår näring, men vi vilja också, att näringar med gynnsammare konjunkturer skola träda fram och dela dessa bördor och taga en del av dem på sina axlar. Herr talman, enligt min mening får denna riksdag icke gå till ända, utan att vi vidtagit effektiva åtgärder, ledande till en jämnare fördelning i berörda hänseende.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet friherre Beck-Friis: Herr talman, mina herrar! Då jag antager, att

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

de följande talarne komma att beröra ämnen, som icke direkt sammanhånga med dyrtiden, anser jag det vara lämpligt att efter de senaste anförandena yttra några ord i denna fråga, som berör mig så nära.

Vad är anledningen till dyrtiden? Jo, anledningen till dyrtiden är det pågående världskriget. Historien visar, att alla krig ha åtföljts av dyrtid. Var är anledningen till detta? Jo, att intet land kan sköta sig själft. Varje land är i vissa avseenden beroende av import från andra länder eller kanske export till andra länder. I samma ögonblick som produktionen av viktiga förnödenheter börjar minskas ute i världen, komma alla, som äro i behov av dessa förnödenheter, också i ett svårare läge för dessa förnödenheters anskaffande. Så är nu förhållandet. Vårt jordbruk och produktionen av våra livsförnödenheter i allmänhet ha ett mycket stort sammanhang med den import, som kan tillföras vårt land. Då nu produktionen av dessa importvaror minskas, få vi också svarare att reda oss.

Produktionen av varor i de krigförande länderna minskas; det är ju givet, då en så stor del av deras arbetskraftiga folk är upptaget för kriget eller i kriget.

En annan anledning till, att dyrtid följer med krig är, att transportsvårigheterna ökas. För varje dag, som gått, ha ju under detta krig transportsvårigheterna över havet stegrats, och således svårigheterna för oss att få in, vad vi behöva, blivit större. Men därmed är ju också givet, att för varje dag, som detta olyckliga krig fortgår, kommer också livsmedelsfrågan icke endast för oss, utan jag vågar säga, för hela världen, att bliva en allt mer och mer tryckande fråga. Under sådana förhållanden måste problemet bliva: vad kan göras för att lindra trycket av denna dyrtid — att undgå den, anser jag vara helt enkelt omöjligt?

Jag skall då be att få meddela några vägar, som ha beträffs i andra länder än vårt, detta egentligen för att bemöta det klander, som gång på gång har mött mig. I dag har det framhållits av flere talare, och vid dyrtidskongressen här i Stockholm framhölls det mycket skarpt: ni trevar er fram, ni har intet system, ni vet icke själv, vart det bär. Ja, mina herrar, jag försöker genom att läsa de rapporter, som inkomma från våra beskickningar i utlandet, samt tidningar följa alla de åtgärder, som vidtagits på livsmedelspolitikens område i de andra länderna, och jag vågar säga, att det finnes intet system, som bär till målet.

Jag skall be att få i korta ord peka på några sådana system. I ett land — jag vill ju icke säga några namn här — där klagomålen över, att prisen på de viktigaste förnödenheterna börja stiga, blevo allt högljuddare och högljuddare, förklarades officiellt av regeringens främste man, att frågan hade blivit ytterligt noga undersökt av särskilda tillsatta kommitterade och prövad av regeringen, och regeringen hade funnit, att det enda sätt att upprätthålla landets produktion och att säkerställa för konsumenterna

vad de behövde, vore att icke ingripa i handeln, utan hålla handeln fri och öppen, att låta efterfrågan på varan och tillgången på densamma bli bestämande för priset, och att från regeringens sida vore det viktigaste att se till, att importen skyddades och upprätthölls i så god ordning sig göra later och att om möjligt tillräckliga lager bleve tillfinnandes inom landet. Det talet hölls, jag tror i juli 1915. I det landet har nu tillsatts livsmedelsdiktator och påbudits den ena reformen efter den andra, och jag tror, att ransoneringssystem där förestår. Med ett ord, från slutet av år 1916 har det landet insett, att det får helt lägga om sin livsmedelspolitik; den förra principen, som man där ansåg vara den enda möjliga och den enda rätta, har icke kunnat skydda landet för varken dyrtid eller brist.

Jag vill nu gå till ett land, där förhållandena äro motsatta, där redan från krigets början regeringen tog allt i sin hand, beslagtog, bestämde priser, indelade landet i livsmedelsdistrikt, ransonerade och gick så noggrant till väga, som det var möjligt. I det landet, där man var nästan så gott som avstängd från all import, har man genom detta sitt tillvägagångssätt i livsmedelsfrågan lyckats utdryga sina förråd, så att man reder sig, men vad systemet angår, har just nu vid detta årsskifte den livsmedelsdiktator, som där sköter allt, förklarat, att maximiprislagen och detta beslagtagande i det oändliga kunna vi icke hålla på med; vi måste få en ändring till stånd, vi måste sluta med denna centralisering och börja med decentralisation av det hela. Man måste söka laga så, att överenskommelse träffas distriktvis mellan konsumenterna å ena sidan och producenterna å den andra. Där se vi således, att ett utarbetat system, som trots det noggranna genomförandet och trots, att man icke skytt att organisera stora massor av folket för att kontrollera, övervaka och fördela, ändock icke har gått att upprätthålla.

Jag skall be att få anföra ett annat exempel, som kanske kan ha sitt intresse just nu för oss. I ett land har bestämts, att man där skall söka hålla livsmedlen till bestämda pris. Detta sker för det första genom kompensationsystemet. De varor, som man där kan exportera, ha tillhandahållits landets konsumenter till ett visst fastslaget pris; i fråga om andra varor, som man icke kunnat på det sättet reglera, har bestämts, att dessa varor skola hållas till vissa pris. Sedan träder statsmakten reglerande emellan och betalar skillnaden mellan produktions- eller anskaffningskostnaden och försäljningspriset, och riksdagen anslog en högst avsevärd summa till en sådan reglering. Ja, det gick till en tid, men pris-skillnaderna blevo större och större, och de summor, som staten måste släppa till för att hålla denna prisreglering, ha blivit så stora, att när man kom en bit fram på förra året och började se hundra miljoner kronor förbrukade i mellangifter måste man där börja med att taga undan den ena artikeln efter den andra från denna reglering. Jag vågar icke säga, hur långt man kunnat upprätthålla densamma, jag vet endast, att även i det landet är det

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

fråga om att söka finna något annat sätt, som icke blir för staten ööverkomligt dyrt.

Här ha blott skisserats några exempel på länder, som försökt med verkliga system, vilka skulle följas, system, som de nu på tredje krigsåret icke känna sig tillfredsställda med, utan måste överge för att tillgripa någonting annat.

Något system kan jag icke säga, att vi här ha följt. Däremot ha vi försökt att följa bestämda principer i vårt arbete. Det är flera länder, som ha gått samma väg som vi, och de ha såsom jag tror, lyckats mer eller mindre väl, men fullt ut lika väl som de länder, där vissa system varit följda. Mina strävanden hava hittills gått ut på, att statsmakterna egentligen icke skola behöva göra några uppoffringar på livsmedelspolitiken, och jag tror mig kunna säga, att jag till och med förra årets slut i det stora hela taget har lyckats med detta. Riksdagen beviljade en tonnageskatt, och det är det enda, som jag hittills delvis tagit i anspråk. Hur det kan komma att gå i fortsättningen vågar jag icke säga. Jag anser dock, att det blir nödvändigt, att staten nu använder något penningar i reglerande syfte, såsom herrarna sett av statsverkspropositionen, men jag hoppas, att staten icke skall behöva bli någon fullständig välgörenhetsanstalt.

Vår livsmedelspolitik har skötts, det ber jag få betona i främsta hand genom mig, och jag tager på mig ansvaret för dessa frågor. Då verksamheten emellertid är så kolossal mot vad som under vanliga förhållanden tillhör jordbruksdepartementet, ha vi måst tillsätta en hel rad kommissioner, och då i främsta rummet de två ledande kommissionerna, livsmedels- och folkhushållningskommissionerna, för att biträda på detta område. Att under tider, som nu råda, åtgärder i en fråga, som ingriper i varje hem, kanske i varje människas enskilda liv, skola bli föremål för mycket klander, är alldeles givet.

Men jag försäkrar, att det arbete, som utförts av dessa kommissioner, är till den grad samtvetsgrant gjort och utfört med en så betydande uppoffring av allt vad tid och möda heter, att jag anser, att var och en, som klandrar dessa kommissioners ledamöter, icke handlar rätt. Herrarna skulle ha samma tillfälle som jag att se det enorma arbete, som påvilar dem! Att åsikterna kunna vara olika är givet, och så är även förhållandet i dessa kommissioner; man har särskilda personer som företräda konsumenternas intressen och särskilda personer, som mera vilja framhålla producenternas intressen; och det tillkommer regeringen och i första hand mig att försöka väga rätt, så att var och en får vad honom tillkommer, utan att träda den andres rätt för när. Jag tror, att om livsmedelsfrågan, såsom jag redan sagt, tyvärr blir allt svårare och svårare att lösa — det kommer ju det ena ärendet till efter det andra — så måste de organisationer vi nu ha utökas, och det är jag även beredd på att göra. Och jag hoppas då, att de val, som komma att ske, skola bli så lyckliga som möjligt.

Jag skall be att i detta sammanhang få uppläsa några ord ur

en handling, som jag fått från statens livsmedelskommission såsom remissvar på alla de många resolutioner, som lämnats fram till regeringen från olika personer och sammanslutningar i vårt land, framhållande olika intressen både från konsument- och från producenthåll. Dessa framställningar äro besvarade i en rätt stor, diger och mycket utredande handling, och jag ber här att få uppläsa några rader ur densamma.

Det heter där, sedan producenternas och konsumenternas önskemål i stort framhållits: »Den olika utvecklingen av livsmedelsproducenternas och livsmedelskonsumenternas ställning är en oundviklig följd av de genom världskriget framkallade förhållandena; dess orsaker äro väsentligen av universell natur och dess verkningar ha framträtt i alla länder, i flertalet måhända med än större skärpa än hos oss. Överallt har också erkänts det allmännas skyldighet att ingripa till värn mot de faror, som här hota stora samhällslager, och därför har också livsmedelspolitiken under kristiden blivit en av myndigheternas viktigaste uppgifter. — Så ock i Sverige. Uppgiftens alltjämt växande omfattning, dess oerhörda komplex av spörsmål icke blott av ständigt växlande art utan ock helt nya och oprövade för den nu levande generationens erfarenhet har tillika med labiliteten i den politiska situationen gjort vår livsmedelspolitik till det kristidens inre offentliga värv, som säkerligen erbjudit de största och mest mångskiftande svårigheterna. De brister, som vidlåt denna politik, äga sin förklaring i denna omständighet. Det är förhållandenas osäkerhet, den utrikespolitiska utvecklingens oberäknelighet, som vållat, att många avgöranden endast kunnat träffas på kort sikt och därigenom framkallat det klander för bristande framsynthet, som ofta plägat riktas mot åtgärderna på livsmedelsfrågans område. Det är samma orsak i förening med den utomordentliga svårigheten eller omöjligheten att kunna på förhand bedöma verkningarna av föreslagna, helt nya och helt oprövade åtgärder av djupt ingripande natur, som framkallat den tveksamhet vid vissa föranstaltningars genomförande, vilken på sina håll betecknats såsom ledande till, att dylika åtgärder åvägabragts för sent. Det är också den omedelbara beröring, i vilken folkets så gott som samtliga individer komma till de praktiska verkningarna av livsmedelspolitiken, som gjort denna och dess handhavare till föremål för en oavlatlig diskussion, där de till synes påtagliga olägenheterna och missgreppen ofta helt få undanskymma vad som likväl torde ha utträttats till båtnad och till mildrande av svårigheter, som eljest säkerligen än ytterligare ökats.»

Det är den blick, som livsmedelskommissionen har på dessa frågor, och jag ber att få instämma i vad livsmedelskommissionen sålunda framhållit angående just svårigheterna härvidlag. I vår livsmedelspolitik har egentligen ingen ändring inträtt. Ingripandena ha måst ökas, men i stort sett ha vi fortgått på den vägen att noggrant pröva de särskilda fallen och försöka att i varje olika läge träffa den riktiga åtgärden, dock utan att i ogjort väder in-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

gripa någonstades, utan endast där vi ansett det vara nödvändigt.

Jag har nämligen av maximiprisen den erfarenheten, att sådana måste åsättas, när ytterligare bestämmelser i avseende å verkligt viktiga ämnen måste träffas, således när det såsom nu gäller var brödsäd och vårt bröd, som ju givetvis är vårt allra viktigaste födoämne; jag kan icke, utan att det är satt ett maximipris å säd och mjöl, få ett maximipris å bröd och således reglera den livsmedelsartikel, som ju närmast berör varje människa. Men kan man undvika maximipris, bör man göra det, ty ett faktum är, att här liksom i alla andra länder har maximipris den förmågan, att det håller varan borta från marknaden och försvårar handeln. Införandet av maximipris måste nästan alltid åtföljas av, att staten sedan tar hela frågan i sin hand. Det är alldeles givet, att det är långt svårare att företaga dylika ingripanden här i Sverige än i några andra länder. I andra länder kan man ju i regel uppdelat landet i vissa distrikt, inom vilka sedan fördelningen sker; i vårt land är sådant omöjligt. Herrarna behöva blott tänka på, att det överskott av livsmedel, som förefinnes, produceras i landets sydliga delar, medan behovet av en fördelning gör sig mest gällande i landets nordliga delar, och då tillkommer under sådana tider som dessa svårigheten med transporterna inom landet. Det är icke lätt att förse Norrland med födoämnen huvudsakligen från Götaland på grund av de långa transporter, varom då blir fråga.

Vi ha emellertid fortgått på den inslagna vägen så lugnt vi kunnat. Jag är fullt övertygad om, att de maximipris, som blivit satta särskilt på säd och numera även på mjöl och bröd, äro nödvändiga för att hålla den viktiga förnödenhet, som brödet utgör, till ett så billigt pris som möjligt. Att man behöver ändra ett maximipris, kan ju vara att beklaga, men det är bättre att göra en ändring, om man finner, att det är nödvändigt, än att bibehålla priset oändrat och kanske därigenom komma åstad ytterligare skada. Den ändring i maximipriset på havre, som jag här syftar på, skedde med hänsyn till prisen å kraftfodret.

Jag skall här något litet gå igenom, huru en del av varupriserna under det gångna året ställt sig här hemma och i våra grannländer.

Vad då angår landets förseende med fläsk, kan jag för det första nämna, att trots den export av fläsk, som förekommit, har nu svinstammen ökats med 4 procent utöver vad den var år 1914. Under förra året ha genom statens varuförmedlingsbyråer fördelats icke mindre än 13,428,845 kg. kompensationsfläsk till ett pris av kronor 1,30 å 1,40 per kg. samt 7,471,577 kg. regulatorsfläsk, som betingat ett pris kr. 1,70 å 1,80 per kg. Under senaste månaden, då en omläggning av vår fläskhandel måste ske på grund av att exporten minskades, ha vi varken haft kompensationsfläsk eller regulatorsfläsk, utan den svenska marknaden har tillförts fläsk till ett pris av kr. 2,05 å 2,15 per kg., och det är först sedan den svenska marknaden blivit fylld av fläsk till detta pris, som någon som

helst export får äga rum. Under december månad kom det ut i marknaden 794,135 kilogram fläsk av sistnämnda slag till nu angivet pris. Dessutom ha exportslakterierna varit skyldiga att tillhandahålla Norrland ett särskilt hårdsaltat fläsk, varav levererats omkring 500,000 kg. till ett pris av kr. 1,75 per kg.

Vi se således, att vad fläsktillgången i landet beträffar, förefinnes det ingen fara, utan tvärtom är densamma i stegring. Det är mig även en glädje att kunna meddela, att vi på detta område kunnat hålla relativt goda priser. Vid förra årets början kostade fläsket i Sverige kr. 2,20, medan priset i Norge vid samma tid utgjorde kr. 2,21. Vad Danmark angår, så gäller där ett särskilt förhållande beträffande fläsk. Man har nämligen där en export å omkring 80 procent av hela fläskproduktionen, under det att man för eget behov endast förbrukar 20 procent. Vi däremot ha under normala förhållanden en export å 13 procent och behålla inom landet för eget behov 87 procent. I Danmark har man nu ett maxipris å fläsk, dock endast å de allra enklaste bitarna, hals, bogar och sidfläsk, vilket pris utgör kr. 1,20 per kg. Men sådant fläsk, som våra slakterier i början av förra året fingo lämna efter kr. 2,20 per kg. kostade då i Danmark kr. 2,62. Mot årets slut hade priserna även här i Sverige tyvärr stigit till kr. 2,62, och i Norge till kr. 2,89 samt i Danmark till kr. 2,95. Vi ha således hela tiden lyckats hålla oss lägst här i Sverige i fråga om fläskprisen.

Dess bättre är det samma glädjande förhållande med kött. Trots den svartmålning beträffande vår köttproduktion, som herr Rydén här gav, måste jag säga, att ehuru det visserligen är mycket beklagligt om en eller annan jordbrukare slagit ut av sin ladugårdsbesättning, jag minns icke hur många djur herr Rydén sade, men det var visst hälften, så är dock landets ställning i dess helhet icke dålig i detta avseende. Den mycket noggranna inventering, som gjordes förra hösten, visar, att landets nötboskapsstam sedan krigets början icke minskats med mer än 5 procent, och därvid ber jag att få påminna om, att jag vid 1915 års remissdebatt meddelade, att vi då hade så dålig fodertillgång inom landet, att, om vi skulle kunna skapligt föda våra nötkreatur, måste antalet nedsättas med ända till 10 procent, ty ett land har icke någon nytta av att föda fram flera djur, än landets stråfodertillgång medgiver. Nötboskapsstammens definitiva minskning uppgår, som sagt, till 5 procent under dessa år, och då har export pågått under hela tiden; den har under hela förra året varit mindre än normalexporten under åren närmast förut, och har nu nedgått till en ren obetydlighet. Det har dock av vissa skäl icke befunnits klokt att låta exporten helt avstanna. Denna export har haft sina goda verkningar med sig på det sättet, att vårt land tillförts ett billigt kött. Sålunda ha genom varuförmedlingsbyråerna fördelats icke mindre än 4,5 miljoner kilogram kött till det billiga priset av 85 öre per kg. Och vad prisbilligheten beträffar, så stå vi även där bra i Sverige. Jag menar icke, att det icke vore gläd-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

jande, om det vore än billigare, men om jag jämför oss med våra grannar Norge och Danmark, så finner jag vår ställning god. I början av år 1916 kostade kött i Sverige 1,37 kr. per kilo, i Norge 1,66 kr. och i Danmark 1,85 kr. per kilo. Vid årets slut — det är dock novembersiffror, jag nämner, ty jag har icke fått de officiella danska siffrorna för december — kostade det i Sverige 1,99, i Norge 2,60 och i Danmark 2,24 kr. per kilo.

Om jag övergår till att tala om vårt smör, så veta herrarna, att vår smörexport nu helt och hållet upphört. Det är ju ett tråkigt faktum, då Sverige är ett smörexporterande land, men det är ganska naturligt. Vi förbrukade år 1914 23,000 ton margarin. Margarinförbrukningen steg under år 1915 och de månader under år 1916, då vi hade margarin, till icke mindre än 30,000 ton. Sveriges smörexport var före krigets början 20,000 ton, men kröp under de första krigsåren ned till 18,000 ton, och nu är det givet att, när vi kunna icke hålla margarindriften i gång, skola de 18,000 ton smör, som innehållas från export, täcka 30,000 ton margarin. Här ha herrarna den s. k. smörbristen. Vi ha emellertid försökt hålla smörpriset nere så gott vi kunnat. Över detta pris hava från lantmannahåll mycket starka klagomål framförts. Det är synnerligen svårt att beräkna rätta pris på lantmannaprodukter; det är så många faktorer, som skola tagas med i betraktande i olika delar av landet. Det är många experter, som räknat för mig, och nästan alla ha kommit till olika resultat. Jag har emellertid försökt åstadkomma, att man skall hålla smörprisen något så när nere; hur länge det kan gå, kan jag icke säga. Herr Rydén gav danskarna beröm, för att de hållit sin produktion uppe i detta fall. Då får jag säga, att kanske vår också kunde hållas uppe lika bra, om vi klämde till med samma priser som danskarna. Jag har emellertid försökt, att man skulle tills vidare åtminstone hålla smörpriset vid vad vi ha; om det kan gå, beror på de priser, som kunna hållas på kraftfodermedel m. m. Under år 1916 hade vi följande smörpris: först 2,75 kr. i parti och 3:— i minut, under betestiden 2,50 och 2,75 men från oktober 3:— och 3,25 kr. per kilo. Det är nu det pris, på vilket lantmännen klaga och som de begära att få höjt. I Sverige kostade emellertid vid 1916 års början smör 2,87, i Norge 3,07 och i Danmark 2,95 kr. per kilo. I november år 1916 kostade smöret i Sverige 3,25, i Norge 3,51 och i Danmark 3,78 kr. per kilo. Mjölket är i Danmark mycket högre än i Sverige, såsom herrarna veta.

Jag skall bara säga några ord till om livsmedlen och övergår nu till frågan om äggen. Vad ha äggprisen varit? Jo, i Sverige 2,53, i Norge 3,10 och i Danmark 3,40 kr. per tjog i början av året, och i slutet var det i Sverige 3,14, i Norge 3,77 och i Danmark 3,84 kr.

Fiskfrågan har varit en mycket, mycket svår fråga, och svårigheten har nog i huvudsak bestått däri, att fiskarena för sin del icke hava någon organisation, utan fiskarena av olika slag tyckas sätta en heder i att egentligen bekämpa varandra. Emel-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

lertid, om det behöver bli något vidare tal om den saken, så ha vi ju experten på fiskaffärer här i kammaren, så att han får väl då säga något. Jag vill blott nämna som ett faktum, att vi nu tyckas ha kommit till rätta med fiskfrågan. Genom de trevanden med de olika anordningar, som vi gjort, ha vi kommit till ett lyckligt resultat, så att det går bättre än förut, och det viktigaste är kanske, att den svenska inhemska marknaden har under år 1916 tillförts en kvantitet av omkring 3 miljoner fisk mera än under något år förut. Salt sill från Island och Norge har tillförts vårt land genom särskilda statsåtgärder.

Ja, mina herrar, jag har nu försökt att genom att framhålla en del fakta rörande våra viktigaste livsförnödenheter visa, att, om jag också tyvärr icke kan lämna så vackra siffror som för ett år sedan vid förra remissdebatten, så har jag dock till min stora tillfredsställelse, trots allt klander mot mig och mina medhjälpare, under de gångna åren lyckats hålla vårt lands livsmedelspriser på den lägsta nivå som något land kunnat göra.

Jag skall nu be att få göra en liten sammanställning. I kommerskollegii meddelanden står en uppgift, en sammanräkning för en familj, som lever på 2,000 kronors inkomst om året. Om den familjen under dessa år levat på samma sätt, så skulle dess omkostnader hava stigit från 1914 i juli till 1916 i juli till 2,561 kronor, d. v. s. med 28 procent. I Kristiania skulle samma familj fått öka utgifterna till 3,002 kronor, således med 50,3 procent, och i Köpenhamn till 2,750 kronor, således med 37 procent. Nu har jag dessutom låtit göra en liten uträkning, som kanske har sitt intresse. En familj här i Stockholm, som har 2,000 kronors inkomst om året och utnyttjar de möjligheter, som den har att begagna sig av vissa kompensationsvaror, som tillhandahållas densamma till billigare pris, skulle hava en minskning i ovanstående levnadskostnaders beräkning med omkring 8 procent. Dess utgifter skulle således stigit till ungefär 2,400 kronor. Det är den minsta prishöjning, jag sett uppgivas och till vilken jag icke i någon huvudstad kan finna någon motsvarighet.

Ja, mina herrar, jag skall sedan be att få övergå till att nämna något om folkhushållningskommissionen och brödransoreringen. Detta är naturligtvis ett ämne, som ligger mig mycket nära om hjärtat och som avser något det mest ingripande man kan göra i ett land, men man kan av plikt känslan finna sig tvungen att tillråda ett sådant steg. Detta har jag icke tillrätt därför, att i Sverige i den dag som är, är någon brödsädesbrist. Tvärtom, om allt håller streck, så klara vi oss och äro på den säkra sidan, men man vet icke, hur tiden ter sig. Hungersnödspöket börjar redan skymta fram på många ställen i Europa, och därför kan det bli kinkigt för oss att få fortsätta med vår import av brödsäd. Detta är det ena. Det andra är, att i Amerika, som nu tycks vara det enda land, som kan förse Europa med brödspannmål, vill det synas, som om skörden icke skulle giva det resultat, som man hoppats på och därför är det osäkert, hur länge

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

våra inköp få fortgå därifrån. För det tredje får jag säga, att beträffande vår egen svenska skörd har det ända från i somras, då vi glädde oss över att få en rekordskörd, vackrare än någonsin, icke varit annat än svikna förhoppningar. Tyvärr tyder allt på, att när de definitiva siffrorna om skörderesultatet bli kända, så kommer det att visa sig, att skörden ger nog icke ens det utbyte, som de reducerade siffrorna, med vilka vi hitintills räknat, giva vid handen.

Jag vill emellertid nämna några siffror. En normalskörd i Sverige beräknas till 217,000 ton vete och 611,000 ton råg. En normalimport, tagen under en följd av år före kriget, visar 198,000 ton vete och 97,000 ton råg. Läger jag allt detta tillsammans, så blir det 1,123,000 ton brödspannmål. Nu vill jag emellertid säga, att alla uppgifter om spannmål inom landet äro sådana där värderingssiffror, som nog äro mycket osäkra. Herrarna veta, hur det går till på de små hushållningsskillena. Man vet ungefär vad man fått, men man varken mäter eller väger, utan man tar siffrorna mera på känn och över lag. I år har folkhushållningskommissionen beräknat siffrorna på de vanliga uppgifterna och sedan reducerat dem något, och man har då kommit till att vetesköörden skulle lämna 230,000 ton. Det är något mera än en normalskörd. Däremot har man icke vågat räkna rågen ens till normalskörd utan endast till 550,000 ton. Men det är där, jag är orolig för, att vi icke komma att uppnå den siffran. Jag har hört från många delar av landet, att rågröskan nu giver ett mycket dåligt resultat och att den väger ovanligt litet.

Så kommer jag till den frågan, som varit så mycket uppe och för vilken man har förebrått mig så mycket, nämligen frågan om importen. Ja, mina herrar, enligt min uppfattning har vår import gått alldeles utmärkt bra. Hittills ha vi från krigets början kunnat hålla importen i normal gång, men man säger, att den icke blott skulle hållits i normal gång, utan vi borde även ha köpt upp stora förråd och lagrat upp dem. Samma tanke har varit uppe i andra länder i Europa och mest hos de krigförande; men vi ha icke så mycket att dela, ty betänk, att en av Europas kornbodar är stängd, då intet kan komma från länderna omkring Svarta havet.

Därifrån har icke kommit något på dessa tre år, utan allt kommer från den amerikanska marknaden, skulle jag tro. Kanske England kan få fylla sitt behov från annat håll, men eljest måste nog alla anlita den amerikanska marknaden. Där finnes icke mera än årets skörd att dela, och så få de europeiska länderna och således också vi slåss om vad som finnes att dela. Då förstå herrarna, att tillgången icke är obegränsad och att alla försök att lägga upp förråd måste misslyckas. Vi ha emellertid lyckats väl förut och även i år lyckats ganska bra, så att till dato ha vi haft en import av denna årsskörd på 129,455 ton, och det inköpta förrådet, som vi vänta på, uppgår till 99,000 ton. Likaså ha vi fått en rågimport — det är icke mycket, som vi kunnat

köpa — uppgående till 8,040 ton och vänta ytterligare 10,000 ton. Alltså med den beräknade årsskörd, som vi fått, och det vi nu köpt och befraktat, om det kommer oss till handa, ha vi 1,027,105 ton säkerställda. Vidare vill jag försäkra, att vi låta icke en enda affär gå oss ur händerna utan fortsätta med inköpen, så långt vi kunna. Men herrarna böra tänka på, att dessa affärer äro icke affärer under vanliga förhållanden. Man skriver icke bara brev och rekvirerar varorna, utan man får ofta skicka telegram och brev, som man icke får svar på, så att det är ofantligt kinkigt att göra upp dessa affärer och mycket svårt att få dem att gå ihop. Flera telegram till Amerika hava varit på väg ända till 14 dagar och några hava aldrig kommit fram. Men tack vare det skickliga folk, som vi haft att tillgå, och som skött dessa affärer, har det dock gått, trots alla motigheter.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Lägger jag så till 100,000 ton korn, som folkhushållningskommissionen beräknar få köpa och som skall blandas i rågmjöl vid knäckebrödsfabrikerna, så ha vi det fulla årsbehovet av säd, och då skulle alltså ransoneringen ha varit överflödigt. Men vi ha vidtagit denna åtgärd, därför att vår egen skörd ännu icke kunnat inventeras. Man kan därför ännu icke överblicka dess resultat, men jag befarar, att det är sämre än vi väntat. Den import, som vi vänta på, blir med varje dag osäkrare och osäkrare, och därför vågar man icke lita på den. Då frågar jag mig: är det då icke vår skyldighet att försöka rätta munnen efter matsäcken i tid, så att den dag icke må vara nära, när vi lida brist på mjöl och bröd.

Om själva ransoneringen av socker, mjöl och bröd skall jag nu yttra några ord. Huru ha vi kommit till dessa beräkningar? Jag ber då att få säga, att det arbete, som folkhushållningskommissionen nedlagt på denna sak, har varit mycket, mycket samvetsgrant. Det var i våras jag märkte, att det började bliva kinkigt att få tillräckligt med socker, och då anbefallde jag, att man skulle börja reda ut enligt svenska förhållanden det mycket stora samlade material, som vi hade från utlandet, och huru kortsystemet verkat särskilt i Tyskland. Jag fick en tryckt bok i september, som jag läste igenom, och tyckte, att den var synnerligen klart och bra uppsatt. Men när man sedan skulle sätta denna sak i scen, så kan ingen av herrarna tänka sig, huru oändligt svårt det var att få det hela att gå ihop. Sockerransoneringen var dock betydligt enklare än säd- och brödransoneringen. Det var ett orimligt arbete och orimliga svårigheter, som mötte, och jag vill hoppas, att trots de många anmärkningar, som de första dagarna gjordes och ännu göras mot kortsystemet på bröd — jag kan försäkra att de ändringar däri, som behöva komma till stånd, skola genomföras — Sveriges folk skall underkasta sig denna ransoning lika villigt, som man funnit sig i sockerregleringen.

När vi skulle gå till denna ransoning av säd, mjöl och bröd så uppställdes först den frågan: huru mycket brukar var och en förtära och huru mycket bör han få? Detta var utgångspunkten.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Om det då visade sig, att vi hade så mycket som vi behövde nu och till årets slut, så borde icke någon ransonering kommit till stånd. Först hade man alltså att taga reda på vad var och en ägde och beräkna landets tillgång och importen samt därefter att undersöka vad som var absolut nödvändigt för var och en att få. I de s. k. självhushållen beräknas 12 kilo säd per person och månad. Detta är en siffra, som fullkomligt överensstämmer med vad som ingår i en vanlig normalstat för statare på landet, men stater äro legio, ty de äro många. Det finnes en utredning härom verkställd av socialstyrelsen och enligt den utredningen är en normalstat 12 kg. brödsäd för person och månad. Kunde man nu slå fast denna siffra såsom ingående i en normalstat, så hade man gjort den minsta rubbningen, även om denna rubbning måste bli stor nog, därför att behovet är så olika. Sedan kom man till siffran 250 gram mjöl per person och dag för dem, som skulle få kort. Man har klandrat mig särskilt därför att man ansett, att arbetarna fått för litet. Man har sökt minska dessa olägenheter genom att man infört påbrödskort, men även detta har klandrats. Emellertid finnas mycket intressanta undersökningar, som blivit gjorda av folkhushållningskommissionen och socialstyrelsen. Man har undersökt förhållandena i 1,200 arbetarefamiljer, som varit nog vänliga att ställa sina noggrant förda hushållsböcker till förfogande, och de arbetare, som det här är fråga om, ha haft en årsinkomst av 1,800 å 2,000 kronor. Det är rätt eget att se, att i genomsnitt understiger deras mjölranson 250 gram per person och dag. Den lägsta siffran gäller några hushåll i Ystad, där den uppgått till 202 gram, den högsta i Kristianstad, där den, om jag minnes rätt, var 279 gram. Så stort var deras behov före kriget. Nu kan man tänka sig, att detta behov stigit, så att man fått verkställa undersökningar även beträffande det sista året. Då har det visat sig, att man förtärt mera bröd och mjölföda under denna tid, men stegringen har icke uppgått till mera än 10, 20 eller 30 procent, så att medeltalet ligger fortfarande icke oväsentligt under 300 gram. Den största stegringen gäller Kristianstad, där den uppgått till 337 gram. När man då går till en ransonering, och det gör man ju för att säkerställa förrådet, så att det skall räcka till, så innebär själva denna tanke, att man måste göra en nedprutning i vad var och en vill ha. Då får jag säga, att efter denna undersökning av dessa 1,200 familjer det icke bör anses som något våldsamt att tänka sig ett fastställande av dessa 250 gram.

Sedan vill jag tillägga, att folkhushållningskommissionen mycket noga undersökt, huruvida man här genom olika metoder skulle kunna vidtaga ändringar med hänsyn till olika åldrar och olika inkomster, men detta problem har visat sig vara så invecklat och skulle erfordrat en så stor apparat, om man skulle kunna lyckas genomföra detsamma, att man måst övergeva den tanken.

Vidare vill jag nämna något om ransoneringen för skogsarbetarna, vilket tyvärr är en kinkig fråga. Man har ju tänkt sig, att skogsarbetarna skulle få 400 gram. Då man emellertid från

många håll kommit och begärt mycket mera, så ha vi frågat oss för hos vissa organisationer där uppe. Det har då kommit svar efter gjorda förhör, som hållits och har man begärt 800, 700 och 600 gram, och på ett ställe, där man haft rätt stor tillgång på fläsk och potatis, endast 400 gram. Emellertid ha vi även här med ledning av socialstyrelsens handlingar låtit verkställa undersökningar, och det är rätt egendomligt att se, att socialstyrelsens redogörelse för skogsarbetarnas levnads- och arbetsförhållanden ganska säkert tyder på att deras verkliga förbrukning av mjöl är omkring 500 gram. Ordföranden i fördelningsnämnden i Lycksele, jägmästare Bergström, har sagt, att vissa framställningar om förhöjning i mjöltilldelningen till skogarbetare utan tvivel överdreve deras verkliga behov. Själv anser han dock en höjning till 500 gram motiverad. Samma önskemål har framförts i en av Konungens Befallningshavande i Västerbottens län till Folkhushållningskommissionen överlämnad framställning från Fredrika sockens livsmedelsnämnd.

Givet är, att om det finnes någon möjlighet att öka ransonen, så bör den ökas. Vi ha redan vidtagit rätt omfattande åtgärder, för undersökningar i sådant avseende, och om det visar sig absolut nödvändigt, så skall göras allt som är möjligt för att öka skogsarbetarnas ransoner. Det har nog redan märkts, att skogsarbetarna farit fram, jag skulle vilja säga, mindre noggrant med sina livsförnödenheter under vanliga förhållanden, ty det ser ut som om icke allt vad de fört med sig skulle ha gått åt för deras livsuppehälle utan mycket fått förfaras. På samma sätt har det gått till på restaurangerna här. Herrarna kunna icke tro, sedan den noggranna redovisningen blivit genomförd, huru kolossalt mycket mindre kvantiteter bröd, som åtgä, än under vanliga förhållanden. Dessa stora korgar av sönderbrutna brödstycken, som man förut fick se, finnas gudskelov icke mera.

Likaledes har det framställts krav på att fiskarena skulle få större ransoner. Det är att hoppas, att man skall kunna giva dem detta. Dock tyckes det, att då de erhållit ganska stora förtjänster på fisket, de skulle kunna förskaffa sig matsäck av annat än bröd. Det är även förhållandet med skogsarbetarna, att de i år haft ovanligt god förtjänst, så att om de med gryn och flingor kunnat utöka sin matsäck, detta skulle varit ett mycket lämpligt sätt och antagligen icke mött några ekonomiska svårigheter, även om de därmed måst något frångå sina vanor. Vi ha försökt ordna så, att skogsarbetare och fiskare i tid skola få ut sina förråd; men detta beror egentligen på livsmedelsnämnderna.

Vad själva priset på bröd angår, så vill jag endast nämna, att den saken är en rent lokal fråga, i det att priset kommer att fastställas av Konungens befallningshavande i de olika länen och sedan underställas Kungl. Maj:ts prövning; och finna vi då, att i något län bagarne ha lyckats tilltvinga sig oskäligen priser för sitt bröd, så skall den saken bli vederbörligen rättad.

Ja, min herrar, jag har kanske talat alltför länge, men detta

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

är en fråga, som jag vet intresserar er kanske lika mycket som mig, och med anledning av det myckna klander, som jag ständigt får höra, har jag velat försöka, då tillfälle nu givits, att framlägga de principer, som jag har följt, och söka meddela huru mina strävanden hava utfallit. Resumén av vad jag velat framhålla är först och främst, att de olägenheter, som ransoneringen nu har, och de brister, som den nu under den första månaden antagligen visar sig vara behäftad med, skola vi göra allt vad som står i vår makt för att söka undanröjja. Det andra jag velat visa är, att man icke i något land är nöjd med sin regerings livsmedelspolitik, att i de länder, där man har haft system, man fått gå ifrån systemen, och slutligen att, utan något bestämt föreskrivet system, de principer vi följt dock ha lett därhän, att ännu i den dag, som är, vårt land med glädje kan se därpå, att, huru hårt dyrtiden än trycker oss, så trycker den oss dock mindre än vad den torde göra i varje annat land.

Herr Adelswärd: Herr talman, mina herrar! Redan av vad som av flere föregående talare anförts finner man det omdömet ganska allmänt, att det anmärkningsvärda i den nu föreliggande statsverkspropositionen är nästan i lika hög grad att finna i vad som *icke* står i den som i vad som står där.

Även jag ber att få beröra några frågor, om vilka åtminstone antydningar hade väntats, men som icke kunnat återfinnas.

Jag börjar med den redan gamla frågan om förslag till sådan omorganisation av ett par av de centrala ämbetsverken och sådan nybildning, som enligt gjorda utredningar visat sig vara nödvändiga för att bringa statsverkets räkenskapsväsen i en bättre ordning och för att få moderna principer tillämpade i uppgörandet av riksbokslutet och räkenskapsrevisionen.

Redan till 1914 års första riksdag var den dåvarande regeringen beredd att framlägga ett förslag till denna nödvändiga reform. Den har sedan i riksdagsdebatterna och under hand efterfrågats hos vederbörande statsråd, som blott haft, synes det mig, svaga skäl att förebära för uppskovet.

Det väcker överraskning att finna, att regeringen tyckes ämna låta även denna riksdag gå förbi utan att framkomma med detta förslag. Man kunde hava hoppats, att det i likhet med så många andra förslag skulle åtminstone annonserats att komma senare under riksdagens lopp.

Mer än någonsin framträder under nuvarande svåra och invecklade statsfinansiella förhållanden behovet av ett bättre räkenskapsväsen för möjliggörande av den överblick och den dagliga kontroll över statsfinanserna, som även under *normala* tider är nödvändig.

En annan institution, även om man icke kunnat vänta direkt spår av densamma i statsverkspropositionen, bör vid detta tillfälle efterlysas.

I slutet av förra riksdagen tillät jag mig interpellera Hans

Excellens Statsministern angående det s. k. Handelsrådet. I det svar Hans Excellens behagade giva mig meddelades, att institutionen icke vore av regeringen bortglömd, att dess värde och betydelse ingalunda underskattades och att man till och med hade att vänta dess uppståndelse i en förbättrad form.

Härav har sedan dess intet försports. Även i dess nuvarande måhända ofullkomliga form hade den varit av oskattbart värde under nu rådande förhållanden. Aldrig förr och antagligen icke snart hädanefter kan behovet av denna institution sägas vara så påtagligt som under nuvarande tid. Aldrig förr har statsadministrationen tvingats att omfatta verksamhet liggande så helt utanför dess funktionärens vanliga arbetsfält. Aldrig förr har behovet av biträde för byråkraten och ämbetsjuristen varit så stort som just nu.

För vanligt sunt förnuft förefaller det därför obegripligt, att just nu de få organ icke använts, som redan finnas för en direkt samverkan mellan statsadministrationen och den enskilda verksamheten. Vad är meningen därmed? Man frågar sig, om regeringens chef avsiktligt vill undvika att låta sådana meningar göra sig gällande, som tilläventyrs icke skulle överensstämma med hans egna vid de rådslag, som snart sagt dagligen skola fattas rörande svårlösta problem av ekonomisk och kommersiell natur?

Man har svårt att värja sig för en sådan förmodan, då man vidare vet, att den samverkan med det praktiska livets män, som av majoriteten inom riksdagen uppställdes som ett villkor för den s. k. krigshandelslagens antagande, icke eller åtminstone icke i nämnvärd mån ägt rum, oaktat det löfte som gavs — åtminstone uppfattade vi det som ett löfte — och detta löfte har icke hållits i den mening vi fattade det.

Och samme man talar sedan om enighet och uppmanar därtill sina politiska motståndare, vilka trots allt i fosterlandets intresse lojalt stött regeringen och under vissa tider varit dess starkaste stöd!

Den närmare kontakt, varom jag nu talat, mellan livet bakom ämbetsverkens murar och den praktiska verksamheten utanför desamma hade säkerligen kunnat undanröja många misstag och bidragit till att den organisation av för statsadministrationen ny verksamhet, som betingats av kristiden, icke blivit så över all beskrivning jämmerlig, som nu är händelsen. Man har mycket talat om och beundrat organisationen i främmande länder, men man har icke förmått att efterlikna den. Karakteristiskt för desamma är centralisation, för vår däremot decentralisation. Ifall icke såsom centralisation är att anse, att *en* man lärar förbehållit sig att ha sin finger med i det slutliga avgörandet av snart sagt varje detalj, vilket utan tvivel bidragit till den oreda och förseening, som är typisk för systemet.

Från intet annat land torde exempel kunna anföras, där man förfarit såsom hos oss. Man har gått en alldeles motsatt väg — och däri har man säkert gjort klokt — man har mobiliserat alla

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

krafter och alla meningsriktningar med vapenstillestånd för forna meningsstrider, för att gemensamt kämpa sig igenom svårigheterna.

Det bör icke underlåtas att vid detta tillfälle fästa uppmärksamheten vid ett förhållande, som syns synnerligen påfallande, vilket för övrigt redan av en talare i dag blivit omnämnt — det nämligen, att ett så stort antal befattningar i den högre administrationen under lång tid fått förbli utan ordinarie innehavare eller fortfarande innehaves av någon, som längesedan överskridit åldersgränsen. Endast ett exempel härpå och en fråga.

Kan det anses förenligt med vederbörligt bevakande av Sveriges intressen, att chefsposten för en av våra viktigaste beskickningar, den i Berlin, fått i månader stå obesatt, under det att mer än någonsin tillförene förhandlingar och frågor av den mest grannlaga natur med utländska makter ständigt förekomma?

Rörande den egentliga statsregleringen skall jag för min del icke länge upptaga tiden. Föregående talare hava redan ganska utförligt berört frågan i olika detaljer och flera komma säkert att göra det, både i denna och i medkammaren.

Jag liksom de flesta har icke kunnat undgå att med undrande överraskning finna det skal utan kärna, som under namn av statsreglering nu blivit presenterat riksdagen.

Ingen må förvånas över att det intryck jag vid första genomläsandet personligen fick förde mina tankar tillbaka några år i tiden, då jag själv hade den föga avundsvärda plikten att inför riksdagen taga ansvaret för statsregleringen. Den kritik, som då beskärdes statsregleringarna, brast icke i skärpa, och min värderade efterträdare tillhörde deras led, som icke sparade på förebräelser. Om han minnes denna tid, undrar jag med vilka känslor han underskrivit årets statsreglering!

Jag beskyldes för lättsinniga och sangviniska beräkningar, — dock vet jag, att de voro noggrant utarbetade, och erfarenheten har givit mig rätt i, att de också voro riktiga. Vad skall man då säga om den statsreglering vi nu hava att behandla? Lättsinniga och sangviniska beräkningar är det icke ont om, men min ärade efterträdare har i flera fall därtill lagt en annan, mycket enkel utväg, — han gör i flera fall inga beräkningar alls. Och i vissa fall upptager han icke utgifter, som var människa vet ändå måste göras i 10-tals miljoner. Och likväl kommer han upp till närmare den halva miljarden i statsutgifter.

Jag förstår, att det måste varit pinsamt för honom att möta riksdagen med ett sådant aktstycke och jag vill icke för min del göra honom pinan värre. Jag blott beklagar honom.

Men, man har skäl att också beklaga Sveriges riksdag, som kommit i den belägenhet, att den måste mottaga den redogörelse, som grundlagen föreskriver över statsverkets tillstånd och behov i den form, som nu skett.

Med edert tillstånd, herr talman, skall jag nu i likhet med andra talare under remissdebatten och i överensstämmelse med den praxis, som tillämpas, tillåta mig att beröra ett par frågor, även

om de icke kunna givas en direkt anknytning till statsverkspropositionen.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Till riksdagens medlemmar utdelas med talmännens tillstånd för några dagar sedan en skrivelse, innehållande den resolution, som fattades av Nordiska Interparlamentariska förbundet vid dess delegerademöte i Stockholm sistlidne augusti månad.

Denna resolution innehåller en samfällid framställning till de tre skandinaviska ländernas regeringar och riksförsamlingar med anhållan att ett gemensamt initiativ måtte tagas till en neutral konferens med uppgift att redan nu förbereda åstadkommandet av en ny mellanfolklig ordning efter kriget och bevakandet av de neutrala och de mindre staternas intressen vid blivande fredsslut.

Denna resolution hade redan tidigare framlämnats till de resp. regeringarna och det är bekant, att den behandlades vid Kristianiakonferensen sistlidne sept.

Vad blev resultatet härav? Vi i Sverige hava icke fått veta mycket. Den ringa hänsyn för riksdagen och dess organ, som man under den nuvarande regeringen fått vänja sig vid, den mer än vanligt täta slöja av hemlighetsfullhet, vari den älskar att dölja sina avsikter och handlingar, hava även i detta fall icke förnekat sig.

Några ord i en kommuniké till tidningarna är det enda man har att stödja sig på. Den innehåller, att initiativ till medling mellan de krigförande för närvarande icke ansåges möjligt. Men däremot vore en livligare samverkan mellan de neutrala för att skydda gemensamma intressen önskvärd. Detta är allt.

Emellertid ifrågasatte icke heller resolutionen någon medlingsaktion, så att i den delen utgjorde kommunikén intet svar på framställningen. Av den omtalade neutrala samverkan har icke blivit stort, efter allt att döma. Något torde dock blivit gjort därät, enligt vad som erfarits genom förfrågningar av och meddelanden från andra neutrala länder.

Men skall den omtalade neutrala samverkan avse att skydda sig mot de vidriga förhållanden, som råda under kriget och att göra gemensam sak mot olikartade neutralitetskränkningar, synes frågan vara för sent väckt och det måste vara lika meningslöst att anordna en konferens för detta ändamål som att i detta ögonblick försöka uppträda som medlare. Huvudsaken är att få slut på *krig*, icke endast att få slut på *detta* krig.

Vad delegerademötet i sin resolution avsåg med en neutral konferens var att denna skulle behandla och förbereda sådana frågor, som nödvändigt måste uppstå vid ett blivande fredsslut rörande internationella rättsförhållanden, avseende att åstadkomma en ny och bättre mellanfolklig ordning efter kriget, möjliggörande en varaktig fred. De neutrala hava härvidlag lika stora intressen att bevaka som de krigförande, och ha i arbetet härför en uppgift, som icke får svikas. Efter detta krig måste den anarki, som hittills rått i nationernas samfund, efterföljas av ordnade nationella samfundsformer och rättsförhållanden mellan civiliserade nationer.

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

Man vet genom de mest auktoritativa uttalanden, att den tanken vunnit erkännande även i de flesta krigförande länder och hos deras regeringar.

Här föreligger en klar och tydlig uppgift för de små staterna, för vilka mer än för andra ett nytt system och en högre rättsordning äro nödvändiga. För alla utgöra de en nödvändig betingelse för civilisationens fortvaro och utveckling.

Sverige har ofta under detta krig framhållits såsom det land, där folkrättsliga grundsatser hade gamla traditioner och starkast uppehölls. Dess främste man har icke ogera sett sig utpekad såsom folkrättens bålde riddersman.

Jag skall icke här upptaga till diskussion i vad mån vare sig det ena eller andra har fullt berättigande, då det måhända vid närmare granskning skulle visa sig, som om framträdandet under kriget föga sträckt sig utöver en enstaka punkt på folkrättens område. Måhända har det varit den rätta statsklokheten, att så skett, därom skall jag heller icke nu disputera.

Men säkert är att vill man göra anspråk på att intaga en ledande ställning på det folkrättsliga området, måste frågan läggas på en bredare bas och ses med mera vidsynthet än hittills varit händelsen. I stället för ordflöden och fraser kräves framtidsblick och handlingskraft. De små uppgifterna rörande tillfälliga och egna intressen få icke hindra uppfyllandet av de stora och för framtiden betydelsefulla.

Det är icke en dag för tidigt, att de neutrala folken officiellt förklara sin anslutning till tanken på ett de civiliserade nationernas förbund, på ett nytt statssystem, grundat på en utvecklad, förbättrad och gemensamt garanterad internationell rätt för trygghet av en varaktig fred.

I och med sammankallandet av en sådan neutral konferens som den av det Nordiska Interparlamentariska Förbundet föreslagna, avges en sådan förklaring. Men dessutom möjliggöres genom densamma vad som är nödvändigt för att praktiskt realisera tanken — det förberedande utredningsarbetet och uppgörandet av formulerade förslag — ett arbete, som hittills på enskilt initiativ och med frivilliga krafter under de största svårigheter pågått, men som aldrig utan officiellt stöd torde kunna bringas till ett lyckligt slut.

För egen del hyser jag icke tvivel om att ett initiativ av nu angivna slag, riktigt planlagt och med klart angivet mål, skulle vinna en livlig och tacksam anslutning från alla neutrala stater och från de flesta av de krigförande. Många allmänt kända uttalanden av tidens ledande statsmän ge mig stöd för denna uppfattning. Mycket, som ännu för kort tid sedan föraktligt avfärdades med slagordet »utopier», skönjes nu i ett icke alltför avlägset fjärran såsom liggande inom verklighetens gränser. Detta räknar jag till en sådan krigets erfarenhet, som, om den rätt beagnas, kan leda till att, åtminstone i ett avseende, om kriget kunde komma att sägas, att det varit välsignelsebringande.

Varför skulle icke de små skandinaviska länderna modigt och fördomsfritt ställa sig i breschen för detta initiativ? Det vore en värdig uppgift för det samarbete mellan nordens folk, som redan under världskrigets tidigare skede på initiativ av den svenske konungen beslöts — ett beslut, som i så hög grad och så enhälligt vunnit bifall och tacksamhet.

Men har detta samarbete ägt rum i den omfattning, som det skulle kunnat och som man hoppats? Man har en känsla av att så knappast varit förhållandet och man kan icke frigöra sig från en obestämd farhåga, att sättet för samarbetet icke varit sådant, att det kunnat giva det utbyte som det bort. Man erinrar sig det samarbete, som tidigare ägde rum mellan två av nordens folk, visserligen under andra former, och man minnes, huru detta samarbete brast, väsentligen på grund av att den ena parten ville spela förmyndarens roll. Man hyser nu en viss fruktan för att den samverkan, som för närvarande äger rum, lider av samma svaghet och därför icke kan bli fruktbärande.

Knappast något är i nuvarande kritiska situation viktigare än att sammanhållningen i Norden bevaras, och säkert uttalar jag en inom riksdagen så gott som enhälligt uppfattad mening, då jag, herr talman, slutar med att uttala den förhoppningen, att i vad på svenska regeringen beror samarbetet mellan Nordens tre folk för gemensamma och för mänskliga intressen måtte handhavas så, att det kan bli rikt och fruktbringande.

Herr Thorsson: Herr talman, mina herrar! Den statsverksproposition, som nu föreligger till remiss, innehåller ju, såsom föregående talare framhållit, en hel rad av krav. De två huvudtitlar, som särskilt beröra försvarsverket, ha svällt ut till en omfattning, som kan göra även dem, som äro varma försvarsvänner, mycket betänksamma och komma dem att ställa till sig den frågan: vart skall detta leda? Under den hänsynslösa kamp, som fördes här i landet under 1914 och vilken slutligen förde den nuvarande regeringen på sina platser, framhölls det med mycket stor styrka, att den försvarsplan, som då skulle läggas till grund för de närmaste årens atgöranden i försvarsfrågan, skulle vara byggd på enhetlighet i själva sin grund. För att detta skulle åstadkommas, avlägsnades ju systematiskt varje civilt inflytande, och sakkunskapen skulle vara det enda avgörande vid bedömandet av huru det hela skulle se ut. Vi, som ha varit med i riksdagen och prövat 1901 års härordning, känna ju alltför väl igen alla de tal, som då höllos, om att man skulle hålla sig inom gränserna för den beräkning, som var uppgjord och lagd till grund. Vi veta också, att i stora drag lyckades det under de första åren att hålla försvarsutgifternas slutsumma inom den ram, som 1901 var uppgjord, men slutligen gled det alltmer och mer bort ifrån beräkningarna. Detta skulle förekommas i det förslag, som framlades 1914, därför tillkallades sakkunskapen. Regeringen försäkrade ju också, att flera av anslagsbeloppen icke skulle behöva undergå några ändrin-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

gar före 1924. Jag hade tillfälle vid fjärde huvudtiteln's behandling under fjolåret att beröra en del anslag, som redan då icke allenast uppnådde utan i väsentlig grad överskredo de summor, som man hade beräknat för 1924. Nu skall jag villigt erkänna, att det har inträffat omständigheter, som framkallat förändringar i beräkningarna, men då jag här tillåter mig göra några erinringar mot vissa anslag, så gälla dessa särskilt sådana anslag, vilkas höjningar icke föranletts av dyrtiden, utan blott visa att 1914 års härordningsförslag egentligen är det hittills sämst hopkomna ifråga om att hålla kostnaderna inom den ram som då angavs.

Det allra första anslaget vi möta — förutom arvodet till själva statsrådet — är anslaget för departementet. I årets statsverksproposition möter oss en ökning i detta av icke mindre än 68,000 kr. Det vill förefalla mig att de som framlade 1914 års proposition icke voro främmande för de förhållanden inom Kungl. Maj:ts kansli, som nu föranlett anslagsökning. Det oaktat försäkrades då, att ingen ökning av detta anslag skulle ske före 1924.

Så är det vidare ett annat anslag, som berör arméförvaltningen och var redan 1913 och 1914 föremål för Kungl. Maj:ts *synnerliga* uppmärksamhet, därför att man då ansåg sig behöva anställa extra biträden i arméförvaltningen för att nödtorftigt upprätthålla ämbetsverkets uppgifter; icke ens detta förhållande påverkar anslagsberäkningen i 1914 års proposition, då försäkrades att arméförvaltningen skulle reda sig till 1924, nu i år kommer erinran, att vi behöva öka det anslaget med 51,000 kr.

Uti årets proposition förekommer ett annat anslag, till ridskolan, vilket icke på något som helst sätt beröres i 1914 års proposition, men där man nu ställer i *utsikt* en omorganisation, varigenom årsanslaget skulle ökas från 46,250 kr. till 104,000 kr., således en fördubbling.

Jag hade tillfälle att under fjolåret beröra den oerhörda ökning, som redan då ifrågasattes för anslaget till arméns vapen och ammunition. Då denna ökning delvis var och är föranledd av dyrtiden, så skall jag icke ta upp kammarens tid med att beröra saken i dag — vi ha ju också ifråga om detta anslag, att vänta en särskild proposition. Jag vill endast konstatera det anmärkningsvärda, att man till 1918 ifrågasätter ett anslag på 5 miljoner, som sakkunskapen 1914 ansåg kunna begränsas ända till 1924 till 2,700,000 eller 2,800,000.

Men det är ett annat ärende, som förefaller synnerligen märkvärdigt, och jag får verkligen uttrycka min stora förvåning över att det bjudes riksdagen till påseende i det skick det föreligger. Kungl. Maj:t har i 1914 års härordning ifrågasatt en ökning av skjutskolans för infanteriet och kavalleriet utgifter. Denna ökning var dock så begränsad att skolans stat först 1924 beräknades uppgå till 75,000 kronor. Ehuru Kungl. Maj:t redan 1913 tillsatte en kommitté, vilken hade till uppgift att förbereda omorganisationen av skjutskolan, fanns icke ett ord nämnt om denna sak i 1914 års härordningsförslag. Nu antyder Kungl. Maj:t en utredning, vars

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

resultat lägges fram i motiveringen till årets proposition, där man ifrågasätter att för en kostnad av i runt tal 1,108,000 kronor genom markförvärfv och utvidgning av byggnader omorganisera hela skjutskolan. Arskostnaden är ifrågasatt att icke stanna vid 75,000 kronor, som man 1914 avsåg, utan är ifrågasatt att i ena fallet utgå med 152,000 kronor, i andra fallet med 135,000 kronor, beroende på vilken uppfattning som blir den avgörande, om nämligen inspektören för infanteriet skall få sin uppfattning gällande, varigenom både officerare och underofficerare skola, under en ledning, lära sig skjuta, i vilket fall årskostnaden blir 152,000 kronor, eller om statsrådet och de med honom regerande skola få rätt, att även i fortsättningen utesluta underofficerarna från de skolor, där officerarna ha sin utbildning, vinner herr statsrådet kan kostnaden visserligen på papperet nedbringas till 135,000 kronor, ehuru det åtminstone icke går i mig, att det blir möjligt att därigenom göra undervisningen billigare. Upprätthåll sex underofficersskjutskolor en uti varje arméfördelning, eller anordna särskilda kurser uti detta ämne truppförbandsvis, anteckna kostnaderna och kom sedan till riksdagen och säg om herr statsrådet lyckats uti konststycket att åstadkomma särskild skjututbildning för underofficerarne vid armén för den summa som utgör skillnaden mellan 135,000 och 152,000 kr. Kan herr statsrådet lyckas häri då har han rätt att bli trodd, men först då. Detta är emellertid enligt min uppfattning icke det mest avgörande i föreliggande fråga, utan det är det sätt, varpå den förberetts och förelagts riksdagen. Det har av Kungl Maj:t angivits, att Rosersbergs kungsgård icke står till kronans förfogande utan att det slutes ett särskilt avtal med Hans Maj:t Konungen som nu disponerar detsamma. Visserligen har kommittén sagt, att denna dispositionsrätt skall statsverket kunna förvärva för ett pris som understiger 800,000 kronor. Emellertid lämnas i prop. ingen upplysning om, huruvida kommitténs tanke kan realiseras. Innan regeringen har klargjort, om regeringen får disponera denna gård, tillåter sig herr krigsministern att till riksdagen lägga in krav på att vi skola vara med och bevilja 200,000 kronor för att uppföra byggnader i detta etablissement, varigenom riksdagen skulle binda sig för expropriation av 705 hektar jord, som nu tillhöra enskilda. Kan det vara rim och reson i att på detta sätt vilja inleda riksdagen till fattande av beslut, vilka med sig kunna föra sådana konsekvenser? Jag hoppas, att de som skola pröva detta spörsmål, göra klart för sig, vad frågan innebär, samt fordra att alla förberedande underhandlingar äro verkställda och att papperen ligga klara på bordet, innan statsverket ytterligare engageras uti denna affär.

Det är en annan fråga, som förekommer i årets statsverksproposition, och som avser mathållningsanslaget, vilken också visar, huru de personer, som uppgjorde 1914 års härordning, medvetet och med öppna ögon framlade för riksdagen icke *fullt korrekta* siffror, och genom denna felaktiga beräkning så att säga lyckades få en slutsumma i 1914 års härordning, vilken med många

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

miljoner understeg den verkliga kostnaden, när det en gång blir färdigt. Jag tillät mig i föl erinra om att det redan 1912 var känt i arméförvaltningen, att dagsportionen 1911 kostade 63,9 öre, och att det redan på våren 1914 var känt att dagsportionen 1913 kostade 69,2 öre. Ehuru detta var det verkliga förhållandet, så framlades på hösten 1914 en proposition, avseende en period av tio år framåt och vari man beräknade dagsportionen till 60 öre, således nära 10 öre under den verkliga kostnaden. Under sådana omständigheter var det ingen svårighet för herrar härordningsfabrikanter, att få en härorganisation, som lovade mycket mera, än den kunde hålla. Nu få herrarna inkassera sakkunskapens felaktigheter. Även i årets proposition har ansetts, att portionspriset bör beräknas till en kostnad av 60 öre pr dag, för att täcka skillnaden häremellan och det verkliga priset, vilket är 90 öre, så föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att bevilja ett förstärkningsanslag. Detta tillvägagångssätt har såsom synes uti proportion förresten tillämpats på alla förslagsanslag, som röra intendenturen. Ehuru jag delar den uppfattningen, att så måste göras, ifrågasätter jag ändå, om det är riktigt att med hänsyn till den omständigheten att herrar officerare och underofficerare med vederlikar, tillåtas avhämta tillagad portion uti matinrättningarna om det är rätt, säger jag, att hålla en beräkning av 60 öre pr dagportion, när maten verkligen kostar statsverket 90 öre.

När vi komma till nästa anslag, som heter furageringsanslaget, så finna vi, att man beräknat kostnaden för en häst till 1 krona, medan den verkliga kostnaden är 1,40 kr. Kungl. Maj:t har nu ansett det vara med billighet och rättvisa överensstämmande, att de av arméns befattningshavare, som ha sina hästar uppställda i privatstall, skola medgivas rätt att från kronans förord uttaga hästransonen *in natura* för sådana hästar som ej kunna beredas plats i kronans stall. Jag delar herr statsrådets uppfattning i föreliggande fall, så snart sådana omständigheter äro föranledda av riksdagens eller regeringens åtgärder. Men kan det låta sig göra att vidtaga ändringar uti nu rådande förhållanden, när det gäller att befria befattningshavare från olägenheter, som följa med nu inträdda prisförhållanden, så synes det mig, att en ändring även borde genomförts i fråga om priset å matportion, varigenom vederbörande ålades att ersätta den mat, som de avhämta från kronans kök enligt sådana grunder, att statsverket ersattes för sina redan utlagda kostnader; nu uppkommer det en förlust för kronan av 30 öre på varje portion. Vill herr statsrådet föreslå, att samtliga arméns officerare och underofficerare skola intaga sina portioner i regementets matsal, så skall jag vara med om att ge dem denna kost på köpet på deras lön. Men jag kan icke vara med om det system som nu tillämpas, att man kommer från officerarnas eller underofficerarnas familjer med mathämtare till regementets kök och hämtar en eller flera portioner mat. Människor äro icke mer än människor, och min bestämda uppfattning är, att genom denna mathämtning lida de värnpliktiga i ut-

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

spisning, medan de skulle tjäna på, om officerarna åte i deras matsal. Ur dessa principiella synpunkter hävdar jag, att det är oriktigt, som det nu tillgår. Kan icke hela mathämtningen förhindras, bör åtminstone det pris som maten betingar betalas av dem, som hämta densamma.

Det finnes ett par andra anslag också, som kunna ge anledning till anmärkning, men jag skall icke så länge fästa mig vid dem, vi komma ju att behandla de här spörsmålen sedan. Men det är särskilt ett, nämligen remonteringsanslaget, som uti 1914 års förslag beräknats utgå med 892,000 kronor intill 1924. Redan nu är detta anslag uppe i över en miljon kronor. Jag medger öppet, att denna stegring delvis påverkats av nu rådande hästpriser, men icke i hela sin utsträckning. Strävandet från herr statsrådets sida att rent av kräva de bästa hästarna för herrar infanteriofficerarna, tycker jag innebär en hushållning med statens medel, som ingalunda är ägnad att tillvarata dessa. För övrigt är detta verkligen ett spörsmål av stor vikt. Det kan ifrågasättas om behovet att göra infanterikaptenerna beridna i dag är lika stort, som det *angavs* vara 1914. Ställningskriget och vad därmed följer har en viss inverkan på det sätt, varpå infanteriet organiseras för blivande strider. Det kan därför icke vara rätt att ålägga de skattedragande så oerhörda summor för en remontering, som i krigets ögonblick möjligen icke motsvarar vad man avsett.

Ett annat anslag, hästlegoanslaget, borde enligt min uppfattning sänkas under de närmaste åren, därför att för kronans räkning anskaffats ett avsevärt antal hästar, och det är klart, att om man ökar hästantalet vid vissa truppförband, skall det minska användningen av hästlegoanslaget. Men det tycks verka på motsatt sätt.

Kasernbyggnadsanslaget skulle kunna ge anledning till en mycket lång litania här i dag, men jag nöjer mig med att endast konstatera, att vad som 1906 av Kungl. Maj:t beräknades kosta 21,8 milj. kronor, sättes nu i fråga att kosta 41 milj. De sista 8 miljonerna äro en frukt av dyrtiden, som jag skall beröra längre fram. Detta är ett mycket talande exempel på vad den nuvarande regeringens politik i allmänhet innebär. Därför att regeringen så att säga för mycket sett genom fingrarna med vissa industriers tilltag ha vi råkat in i en situation, varigenom icke endast vad den enskilde skall bygga utan även vad statsverket skall bygga ökats i pris med bortåt 50 %.

Slutligen skulle jag vilja säga, medan jag rör mig med förvarstitlarna, att flottans huvudtitel är så sonderdelad i småposter, att det skulle leda för långt, om jag skulle gå in närmare i kritik av ett flertal av dess förslag. Jag skall därför inskränka mig till att taga upp endast ett av dessa.

Inom flottan uppgjordes 1914 en bemanningsplan, sådan den nu var. Genom denna avsåg man att öka officerskåren med 60 man. Nu ha emellertid vederbörande räknat om densamma, och

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

det få de gärna göra, men denna omräkning har givit till resultat en ökning av kåren med ytterligare 16. Herr statsrådet har visserligen icke i klämman vågat presentera dessa nya 16, utan nöjer sig med att framställa begäran om det antal, som faller under 1914 års förslag. Men även på det här området ha inträffat åtskilliga händelser, som göra, att man icke med samma säkerhet i dag kan säga, huruvida den skillnad mellan olika grader, som nu finnes, i fortsättningen kan upprätthållas, ty det är ju bekant, att det nuvarande sjökriget, har framskapat en hel rad av nya förhållanden, vilka måste inverka förändrande på bemanningsplanerna. Att mitt under pågående krig passa på och bjuda riksdagen en bemanningsplan, som icke passar efter de nya farkoster, som vi av omständigheterna kunna komma att anskaffa, hänger icke rätt väl ihop. Det är uppenbart, att varje tjänstemannagrupp söker att i de högsta tjänstegraderna få största möjliga antal beställningar, och jag riktar icke någon anmärkning härför mot kåren som sådan, men jag måste säga, att det är den minst av alla lämpliga tidpunkten att nu föreslå utökning av särskilt de högre tjänstemannagraderna inom flottan. Det nuvarande kriget har i alla fall reducerat entusiasmen för de större farkosterna. De krigförande makterna tävla strängt taget om att *slå in dem*, och situationen kan bli den, att också vi få *slå in våra stora fartyg*, när de en gång komma i vattnet. Med en sådan utsikt för ögonen tyckes det mig, att både vederbörande ämbetsverk och herr statsrådet borde nöja sig med vad riksdagen i detta fall redan bifallit. Det är visserligen sant, såsom jag förut antytt, att de 16 nya befattningarna icke nu synas i klämman, men om jag förstätt motiveringen rätt, har herr statsrådet ingenting emot, att de skola bjudas oss nästa år. Med hänsyn till de rådande förhållandena och det öde, som synes vänta de större sjöpjäserna, vore det därför önskvärt, att såväl sjöministern som »sjömännen» saktade farten något i fråga om att kräva nya beställningar. Jag tror, att det är rimligt och rätt, att man först avvaktar resultatet av det nu pågående kriget.

Min bestämda uppfattning är, att facit av detsamma, vem som än vinner, måste bli, att man i hela den civiliserade världen inskränker på denna del av statsbudgeterna. Då jag har denna uppfattning, anser jag det oriktigt, både med hänsyn till de skatte dragande och till försvaret att spänna bågen för högt, och till skapa en rustning, vilken i och för sig nedtynger nationen under det fredliga arbetet på ett oerhört sätt.

Under dessa två krigsår och nu på det tredje ha vi egentligen haft två årsklasser, som hela tiden legat i tjänstgöring. Det är uppenbart, att en sådan dubblering skall verka nedtyngande för budgeten i oerhörd grad. Kommer så därtill, att regeringen icke i nödig omfattning iakttagit den varsamhet vid inkallelserna, som kunde tillämpas utan att landets neutralitetsvakt i någon mån eftersattes, så är det uppenbart, att man blir ännu mera bekymrad över vad som skett och sker.

Riksdagen mötte Kungl. Maj:t med öppenhet 1914 och beviljade då utan knot en kredit av 50 miljoner kronor. Under hela 1915 hade strängt taget riksdagen ingen möjlighet att tala med Kungl. Maj:t om det sätt, varpå de 50 miljonerna voro använda, ty Kungl. Maj:t ignorerade riksdagen ifråga om ordnandet av den ekonomiska sidan av saken. Det var först vid 1916 års remissdebatt, som detta spörsmål mera ingående behandlades uti riksdagen, och då skedde det i form av kländer mot regeringen för de åtgärder regeringen utan riksdagens hörande vidtagit, som svar på annärkningarna framlades en proposition på 25 milj. avsedda att täcka utgifterna för neutralitetsvaktens upprätthållande under de första månaderna av 1916. Vi ifrågasatte då, om det icke var möjligt att göra vissa inskränkningar, och nedsatte anslaget till 18 miljoner kronor. Regeringen förband sig att i god tid till 1916 års riksdag inkomma med en ny proposition såsom fortsättning på neutralitets-spörsmålet, och vari man skulle lämna alla de detaljerade upplysningar, som riksdagen behövde för att bedöma omfattningen av hela vakthållningen. Denna förbindelse infriade regeringen så, att proposition framlades den 10 maj. Den remitterades den 12 maj till utskottet, varifrån den remitterades till vederbörande avdelning den 15 eller 16 maj, således dagen efter det riksdagen grundlagsenligt skulle avslutats. De handlingar, som rörde detta ärende, voro av sådan omfattning, att statsutskottet icke kunde grundlagsenligt bedöma desamma, utan att fördröja riksdagens *arbetsavslutning* till efter midsommar. På grund därav inskränkte vi oss i utskottet till att hos riksdagen hemställa, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära en förnyad utredning. Svaret på den skrivelsen kommer nu i form av en ny proposition, icke inskränkande sig till den omfattning, som den första propositionen i fjol hade, utan innebärande en ytterligare utökning på 5 miljoner eller slutande på i runt tal 30 miljoner kronor. Jag drar därav den slutsatsen, att Kungl. Maj:t fortfarande är av den uppfattningen, att neutralitetsvakten för det kommande året skall upprätthållas i samma utsträckning som hittills. Är detta verkligen förhållandet, får jag säga, att regeringen är ute på vägar, som leda rakt in på försvarsolustens marker, och jag vill allvarligt anmana herr statsrådet att taga sig en funderare, om han fortfarande i vätt och torrt skall följa de militära råd, som hittills uti honom haft en trogen lyssnare. Jag har naturligtvis icke förutsättningar för att ingående bedöma ordnandet av denna fråga, men det förefaller mig dock alldeles märkvärdigt, om detta skall anses vara i överensstämmelse med landets sanna väl, att Kungl. Maj:t uttar den ena årskullen värnpliktiga efter den andra och placerar dem 45 dagar i rad, ett visst antal vid en bro åtskilliga mil inne i landet och ett annat antal vid andra, lika ofarliga punkter. Kan detta vara oundgängligen nödvändigt i dessa tider, när vi på allt sätt behöva anstränga varje fiber för att upprätthålla det dagliga maskineriets gång. Det sätt, varpå inkallelserna ske, tycker jag är i högsta grad brutalt, och just genom denna sin brutalitet ver-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kande även på den enskilde medborgarens uppfattning på det sättet, att långt inne i folklager, som hittills sett på denna fråga med en viss förståelse, man kommer från dessa mobiliseringsövningar med det allra bittraste inslag i sina sinnen.

Om jag hade haft det ringaste med denna sak att göra, skulle jag visserligen ha tagit ut en årsklass, men sedan skulle jag ha behållit endast dem ute, som varit oundgängligen nödvändiga. De andra skulle jag givit en färdighållningsorder och sagt: att de skulle vara redo inställa sig på den eller den platsen då och då eller så och så många timmar efter erhållen kallelse, genom denna åtgärd skulle jag ha haft en beredskap, som hade varit enligt min uppfattning tillräcklig för att täcka neutralitetsvaktsbehovet. Men det är en annan sida, som också kommer fram och måste bedömas i samband med denna fråga. Herrarna skriva ofta i tidningarna, att I icke kunnen hålla bemanningsstyrkan vid makt särskilt i underbefälsgraderna. Hur skall det vara möjligt att lämna de värnpliktiga, som offra sina åtta å tio månader på en rekrytskola, hur skall det vara möjligt att lämna dem tillräcklig vägledning och utbilda dem, om en avsevärd del av styrkan, som skulle användas för detta uppdrag, måste utkommandas till dessa ofruktbara brokommenderingar? Detta är en sak, som till den grad känns oppoffrande och tung för landets medborgare att bära, att redan ur den synpunkten — även om jag fullkomligt bortser från vad det kostar — möjligheten av inskränkningar måste tagas i allvarligt övervägande. Det är, säger jag, i högsta grad betungande detta, att en vacker dag ute i det fattiga arbetarhemmet, det fattiga hantverkarhemmet, det fattiga småbondehemmet inkastas en kallelseorder att om några dagar skall familjens försörjare lämna sin familj och ge sig ut och ligga i en kall koja och kanske ådraga sig själv sjukdom och obehag samt försätta sin familj i den allra hårdaste prövning. Det familjebidrag, som anslagits, vad förslår det att täcka behoven, när i den stora massan av landets hushåll alla besparingar äro konsumerade? Vad blir detta familjebidrag annat än att tvinga den, som fullgör sin medborgerliga skyldighet som värnpliktig vid neutralitetsvakten, eller hans familj att gå till fattigvården och begära förstärkning av understödet? Skall man inför en sådan hotande situation på ett exempelöst sätt som skett utpumpa landets värnkraft. Särskilt från deras läger som jämt och ständigt inväntar det lämpliga ögonblicket, när vi skulle ingripa uti nu pågående krig, synes det mig vara en motsägelse att genom denna oförnuftiga, och meningslösa tjänstgöring förbruka nationens bästa kraft.

Slutligen skulle jag även vilja säga några ord om en sak, som vi behandlade här för ett par år sedan, nämligen transportererna av militärer. Den saken tycks återigen bli aktuell. Det har i dagarna cirkulerat en uppgift, att man transporterat folk i godsfinckor den långa vägen ända upp till övre Norrland, och att dessa godsfinckor varit så dåligt uppvärmda, att människorna rent av varit stelfrusna, samt att utspisningen varit så arrangerad, att det

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

åtgått 33 timmar mellan de två sista målen. Jag ifrågasätter, om ni verkligen ha lov att på det sättet utsätta det bästa vi äga, den svenska manliga kraften för en dylik behandling. Vare sig nu denna förseelse vilar på kungl. järnvägsstyrelsen eller på de militära myndigheterna, så är det bedrövligt få konstatera att efter två års militärtransporter vederbörande ännu ej hunnit skaffa sig nödig rutin för att dirigera transporterna.

Jag skulle slutligen vilja säga ett par ord även om dyrtiden. Här har nu från flera talare framförts olika synpunkter i denna fråga. Lantmännen ha betonat, att de egentligen blivit styvmoderligt behandlade och särskilt ha de ansett att maximiprisbestämmelserna och kompensationsplikten varit för deras näring betungande. Mig synes dock att lantmännen i det stora hela kunna anse sig vara behandlade såsom *mest gynnad nation*. Herr jordbruksministern har i sitt anförande sökt visa, att den systemlösa hushållningspolitik regeringen bedrivit egentligen varit den lyckligaste. Även om herr jordbruksministern kan visa, att *vissa födoämnen* här i landet kunnat genom denna politik hållas nere, så är det ju uppenbart, att det icke enbart är livsmedelsfördyringen, som är det avgörande för människornas hushållning. Det borde vara även en jordbruksminister bekant, att människan lever icke allenast av bröd. Om detta är riktigt, så bör man också taga hänsyn till andra förhållanden, som ha inverkat fördyrande. Men jag måste från min utgångspunkt säga, att det ändå har varit system i den nuvarande regeringens systemlöshet. Redan år 1915 anförde herr jordbruksministern exempelvis, att det var riktigast, att vi anförtrodde kraftfoderimporten åt den enskilda initiativet. Han förutsåg redan då, att det icke skulle vara den lättaste uppgift att klarera samtligas behov av kraftfoder, men han hoppades, att importbehovet för 1915 skulle kunna realiseras därigenom att man, som herr ministern meddelade, hade vidtagit en omfattande nedslaktning av kreatur, samt vidare att en inskränkning i utfodringen av kraftfoder med *en femtedel för hästar* och med *en fjärdedel för nötkreatur* skulle betydligt minska bekymren för kraftfoderimporten. Nu sade herr jordbruksministern, att den senaste räkningen hade lämnat till resultat, att kreatursstocken icke hade minskats med mera än 5 %. Det skulle vara intressant att veta, hur herr ministern kommit till denna siffra. Är det 5 % på kreatursstocken i sin helhet, vilket jag förmodar, så säger den ej mycket, men det skulle då vara intressant att få veta, i vilken utsträckning den *mjölkgivande* kreatursbesättningen minskats. Det är ju uppenbart, att den stora realisation av kreatur, som skedde i början av krisen, i förening med den inskränkning av kraftfoderransonen, som herr jordbruksministern 1915 ansåg komma att ske, har haft sin inverkan på mjölkproduktionen och till följd därav på prisbildningen på mjölk. Det är också uppenbart, att förhållandena inom denna del av lantbruksnäringen ha framtvingat en stegring i konsumtionen av andra artiklar. Det är med utgångspunkt härifrån, som man måste bedöma den bröd-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

och mjölransoner, som nu vidtagits. Herr jordbruksministern tröstade sig med, att en undersökning, som socialstyrelsen företagit, omfattande 1,200 familjehushåll, hade bibringat herr ministern den uppfattningen, att den nu bestämda brödransonen vore tillräcklig. Här föreligger en på vetenskapliga grunder utarbetad normalplan för utspisningen vid armén, vilken återfinnes i 4:e huvudtiteln av årets statsverksproposition. Där utgår man ifrån, att en dagsranson för en person måste utgöras av 600 gram rågröd, mjukt, groft eller 400 gram groft, torrt bröd, 60 gram havregryn, 60 gram korngryn, 100 gram gula ärter, 1 liter potatis, 120 gram färskt nötkött, 60 gram salt fläsk, 60 gram salt sill, 10 gram orostat kaffe, 30 gram bitsocker, 20 gram halvfet ost, 40 gram margarin och slutligen $\frac{1}{2}$ liter oskummad mjölk samt 3 öre kontant till kryddor o. s. v. Jag fäster herrarnas uppmärksamhet på vad man näringsfysiologiskt kommit till för resultat, om man nämligen skall övergå ifrån den hittills tillämpade starkare köttutspisningen till mera vegetabilisk föda. Det är klart, att med de priser, som nu finnas på kött, får icke varje medborgare i detta land, icke ens varje fullvuxen, även om han står i strängt dagligt arbete, en matsedel, som kan tillföra honom så mycket kött och fläsk, som här ifrågasättes, utan man får övergå till mjöl, ärter, potatis o. s. v. o. s. v. Det är ju klart, att dessa ransoner då icke kunna räcka till. Nu vill jag säga, att jag icke vill rikta någon som helst anmärkning mot ransoneringsen. Den enda anmärkning jag har att göra här är, att denna liksom en hel del andra av regeringens åtgärder och förslag kommit för sent. Själva principen anser jag fullständigt riktig. Varför har icke regeringen vidtagit åtgärder för att även beslaglägga havre? Varför skall denna vara lämnas ut till fri och öppen tävlan där samvetslösa jobbare, med vetskap om minskad tillgång spekulera uti eländet. Mitt under en tid, när staten har fastställt maximipris på havre, har faktiskt statsverket köpt havre och betalt högre priser än maximipriset egentligen innebär. Kan det vara rim och reson uti att inge en sådan uppfattning hos den stora allmänheten, att ett maximipris egentligen står endast som en skylt och varför har ej regeringen, samtidigt som den lade beslag på råg, vete och delvis på korn, lagt beslag på havre? Kan det icke vara viktigt att veta, hur mycket vi ha i landet av den sorten, ty vi ha ju också kreatur som måste leva? Om det verkligen vore på det sättet, att havretillgången icke skulle räcka att täcka utfodringen av den kreatursstock, som vi för tillfället ha, då måste vi vidtaga åtgärder för att än ytterligare öka foderimporten, eller, om detta ej lyckas, i tid ransonera även denna del av spannmålstillgången. Jag kan icke se på tillgången av brödsäd med samma optimistiska syn som herr statsrådet. Ty de 90,000 ton regeringen lyckats köpa, åro ännu icke hitkomna. Om de icke komma hit, tvingas vi att leva på inskränkt brödranson under hela året och ändå möta nästa augusti med litet eller inget reservförråd av brödsäd eller mjöl. Det är ur den synpunkten jag måste ifrågasätta, om

icke det riktigaste hade varit, att regeringen, samtidigt som den besvärade jordbrukarna med att inventera deras råg- och vete-förråd, också hade tagit havren med.

Det är en annan artikel, som särskilt under den senaste vec-kan varit föremål för en oerhörd spekulation, nämligen risgryn, denna spekulation står i direkt relation till mjölransoneringsen och tillgången på havregryn. Så länge havreinnehavaren håller denna vara i magasinen, blir efterfrågan på risgryn större. Rädslan att icke få brödransonen att räcka till gör, att människorna söka skaffa hem större ransoner av havre och risgryn. Affärsmännen passa nu på och bringa upp såväl havre- som risgryn i oerhört pris; man är beredd att i detaljhandeln få möta 1 krona per kilo-gram för risgryn, och för havregryn 70 öre per kilogram.

Sedan vill jag säga, att det finns vissa industrier, förresten ett helt antal av dem, som lämnats alldeles för fria tyglar. Sko-industrien exempelvis var ju strängt taget i mycket dåliga eko-nomiska omständigheter före kriget. Deklarationerna för 1915 års rörelse visa, att omkring 30 av landets skofabriker, med ett aktie-kapital av omkring 10 miljoner kronor, kunnat deklarerera en års-behållning på över 8 miljoner kronor. Det är oerhört att tänka sig sådant, när stora massor av människor svälta för att kunna skaffa ett par skor till sina barn. Här är systemlösheten fördöm-lig. Järnindustrien och träindustrien på samma sätt. Det är be-tecknande för systemet, att man skall fortsätta med att släppa träindustrien och järnindustrien lösa på sätt som skett. Vi hava nu stegringen i byggnadskostnaderna uppe för staten i 40 % och för enskilda i 50 %. Vad betyder det? Jo, 50 % fördyring av hy-rorna. Därigenom får visserligen en ansemlig massa av fastighets-ägare ett kapital förräntat, som de aldrig nedlagt i dessa bygg-nader, men det blir de nya byggnadskostnaderna, som bli avgö-rande för hyresprisen, och det är detta som är det rosenrasande i regeringens systemlösa system. Det kan aldrig bli en samling kring regeringen, så länge den har sina ekonomiska intentioner så lagda.

Slutligen skulle jag vilja fråga: varför kostar kaffet i dag 4 kronor 50 öre per kilogram? Kaffe är visserligen en vara, som icke hör till de allra oundgängligaste förnödenheterna; men om jag ej kan få någon mjölk, får jag väl skaffa något surrogat, då skaffar jag detta kaffe. Varför kostar det 4 kronor 50 öre per kilogram i dag, om icke därför, att regeringen icke har med nödig kraft ingripit mot *rederinäringen* å ena sidan och å andra sidan grosshandeln i kaffemarknaden. Såsom en anmärkningsvärd före-teelse kan antecknas att vid krigsutbrottet, då de enskilda för-säkringsdirektörerna icke längre kunde med sannolikhet uträkna vinstresultaten, då stängde de sina kassaskåp. Då fick statsverket träda till och inrätta en särskild riskförsäkring för att garantera de ökade riskerna. Sedan riksdagen genom bifall till den åtgär-den pålagt skattdragarna den nya försäkringsrisken, släppte rege-ringen alla farkoster lösa. I stället för att transportera hit spann-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

mål och kraftfoder, tyckas redarna ha tävlat om att transportera hit kaffe. och en del fartyg hade till och med så brått att transportera hit denna vara att de icke gävo sig tid att taga last tillbaka utan gingo barlastade. Det fanns rederier med statssubvention, som på angivet sätt använde sitt tonnage.

Det talas och skrives mycket i dessa dagar om vikten av att nationen under denna provande tid samlas till enig samverkan, hur vackert detta än låter, synes det mig omöjligt att realisera, den nu rådande ekonomiska ordningen har fullständigt förstört möjligheten för upprätthållande av den önskade enigheten. Mellan å ena sidan dem, som ej ha någon möjlighet att skaffa sig kompensation utan som måste *bära allt*, och å andra sidan dem, som söka skaffa sig kompensation än på den ena kanten och än på den andra. Mellan de fattigaste och mellan de förmögna står striden. Det är för att förhindra den oerhörda fara, som ligger däruti, att den stora arbetaremassans levnadsstandard skall sänkas, som vi måste påkalla en förändring uti det nuvarande regeringssystemet, varigenom den stora massan av folket nödgas svälta ihop ett antal miljoner, som mer eller mindre intelligenta människor sedan skola få att förvalta, och ofta förvalta så som om var dag vore den sista, det är för att förhindra en sådan sakernas ordning, som vi måste ha ett systemskifte i hela vårt ekonomiska och politiska liv.

Som tiden var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på hemställan av herr talmannen att uppskjuta den vidare debatten rörande förevarande proposition till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 5.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 11, till Konungen angående det i § 2 här ovan omnämnda valet av deputerade att, jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen, med Konungen överlägga.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 5,21 e. m.

In fidem
Per Cronvall.